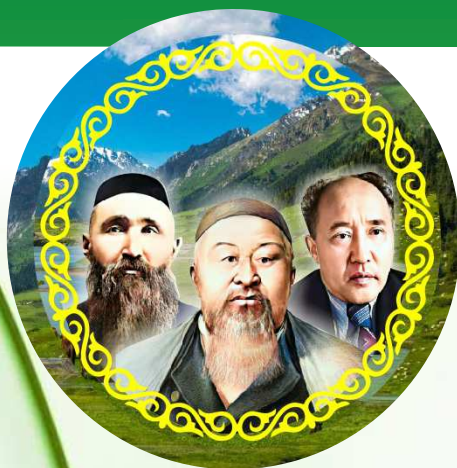

АДАМЗАТТЫҢ БӘРІН СҮЙ, БАУЫРЫМ ДЕП...

ҰЛЫЛАР ЕЛІНІҢ ҰРПАҚТАРЫ

Республикалық қоғамдық, рухани-танымдық журнал
№2 (2) тамыз 2024

ҚАДАМЫ ҚҰТТЫ БОЛСЫН!

Қаймана қазақ қай заманда да батпандап басына түскен қасіреттен көз ашпаған. Қанша шабылса да, қан жұтып қара жамылса да, сағын сындырмай, еңсесін түсірмей алдағы алаулы күндерге сенген. Ұлтының құрып кетпеуін, ұрпақтарының құл мен күңге айналмауын мақсат еткен. Көлемі жағынан дүние жүзінде тоғызыншы орын алатын кең байтақ жерді ақ найзаның ұшымен, ақ білектің күшімен аялап қорғаған.

Қадым заманнан тамыр тартар тарихқа жүгінсек, ата-бабаларымыз аласапыран кезеңдердің арпалысы мен азабын аз көрген жоқ. Иен далада иілсе де сынбаған, сүрінсе де жығылмаған қайсар мінезіне тәнті болар едік.

Біздің де аталарымыз құба қалмақтардан теперіш көріп ұрпағын аман сақтау үшін XVII ғасырдың басында Жиделі- Байсыңға ауған. Бірақ, ол жерде де таршылық көріп және жоңғарлардың тыныштық бермеуі салдарынан 1723 жылы Сыр бойынан көшіп Ырғыз, Елек өзендері бойында, Ордың Қарағашында біраз жыл аялдап, Есіл, Нұра, Кеңгір өзендерінен өтіп, Ертіске жеткен. Сол жылдары Ырғызбай, Кеңгірбай аталарымыз дүниеге келеді.

Бастарынан өткен қиын күндердің белгісіндей бүкіл ел білетін «Ақтабан шұбырынды, Алқакөл сұлама» заманындағы «Елімайды» Тобықты Көкше Топыш ақын, әнін Әйтек ұлы Олжас батыр жазғаны туралы Ғылым академиясында құжаттар сақталған.

Бабаларымыз атажұртқа 1780 жылы табан тіреді. Бұл жөнінде Шәкәрім қажы:

Келгені Тобықтының осы маңға,
Мың жеті жүз сексенге тақалғанда.
Елді бастап әкелген Мамай батыр,
Орда, Көкен, Ащысу, Догалаңға,

- деп жырына қосқан. Содан бері еліміз Шыңғыстауды мекен етіп келеді.

Өркені өскен ол жерде қазақ халқының біртуар ұлы перзенттері Абай, Шәкәрім, Мұхтар дүниеге келді. Өйткені бұл өңір ғалымдар дәлелдегендей Европа пен Азия құрлығының кіндігі. Абай ауданы 1928 жылы құрылып 1940 жылы ұлы Хакімнің атымен аталды.

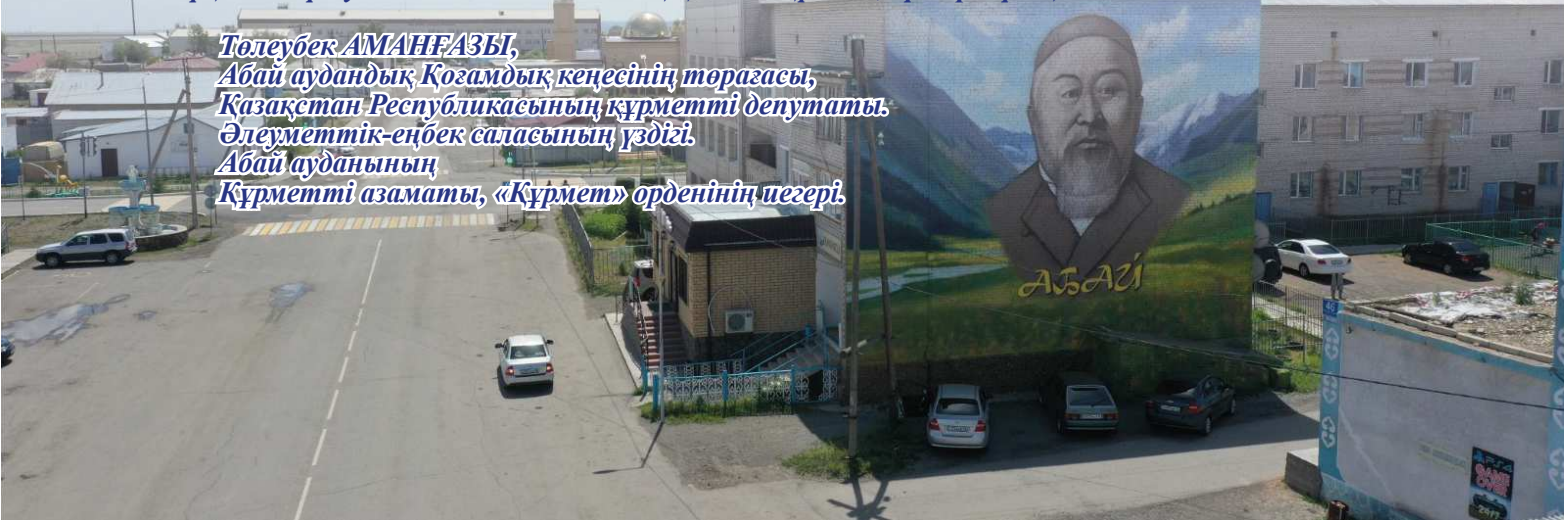
Содан беріде талай тарихи оқиғалар бастан өтті. Қашанда елдік қалпы мен ерлік салтына мығым, ешбір уақытта жығасы жығылмайтын Абай елі көш соңында қалып көрген жоқ. Үнемі республиканың, облыстың алдыңғы легінде келеді.

Бұл елде тарихтан бастау алар небір ерлік әңгіме де, ән мен жыр да, рухани дүниелер де, ауыз толтырып айтар жетістіктер мен табыстар да баршылық. Қазаққа танымал тұлғалар да жетерлік.

Ендеше, соның бәрін қалың оқырманға, бүкіл республика халқына танытар бұқаралық ақпарат құралының бірі- «Ұлылар елінің ұрпақтары» журналы дүниеге келді.

Ұлы бабаларымыз, батырлар мен ақындарымыз, ойшыл даналарымыз мекен еткен, сан қилы тағдырлар мен алмағайып замандарды, басынан өткерген киелі де, қасиетті Шыңғыстауда тұңғыш тұсауы кесілген басылымның қадамы құтты, ғұмыры ұзақ болсын!

Төлеубек АМАНҒАЗЫ,
Абай аудандық Қоғамдық кеңесінің төрағасы,
Қазақстан Республикасының құрметті депутаты,
Әлеуметтік-еңбек саласының үздігі,
Абай ауданының
Құрметті азаматы, «Құрмет» орденінің иегері.

Редатор бағаны

«ҰЛЫЛАР ЕЛІНІҢ ҰРПАҚТАРЫ»

Республикалық қоғамдық,

рухани-танымдық журнал

№2 (2) тамыз 2024

АҚЫЛДАСТАР АЛҚАСЫНЫҢ ҚҰРМЕТТІ

ТӨРАҒАЛАРЫ:

Мейіржан СМАҒҰЛОВ,

Абай облысы, Абай ауданының әкімі

Мұрат ӘУЕЗ,

Мұхтар Әуезовтің ұрпағы, Қазақстанның еңбек сіңірген қайраткері, Мәдениеттанушы

АЛҚА МҮШЕЛЕРІ:

Манатай ТОЛҒАНБАЕВ

Молдабек ЖАНБОЛАТОВ

Тұрсын ЖҰРТБАЙ,

Бауыржан ЖАҚЫП,

Бейбіт САПАРАЛЫ

Шаған ЖҰМАҚСАНОВ

Бейбітбек АБДЫКАРИМОВ

Төлеубек АМАНҒАЗЫ

Ерсін ҚЫДЫРОВ

Елдар ОРАЗАЛИН

Құсман БЕРЛЕШОВ,

Совет МАХМЕТОВ,

Әсет МЫРЗАҚАСЫМ,

Жандос ӘУБӘКІР,

Бақытжан БАЙБӨЛӨВ.

Нағия БҰЛАНБАЕВА

Бақыт ШАҒАТАЕВА

Самал АБДЫРАХМАНҚЫЗЫ

Серікқайша КӨПЖАНҚЫЗЫ

Бақыт БОЗАНБАЕВА

Шәрбану БЕКБАТЫРОВА

Кәдірғазы МҰҚАНОВ

Жоба авторы, журналдың

Директор-Бас редактор

Анар СӨРСЕНБИНА

Журнал Қазақстан Республикасы Мәдениет және ақпарат министрлігінде тіркелген.

Тіркеу куәлігі № KZ15VPY00090357

Астана қ.

Берілген күні: 05.04.2024 ж.

Қолжазбалар өңделді, авторға қайтарылмайды. Автордың мақалалары редакцияның көзқарасын білдірмейді.

Жарнама мен хабарландырулар қабылдаймыз. Мерейтой, туған күн иелеріне арналған құттықтау, еске алуларды ақылы жариялаймыз.

Журнал материалдарын көшіріп басу үшін міндетті түрде редакцияның рұқсаты керек.

Шығарушы және құрылтайшы:

Меншік иесі ЖК «Ұлылар елінің ұрпақтары»

Мекен – жайы: Абай облысы, Абай ауданы Қарауыл ауылы Құнанбай көшесі 12 үй

Байланыс телефондары: 87784880874

Журналдың сайты: <https://ulylar-urpaqtary.kz/>Электронды пошта: anar_sarsenbina.1974@mail.ru

Журнал ЖПС «Печатное издательство «Редакционный Дайджест» баспа орталығында офсеттік тәсілмен басылып шығады. Мекен-жайы: Өскемен қаласы, Абай даңғылы 20 үй.

Басылған күні: 06.08.2024

Таралымы 1000 дана

Тапсырыс: №1678

Мұқабаның сыртындағы суретте: Абайшыл атымтай жомарт азамат Наурызбаев Балтабек Нұрғалиұлының демеушілігімен қойылған Ақшоқыдағы стелла

РЕСПУБЛИКАҒА ТАРАЙТЫН
«ҰЛЫЛАР ЕЛІНІҢ ҰРПАҚТАРЫ»
журналына жазылу жүріп жатыр

Қадірлі оқырман, қымбатты жерлестер! Қойнауы құтты, ұлылардың ізі қалған, қастерлі мекен тұрғындары!

Біз Ұлылыққа бас иген ұрпақпыз. Ұлы тұлғаларымызды ұлықтап, салт-дәстүрімізді дәріптеп, өнеріміз бен мәдениетімізді өркендетіп, білім, спорт саласында да қол жеткізген жетістіктеріміз бір төбе. Ата-бабаларымыздан мирас болып қалған

ата кәсіп-мал шаруашылығын да ілгері дөңгелетіп, мал санын арттыру бағытында аудан халқы жұмыла жұмыс істеуде.

«Тас түскен жеріне ауыр» демекші, биыл, маусым айында қазақтың киесіне айналған Ұлы Абайдың әкесі, қарадан шығып хан болған, қажы бабамыз Құнанбай Өскенбайұлының туғанына 220 жылдық мерейтойын халық болып дүбірлетіп атап өттік. Өздеріңізге мәлім, ел мерейін тасытқан бұл күні мәдени шаралар легі мол болды. Көркі көз тоймастай жарқыраған түрге еніп, түрлі түсті шамдармен, диоралайттармен құлпырған қалаға бергісіз Қарауылда әлеуметтік нысандар да жылма-жыл бой көтеруде.

Міне, осындай қайнаған қызу тіршілігі бар Ұлылар елінде Құнанбай бабамыздың тойы қарсаңында тағы бір бұқаралық ақпарат құралы дүниеге келді. Сонау 1935 жылдан бастау алған «Социалистік мал шаруашылығы», «Совхоз туы», «Шыңғыстау» «Абай ауылы» ал 2006 жылдан «Абай елі» аталған басылымдар қатары, 2024 жылы Құнанбай Өскенбайұлының туғанына 220 жыл толу мерейтойына орай «Ұлылар елінің ұрпақтары» республикалық қоғамдық, рухани-танымдық журналымен толықты.

Иә, біз Ұлылар елінің ұрпақтарымыз. Қажы бабамыздың тойына тарту ретінде шыққан басылым атына заты сай Ұлылар еліндегі атқарылып жатқан істерді паш етпек, аудан айнасы болмақ. Жалпы көпшілікке журналдың мақсаты өсіп-өнген ұрпақтың қай Абай елінде салада болмасын жеңістерін жеткізуге асығады. Ұлылар елінің ұрпақтары білім, ғылым, өнер, спорт, экономика, т. б. салада ерекше дарындылығымен, қабілетімен даралануда. Әр ауылда, әр мектепте сайыстарға қатысудан рекордтық көрсеткішке жеткен ұрпақтарымыз осы журналшымыздың төрінен орын алып жатса неге қуанбасақ?! Өлең өлкесінде шабытқа ие өрендеріміздің шығармашылықтарын дамытуға, суретші балалардың салған суреттерін жариялауға зор мүмкіндіктері бар. Сондықтан мектеп оқушылары да ат салысады деп сенемін. «Біздің елдің жастары» рубрикасымен белсенді жастарға да, «Біздің елдің карттары» рубрикасымен қазыналы қарттарымызға да орын берілген. Туған күн, мерей той, т. б. қуанышты лебіздерін білдіргісі келген жандар үшін арнайы мақала жариялаймыз. «Ұстаз. Білім. Шәкірт» беті бар.

Ең бастысы, әр бетінен ұлттық құндылықтарымыз жайлы танымдық, ғылыми мақалаларды, ұсыныстар мен пікірлерді оқи аласыздар.

Елге танымал ұлы тұлғаларымыздың, елден шыққан ақын-жазушыларымыздың, жыршы-жырау, би-батыр, сахна саңлақтарының, нар тұлғалы чемпиондардың, ғылым-ағартушылардың шығармашылығына қатысты тың дүниелерді насихаттасақ, тарих тұнған Шыңғыстау жерінің ел аузында жүрген немесе шежіре-әңгімелерді жинақтап жарияласақ келер ұрпаққа ғибратты іс болмай ма? Абай ауданына қарасты әр ауылды алып қарасақта үлкен тарих емес пе?! Тіпті бір ауылға бір журналды толығымен арнап отырсақ та артықтық етпес деген ойдамын. Ендеше, ұлы тұлғаларымызды ұлықтауға ат салысайық, ағайын!

Құрметті «Ұлылар елінің ұрпақтары» журналының оқырмандары, журналдың сапалы шығуына, атына заты сай болуына Сіздердің көмектеріңіз аса қажет екенін естеріңізден шығармаңыздар. Басылым қашанда оқырманымен бай болмақ!

Ел басқарып отырған азаматтар мен азаматшаларға айтарым, Сіздер сияқты ұлы даламыздың ұлтына жаны ашитын, ойы зерек, санасы сергек, елім деп еміренетін жандар қолдай білудің маңызын біледі деп, баспасөздің бұқарамен байланысын жақсарту мақсатында әр қазақ отбасының журналды жеткізіп алу ісіне ұйытқы болатындарыңызға кәміл сенемін. Ел намысын ойлайтын қалталы азаматтар қаржылық қолдау білдіріп, жомарттық танытады деп ойлаймын.

Сіздерге деген зор құрметпен Анар СӨРСЕНБИНА,
«ҰЛЫЛАР ЕЛІНІҢ ҰРПАҚТАРЫ»
директор-Бас редакторы

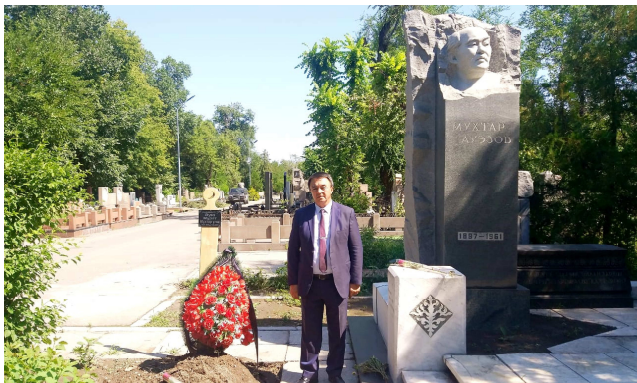
танитындар болды. Мағжан өлеңімен, Жүсіпбек әңгімесімен, Ақан мақалаларымен, Міржақыптың «Оян, қазағымен» солар таныстырды. Біз бірақ «Алаш» деп айта алмадық, сыбырлап қана «1937 жылы атылғандар» деуші едік...

Менен «ов»-қа қалай қарайсыз?» деп сұрап жатады. Дұрыс қарамаймын. Жат тілден күштеп енгізілгені белгілі. Қазір менің фамилиям - «Әуез». «Ов»-ы жоқ. Осылай паспорт алдым. Жастардың «ов» болып жүргені ұят. Өзіне де, ата-анасына да сын.

«Өкеңіздің бар мұрасы шықты ма?» дейсіздер. Жоқ. Қиын жылдары жоғалғаны қаншама. Ол әлем зиялыларына хат жазып тұрды. Осыларды іздеу керек. Әкемнің Алаш кезеңіндегі мұрасы да толық жинақталмаған. Біраз билік қызметіне араласқан кезі бар. Сондағы баяндамаларын, жазбаларын тауып, жинау қажет.

Мұрат Әуез-40 күндік асы

АСЫЛДЫҢ СЫНЫҒЫ, ӘУЕЗОВ ҰРПАҒЫНЫҢ РУХЫНА ҚҰРМЕТ

Асылдың сынығы, мәдениеттанушы-ғалым, шығыстанушы, дипломат, мемлекет және қоғам қайраткері Мұрат Мұхтарұлы Әуездің дүниеден өткеніне 4 айдың жүзі болды.

Мұрат Мұхтарұлы қазақ халқының тарихы мен мәдени мұрасын зерттеуге, оны сақтауға, жаңартуға өлшеусіз үлес қосқан бірегей тұлға. Тектінің тұяғы, ұлт қайраткері Мұрат Мұхтарұлы Абай ауданының республикаға тарайтын «Ұлылар елінің ұрпақтары» журналына өзі сырқаттанып жатса да ыстық лебізі мен баталы ақ жол тілегін жазып жіберіп еді. Асылдың сынығы тірі болса журналымыздың салтанатты ашылуына қатысып, тілеуқорымыз болушы еді. Оның жарқын бейнесі мәңгі есімizde сақталады.

21 шілде күні Абай елінен бір топ зиялы қауым өкілдерімен қоса Абайдың «Жидебай-Бөрілі» мемлекеттік тарихи-мәдени және әдеби-мемориалдық қорық-музейінің бөлімі Кәмен Оразалин музей-үйінің меңгерушісі Елдар Оразалы Алматы қаласына барып, ғұлама жазушы Мұхтар Омарханұлы Әуезовтың ұлы, Шығыстанушы, мәдениеттанушы, ғалым, мемлекет және қоғам қайраткері, марқұм Мұрат Мұхтарұлы Әуездің қырық күндік асына қатысты. Ең алдымен

АСЫЛ СӨЗ

Мұрат Мұхтарұлы ӘУЕЗ:
(01.01.1943- 14.06.2024)

Абай – ұлы ақын, ойшыл, ұстаз. Ахмет Байтұрсынұлы Абайды «бас ақын» деп, замандастарына, кейінгілерге үлгі тұтты. Алаш қайраткерлері Абайдан көп нәрсе үйренген. Олар - Абайдың шын ізбасарлары. Абайды түсінгендіктен Алаштың ағартушылығы мықты әрі жүйелі.

Бізге «Жас тұлпарды» құрыңдар» деп ешкім айтқан жоқ. Тұтас буын санада жаңару қажет екенін сезіндік. Біздің жігіттер арасында А.Байтұрсынұлы әліпбиін

Бізге «Жас тұлпарды» құрыңдар» деп ешкім айтқан жоқ. Тұтас буын санада жаңару қажет екенін сезіндік. Біздің жігіттер арасында А.Байтұрсынұлы әліпбиін

Бізге «Жас тұлпарды» құрыңдар» деп ешкім айтқан жоқ. Тұтас буын санада жаңару қажет екенін сезіндік. Біздің жігіттер арасында А.Байтұрсынұлы әліпбиін

Е.Оразалы Мұхтар Әуезов пен баласы Мұрат Мұхтарұлының мәңгілік тыныс тапқан мекеніне барып, гүл қойып, аруақтар рухына тағзым жасады.

Мұрат Мұхтарұлы Әуездің қырық күндік асында төртінші болып кезекті сөз алған Е.Оразалы Абай елінен, Абайдың «Жидебай-Бөрілі» мемлекеттік тарихи-мәдени және әдеби-мемориалдық қорық-музейі ұжымының атынан ел көңілін жеткізді.

Сондай-ақ, Е.Оразалы өз сөзінде: «Ұлы ұстаз Мұхтар Әуезов пен шәкірті Кәмен Оразалин арасындағы рухани байланыс сонау әріден - 1943 жылы «Абай» романына қажетті деректер жинау мақсатында Мұхтар Әуезов Аягөз арқылы туған еліне келген сапарынан бастау алғанын және қашанда шәкіртінің шығармашылық жолына қолдау білдіріп, назардан тыс қалдырмағанын баян еткен Е.Оразалы өз сөзінде - ең бастысы, 1961 жылы 25 маусымда дүниеден өтерінен қырық сағат бұрын ғұлама жазушы баласы Мұратты тапсырып жазып қалдырған «соңғы хаты» әкесі Кәмен Оразалинге жазылғанын жеткізді.

Және осыдан бастап Мұрат Мұхтарұлына, жалпы Әуезов әулетіне деген сыйластық құрмет, туыстық байланыс жалғас тапты. «Соңғы хатта» жазылған Әке өсиетін, аманатын әрдайым бек ұстаған парасат иесі, ғалым Мұрат Мұхтарұлы Кәмен ағасына деген інілік, әрі туыстық көңілін естен еш шығарған емес. Сондықтан, Әуезов және Оразалин ұрпақтары арасындағы сыйластық, туыстық, рухани сабақтастық жалғаса береді» деп өз сөзін түйіндеді Е.Оразалы.

Сайып келгенде, Әке тағылымы мен ұлағатын бойына терең сіңіре білген Ұлы адамның ұрпағына, парасат иесінің рухына деген құрмет, Мұрат Мұхтарұлының жарқын бейнесі ел есінде мәңгі сақталатыны ақиқат.

Анар СӘРСЕНБИНА
«ҰЛЫЛАР ЕЛІНІҢ ҰРПАҚТАРЫ»
республикалық қоғамдық,
рухани-танымдық журналының
Директор-Бас редакторы

АБАЙ ОБЛЫСЫНЫҢ ӘКІМІ НҰРЖАН ҰРАНХАЕВТЫҢ ҚҰНАНБАЙ ӨСКЕНБАЙҰЛЫНЫҢ 220 ЖЫЛДЫҚ TOЙЫНДА СӨЙЛЕГЕН ҚҰТТЫҚТАУ СӨЗІНЕН

**Ардақты ағайын!
Құрметті қонақтар!**

Бүгін баршамызды, тілегі бір, тілеуі бір жиналған жұртшылықты Құнанбай баба рухы табыстырып отыр.

Биыл үш жүзге аты мәлім болған, ұлы Абайдың әкесі, қадірлі қажы, «дала данышпаны» атанған қайраткер, аға сұлттан Құнанбай Өскенбайұлының туғанына 220 жыл.

Ендеше, осынау мерейлі күні қасиетті Абай елінде ұлылар рухына тағзым етіп, Құнанбай бабаға құрмет пен қошемет көрсету – баршамыздың адамшылық борышымыз деп білеміз.

2019 жылғы Семейге келген сапарында Мемлекет басшысы Қасым Жомарт Кемелұлы Тоқаев-

тың «Ұлы Абайды ұлықтағанда, оның әкесі Құнанбайдың ел тарихындағы еңбегін ұмытпауымыз қажет...» деген өнегелі сөзі өткен тарихқа үңіліп, оны қайта қарауымызға себеп болғаны шындық.

Хакім Абайдың 175 жылдық мерейтойы қарсаңында Құнанбай әулетінің қорымы орналасқан Ақшоқы мекеніне елеулі өзгерістер жасалды. Ақшоқыға баратын жол жөнделіп, қорым аумағы қоршалды, аббаттандырылып, жаңғыртылды. Ең бастысы Құнанбай бабаға арналған музей ашылып, ел игілігіне пайдалануға берілді.

Абай жұртшылығының бас-тамасымен, іскер азаматтар қаржылық қолдау жасап, Қарауылда еңселі Құнанбай қажы мешіті салынды. Бабаға сәулетті ескерткіш тұрғызылды. Сөйтіп, қазақ тарихында өзінің орны мен лайықты бағасын ала алмаған Құнанбай баба есімі қайта жаңғырып, оны тануға даңғыл жол ашылды.

Енді міне, маусым айында, қасиетті Абай елінде Құнанбай баба рухына айтулы ас беріліп, ұлттық дәстүріміз бен салт-санамыз барынша паш етілуде. Республикалық көлөнершілер байқауы, ат бәйгесі мен ұлттық күрестен дүбірлі сайыстар өтіп, сән-салта-

наты жарасқан той болуда.

Бұл тойдың ерекшелігі – 500 баланың бір уақытта ашамайға отырып, жеңімпаздарға жүлде қорлары қазақы дәстүрмен «үйірімен үш тоғыз» болып берілуінде. Бұл шаралар ұлттық негізімізді, салт пен дәстүрімізді ұмытпауға, рухымызды шыңдауға себепкер болатындығы сөзсіз.

Қарауылда арқалы ақындар жиналып, қазақтың күдіретті Құнанбайына арналған өлең-жырларын оқып жатса, көрнекті тарихшылар мен әдебиетшілер Семейде бас қосып, халықаралық деңгейде Құнанбайды барынша ұлықтауда.

Бұл бабаға деген ел құрметі, халық сүйіспеншілігі. Сөйтіп, қазақ қоғамы алдында дала данышпаны Құнанбайды тануға арналған тұңғыш алғы шарттар жасалды.

Қадірлі қауым!

Бүгінгі мерейлі мереке күні «Берекелі болса ел, жағасы жайлау ол бір көл» деп ұлы Абай айтпақшы «...мұқым қазақ баласы, тегіс ақыл сұраған...» даңқты әкесі Құнанбай Өскенбайұлының өнегелі өсиетін, әділдік жолын мұрат етіп, әрдайым ырысты, ынтымақты, береке-бірлікте елімізді өркендетуге атсалысайық!

Баба тойы құтты болсын!

Абай облысы Абай ауданының әкімі Мейіржан Серікбосынұлы СМАҒҰЛОВ

**Ардақты ағайындар!
Қадірменді қонақтар!
Құрметті жерлестер!**

Үш жүзге атақ-даңқы кең жайылған, хакім Абайдың әкесі, қадір-

лі қажы, көрнекті дала қайраткері, аға сұлттан Құнанбай Өскенбайұлының туғанына 220 жыл толып отыр.

Бүгін бәріміз қасиетті Абай елінде ұлылар рухына тағзым етіп, дала данышпаны Құнанбай бабаға құрмет пен қошемет көрсетуге бас қосып отырмыз. 2019 жылғы Семейге келген сапарында Мемлекет басшысы Қ.К. Тоқаев «Ұлы Абайды ұлықтағанда, оның әкесі Құнанбайдың ел тарихындағы еңбегін ұмытпауымыз қажет. Ол- Семейде ғана емес, тұтас қазақ тарихында өз орны бар тұлға» деп Құнанбай бабамызға жоғары баға беріп, оны ұлықтау мен құрметтеу жөнінде тапсырмалар берген болатын. Осы бағытта, хакім Абайдың 175 жылдық мерейтойы қарсаңында Құнанбай әулетінің қорымы орналасқан Ақшоқы қыстауына бірқатар өзгерістер жасалды. Ақшоқыға баратын жол

табаны жөнделіп, қорым аумағы қоршалып, аббаттандырылып, жаңғыртылып, ең бастысы Құнанбайға арналған музей ашылды.

Одан бұрынғы жылдары Қарауылда баба құрметіне көше атауы беріліп, Құнанбай қажы мешіті салынып, еңселі де сәулетті ескерткіш тұрғызылған еді.

Сөйтіп, ұлылар елінің ұрпақтары қазақ тарихы мен әдебиетінде өзінің орны мен лайықты бағасын ала алмаған Құнанбай баба есімін қайта жаңғыртып, игі істер атқарды.

«Бірінді қазақ, бірін дос көрмесең, істің бәрі бос» деп хакім Абай айтпақшы Құнанбайдың өнегелі өсиетін, билік сөзін мұрат етіп, ырысты, ынтымақты, береке-бірлікте болып, елімізді өркендетуге атсалысайық!

**Баба тойы - ел тойы
баршамызға құтты болсын!**

ҚҰНАНБАЙ ӨСКЕНБАЙҰЛЫНЫҢ ТУҒАНЫНА-220 ЖЫЛ

ҰЛЫ ДАЛАНЫ ДҮБІРЛЕТКЕН БАБА ТОЙЫ

Бұл тойды көрген де, көрмеген де арманда демекші, биылғы жылдың 13-15 маусым күндері шежірелі Шыңғыстау даласында алты ай бойы Абай елі дайындық жасап, асыға күткен хәкім Абайдың әкесі, дала данышпаны, аға сұлтан, құдіретті қажы Құнанбай Өскенбайұлының туғанына 220 жыл толуына арналған дүбірлі той ұйымдастырылып, облыс әкімінің қолдауымен, облыстық басқармалардың, атап айтқанда, ішкі саясат, мәдениет, спорт, ауыл шаруашылық басқармасының қатысуымен республикалық дәрежеде дүркіреп өтті.

Көрнекті қоғам қайраткерінің мерейтойына еліміздің әр өңірінен және Түркия мен Өзбекстаннан зиялы қауым өкілдері, ақын-жазушылар, ғалымдар арнайы келіп, 7 мыңнан астам адам дүбірлі тойға куә болды.

тып, әкесі Өскенбайға дүбірлетіп той өткізген аға сұлтан Құнанбайдың атын әйгілеген де осындай ас.

АсАрғын баласының қасиетті мекені болған Абыралы өңіріндегі Көкшетау деген жерінде өтіп, 500-

ден артық үй тігіліпті.

Астың өтуі, сән-салтанаты, сый жоралғысы, қонақтардың күтімі өзгеше болған. Бәйге, күрес ежелгі дәстүр қалпымен өткен.

Аламан бәйгенің алдында келген сәйгүлікке түйе бастаған, бір тоғыз мал атау дәстүрі сол аста көрсетілген.

Мұхтар Әуезовтің «Абайдың туысы мен айналасы» атты зерттеу еңбегінде: «Құнанбайдың кім екенін білмесек, Абайдың кім болғанын білу қиын, бұлар заманның туындысы...»-деп сонау кеңес заманында-ақ, Құнанбайдың құдіретін танып, өз бағасын беріп кеткен еді.

Ал Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Кемелұлы Тоқаев 2019 жылы Семейге келген сапарында: «Ұлы Абайды ұлықтағанда оның әкесі Құнанбайдың ел тарихындағы еңбегін ұмытпауымыз керек», - деп Құнанбай Өскенбайұлының тарихымыздағы орнын ерекше атап өткен болатын.

Соңғы жылдары қазақ тарихында өзінің лайықты бағасын ала алмаған Құнанбай баба есімі қайта жаңғырып, оны тануға даңғыл жол ашылды. Хәкім Абайдың 175 жылдық мерейтойы қарсаңында Құнанбай әулетінің қорымы орналасқан Ақшоқықайта жаңғыртылды. Ақшоқыға баратын жол жөнделіп, қорым аумағы қоршалып, абаттандырылды. Құнанбай қажы жайлы мол мағлұмат беретін мұражай ашылып, ел игілігіне пайдалануға берілді.

Оның алдында Абай елі өз бас-тамасымен, іскер азаматтардың қаржылай қолдауымен Қарауылда

Қазақ халқының арғы-бергі өткен заманындаардақтысын еске алып, бір туар ұлы тұлғаларын ұлықтап, талай ұлан-асыр той жасап, айтулы ас бергені тарихтан белгілі.

Халық аузында айтылатын, «Абылайдың асында шаппағанда, қай атаңның асына шабасың?» деген қыздырма сөз де атақты Абылайдың рухын көтеріп, үлкен ас берілген, атаулы жиындайтылған сөз болар.

Бізге белгілісі Ерейментаудағы-Сағынайдың, Жетісудағы-Сарыбай мен Байзақ датқанның, Тарбағатайда болған Ұлан-Бұлан-ның асы болса, ол туралы ел аузында көптеген аңыз-әңгімелер сақталған.

1851 жылы Үш жүзге сауын ай-

Құнанбай қажы мешітін салып, еңселі ескерткішін тұрғызған еді.

Енді, міне, қасиетті Абай елінде Құнанбай баба рухына айтулы ас беріліп, ұлттық дәстүріміз бен әдет-ғұрыптарымыз барынша паш етілді. Асқа еліміздің әр өңірінен және Түркия мен Өзбекстаннан зиялы қауым өкілдері, ақын-жазушылар, ғалымдар арнайы келіп, дүбірлі тойға куә болды.

Бірінші күн. 13 маусым

ҚҰРМЕТ ПЕН ТАҒЗЫМ АҚШОҚЫДАН БАСТАЛДЫ

Ақшоқы елді мекенінде 13 маусым күні баба рухына қажы әулетіне құран бағышталып, құрбандық шалудан басталса, дәл осы күні Қарауыл-төбеде ұлттық ойындар, көкпар тартысы басталды.

Ақшоқы-Құнанбай әулетінің атамекені, құтты қонысы. Басында Ақшоқы атырабын Құнанбай бабамыз күзде күрек ретінде иелік еткен.

Кейіннен 1860 жылы екі баласы Абай мен Ысқақ үйленген соң, «Жер өспейді, ел өседі» деп, балаларына Ақшоқыдан қыстау салып берген. Абайдың 1860 жылдан -1892 жылға дейінгі өмірі Шыңғыстау мен Семей қаласының қақ ортасындағы осы Ақшоқыда өткен.

1892 жылы інісі Оспан қайтыс болған соң, оның жылынан кейін Жидебайға көшіп барып, Абайдың соңғы 10 жылы өтті. Ақшоқы десе Шәкәрімнің «Еңлік-Кебек» дастанындағы:

Надан жұрттың болады діні қатты,

Қабекеңе тапсырмай аманатты.

Шеткі Ақшоқы басында қалған бала,

Шырқырап күн батқанша жылап жатты-деген өлең жолдары ойға түседі.

Бұл Ақшоқы – ақынның шалқар шабытына қуат берген өшпес өлеңдері жазылған, Абайдың сүйген жары Әйгерімнің келін болып түскен жері.

Азалы Абайдың сүйікті ұлдары Мағауия мен Әбдрахманды жоқтап, көз жасын төккен қайғылы мекені. Сөйткен, Ақшоқы бүгінде қайта түрленіп, қайта жаңғырып, бабамыз Құнанбайдың 220 жылдығына арналған мерейтойдың ашылуы да осы қасиетті мекеннен басталғалы отыр.

Жан-жақтан, берісі Абай ауданы ауылдарынан, әрісі Семей, Алматы, Астана, Көкпекті, Ақсуат, Аягөз аудандарынан ағылған қалың жұрт «Құнанбай-лап» Ақшоқыға ат басын тіреді. Тіпті, сонау Мәскеуден Құнанбайдың ағасы, Мырзатай-Жұманнан тарайтын Бақыш Толғанбаевтың жары Галина Исламбекқызы (Бакыт), Құнанбаймен бірге Меккеге барып, қиын қыстау сәтте қорған болып, арқасын төсеп арқалаған Ізғұттының ұрпағы 84 жастағы Қазымұрат ақсақалдың келуі-баба тойының бас қосуының маңызын аша түскендей.

Осы шараға арнайы келген Абай облысының бас имамы Асқар Әбілтайұлы мен Абай ауданының әкімі Мейіржан Смағұлов, аудандық мәслихат төрағасы Максат Нұрсұлтанұлы және Серік Мұқажанов, Марат Еділбаев, Совет Махметов, Әсет Мырзақасым, Қайырғазы Дүрмекбаев, Серікбек Жақыпбек сияқты ел үлкендері жиналған жұртпен амандасып, қатым қабыл болсын деп жылы лебіз білдірісіп, Құнанбай қажыға арналған құрбандық шалу рәсіміне қатысты.

Түйе демекші, ел ағасы, марқұм Амантай Мұқатаев ағамыздың қос ұлы Қасқабұлақ ауылының әкімі Асхат пен шаруашылыққа ие болып жүрген Асқар бауырларымыз алғашқылардың бірі болып, Құнанбай тойына деп 4 түйені сыйға тартқанын айтқан жөн.

Құрбандыққа қатысқан көпшілік Құнанбай қорымына барып, құран бағаштады. Баба құрметіне арнайы тігілген қазақ үйде ас беріліп, облыстың бас имамы құран қатым түсірді. Асқа жиналған жұрт-

шылық алдында бас имам Асқар қажы мен аудан әкімі Мейіржан Серікбосынұлы сөз сөйлеп, бабаға құрбандық шалу рәсімінің Құрбан айттың бірінші күні-қасиетті күнге дәл келуін ерекше атап өтіп, алда Меккеде Құнанбай құрметіне құрбандық шалу ұйымдастырылып, сауаптыс жасалатындығын жеткізді.

Құнанбайдың Меккеге сапарында сенімді серігі болған, кіші қажы атанған Ізғұттының ұрпағы, Көкпектіден келген Қазымұрат ақсақал ұмытылмас естелік айтып, айтулы шараны ұйымдастырған елге, аудан басшыларына аталық алғысын айтты.

Ауданымыздың абыз ақсақалы, Ырғызбай Құнанбай әулетінің бүгінгі ұрпағының үлкені Манатай Толғанбаев ақсақал ризалық сөзін айтып, батасын берді.

Осы істің бас қасында жүріп, аудан әкімшілігімен біріге жұмыс жасаған облыстық өлкетану мұражайының директоры Қайрат Сабырбайдың елгезектік танытып, бабаға қызмет жасағанына риза болыстық.

Ас қамында жүріп, қатым дастарханын молынан жайып, елге мүлтіксіз қызмет жасап жүрген аудандық жұмыспен қамту және әлеуметтік бағдарламалар бөлімінің басшысы Нұргүл Сағындықова мен Венера Қалдыбай бастаған қыздардың бабаға жасаған еңбегін айтып өткен жөн.

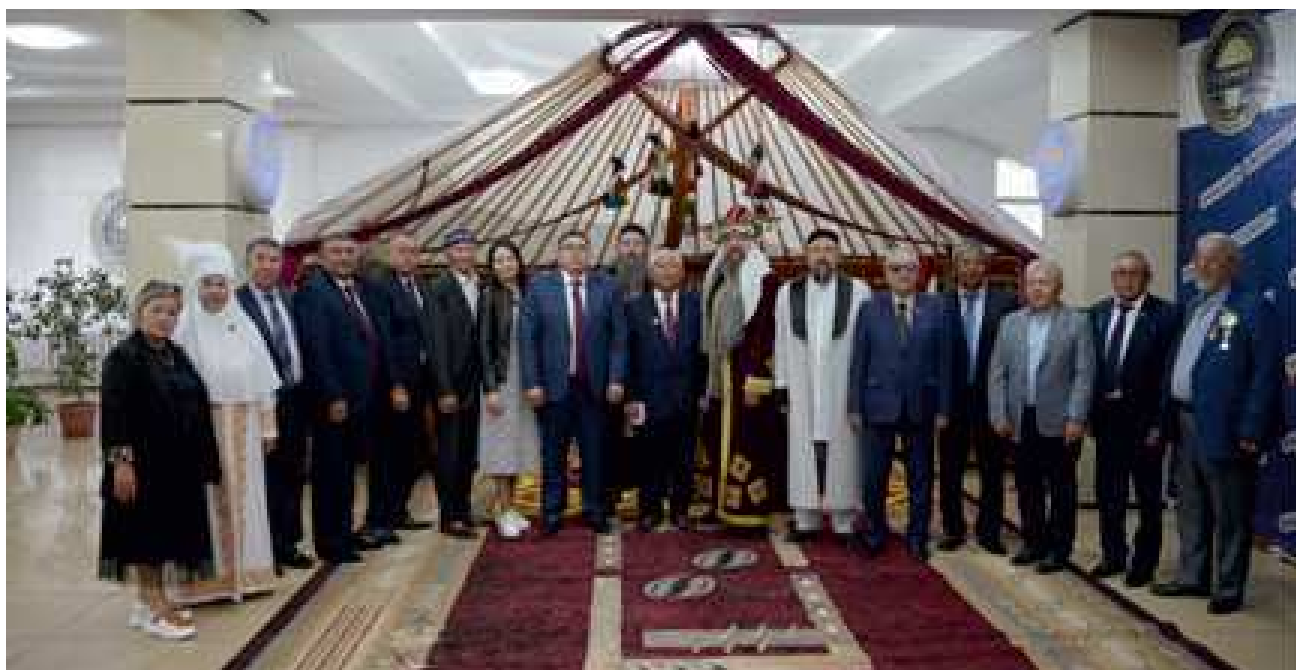
Осы күні ұлылар еліндегі Қарауылтөбеде жамбы ату, теңге ілу, аударыспақ, асау үйретусынды ұлттық ойындардың іріктеу кезеңі мен көкпар ойынының ақтық сайысы өтіп, қазақ күресі басталды.

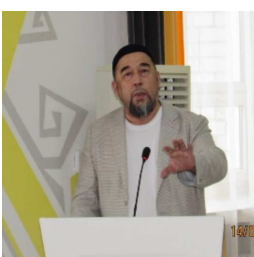

Екінші күн. 14 маусым

ҒАЛЫМДАР БАС ҚОСЫП, БАБАМЫЗДЫ ҰЛЫҚТАДЫ

ҚР Президенті Қ.Тоқаев: «Ұлы Абайды ұлықтағанда, оның әкесі Құнанбай Өскенбайұлының қоғам алдындағы қайраткерлігін ұмытпауымыз қажет» деген бастамасымен 14 маусым күні Семей қаласы Шәкәрім университетінде тарихи тұлға, аға сұлтан, қажы Құнанбай Өскенбайұлының 220 жылдығына арналған «ҚҰНАНБАЙ ӨСКЕНБАЙҰЛЫ: ТҰЛҒА, ТАРИХ, ФЕНОМЕН» атты Халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференциясы ұйымдастырылды.

Конференцияның негізгі мақсаты – ел ісіне ғаділет көзімен қарап, қатаң тәртіппен жүрген, кесек мінезді Құнанбай Өскенбайұлының қайраткерлік қызметі, Абай шығармашылығына әсері, әке мен бала қатынасы сынды мәселелер тақылап, ғылыми тұжырымдар ұсыну.

Семейде болған халықаралық конференцияға Абай елінен С.Махметов, Т.Аманғазин, Қ.Берлешов, М.Еділбаев, Қ.Дүрмекбай, Е.Оразалин, А.Белібаев сынды ел зиялылары қатысты.

Бұл бас қосу Шәкәрім университеті, Абай ауданы әкімдігі және Семейдегі Абай мұражайы арасындағы келісім негізінде ұйымдастырылды. Шара қатысушыларына Абай, Шәкәрім заманын бейнелейтін театрландырылған шағын көрініс көрсетіліп, университет музейінің көне жәдігерлер көрмесі қойылды.

Алыс жақыннан келген тарихшылар, философ, филолог ғалымдар Құнанбайдың өмірі мен қызметін тарихи тұрғыда баға беріп, барынша ұлықтады.

Конференцияны алғы сөзбен ашқан, Шәкәрім университетінің ректоры Орынбеков Думан Рымға-

болмақ - деп конференция жұмысына сәттілік тіледі.

Абай облыстық білім басқармасының бастығы Н.Ахметкалиев облыс әкімі Н.Ұранхаевтың құттықтауын жеткізсе, Қ.Р.Ғылым және Жоғары білім Министрі Саясат Нұрбек мырзаның видео құттықтауы назарға ұсынылды.

Конференция жұмысына қатысып отырған Абай ауданы әкімі М.С.Смағұлов мырза құттықтау сөз сөйлеп, конференция жұмысына сәттілік тілеп, Құнанбайтануға жол ашқан, Қазақстан, Түркия, Өзбекстаннан келген ғалымдарға ел атынан ризалық білдіріп, бабаның 220 жылдығына орай арнайы жасалған төс белгіні салтанатты жағдайда табыс етті.

Бас қосу алдында ғалым, Л.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің ректоры Сыдықов Ерлан Бәтгашұлы, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеттің ректоры Тілеп Болат Анапияұлы, Қазақстан Республикасының Ұлттық ғылым академиясының академигі Ғарифолла Есім, жазушы, қоғам қайраткері Сапаралы Бейбіт Төлеубайұлы сөз сөйлеп, Құнанбайтануға қатысты тың де-

лиұлы Абайдың әкесі, қоғам қайраткері Құнанбай Өскенбайұлын тану, оны одан әрі жалғастыру, ғылыми ізденістер жасау ғалымдардың абыройлы қызметі

ректор мен құнды ұсыныстарын ғалымдар ортасына салды.

Конференцияда Құнанбайдың өмірі, дүние та-

нымы, қайраткерлік қызметі жайлы филология ғылымдарының докторы, профессор Еспенбетов Арап Сләмұлы «Құнанбай-Тарихи тұлға», филология ғылымының докторы, профессор Жұртбай Тұрсын Құдакелдіұлы «Құнанбай: тарихи және көркемдік шындық», PhD, қауымдастырылған профессор, түрік тарихшысы Сомунжуоғлы Бекір Түмен «Құнанбай және оның дәуірі», Филология ғылымдарының докторы, профессор, Әл-фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің оқытушысы Жеменей Ислам «Абай мектебі: Шығыс тарихы мен әдебиетіндегі сана-сезім жетекшілері» тақырыбында мазмұнды баяндама жасады.

Сондай-ақ, түскі үзілістен соң талқылау Семейдегі Абай музей үйінде жалғасып, Пленарлық мәжілістің екінші бөлімі дәстүрлі әнші Қайрат Қабышевтің орындауында Абай елінің ақиық ақыны Т. Жанғалиевтің сөзіне жазылған жергілікті композитор Кентау Назарбектің «Құнанбай» әнімен бастал-

ды. Ұжым директоры Ұ.Сағадиев музей қызметкерлерінің ізденісімен, қолда бар ғылыми деректермен бөлісіп, конференция жұмысына сәттілік тіледі.

Жиналғандар алдында тарих ғылымдарының докторы, профессор Тоқтабай Ахмет Уәлханұлы «Құнанбай Қажының Қытай жеріндегі жәдігерлері», PhD доцент, Ә.Науаи атындағы Ташкент мемлекеттік өзбек тілі мен әдебиеті университетінің оқытушысы Жовлиев Жавлонбек «Абай мұрасының өзбек әдебиеті мен мәдениетіндегі алатын орны», Абайлық әдебиетші, өлкетанушы Мырзақасым Әсет Медеуханұлы «Абайдың өнегелі інісі Халиолла Құнанбайұлы» жәнесаясаттанушы, тарихшы Каринбаев Жандос Әуелбекұлы «Құнанбай әулеті және поляк зиялылары» туралы баяндама жасады.

Конференция-бабаға арналған мерейтойлық жұмыстардың ішіндегі ғалымдар тарапынан жасалған игілікті іс, айшықты шара болды.

ЖЫР АРҚАУЫ – ҚҰДІРЕТТІ ҚҰНАНБАЙ

Аудандық мәдениет үйінде «Қазақтың құдіретті –Құнанбайы» жыр мүшәйрасының финалдық кезеңі өтті. Сайысқа түскен 10 ақын өздерінің Құнанбай Өскенбайұлына арнап шығарған жыр шумақтарын оқыды.

Мүшәйраға ақын, Абай ауданының құрметті азаматы, «Құрмет» орденінің иегері, «Алаш» әдеби сыйлығының лауреаты, Қазақстан Жазушылар одағының мүшесі Төлеген Жанғалиев, ақын, жыршы, қоғам және мәдениет қайраткері, «Еңбек ардагері» медалінің иегері Құсмлия Нұрқасым, Семей қаласының облыстық тарихи-өлкетану музейінің директоры, ақын, журналист, ҚР мәдениет саласының үздігі Қайрат Сабырбаев төрелік етті.

Жыр мүшәйрасының финалдық кезеңінбаба ұрпағы, туысымыз, сонау шырайлы Шымкент қаласынан Қызылқұмдағы туыстарымыздың атынан баба тойын жырлап келген Қарабеков Бауыржан Серікбайұлыжалынды жырларымен ашып берді.

Шара барысында аудан әкімі Мейіржан Серікбосынұлы құттықтау сөз сөйлеп, биыл 75 жасқа толып жатқан ақын, жыршы, қоғам жәнеМәдениет қайраткері, «Еңбек ардагері» медалінің иегері Нұрқасым Құсмлия Жырғалұлына «Ел алғысы» медалін табыстап,Бауыржан Серікбайұлына иығына шапан жауып, құрмет көрсетті.

Сондай-ақ, «Қазақстан Республикасының Суретшілер одағы» қоғамдық бірлестігінің мүшесі, өзіміздің жерлесімізЕлдос Азаматұлы мерейтой қарсаңында өзінің туындысы Құнанбай Өскенбайұлының портретін Ақшоқы жеріндегі қажы музейіне сыйға тартты. Аудан әкімі Мейіржан Серікбосынұлы Елдос Азаматұлына алғысын жеткізді.

Үшінші күн. 15 маусым

ҚАРАУЫЛТӨБЕДЕГІ ҰЛЫ ТОЙ

Мерейтойдың ресми ашылу салтанаты 15 маусым күні Ырғызбай әулетінің, облыс әкімінің орынбасары Әділбек Мұсабаевтың, аудан қонақтарының, аудан әкімі Мейіржан Серікбосынұлының қатысуымен Құнанбай ескерткіші алдына гүл шоқтарын қойып, баба рухына тағзым етумен басталды.

Ұлылықтың тойы ұлт алдындағы ұлы міндеттің үдесінен шығудың жолын іздеуге ұмтылдыруға тиіс. Той қонақтары Құнанбай ауылы негізінде құрылған ауылдық округтердің ұйымдастыруымен өткен «Бала Құнанбайдан – Дана Құнанбайға» атты театрландырылған көріністі көріп, «Асыл мұра» республикалық қолөнер шеберлерінің фестиваліне қатысушы салт-дәстүр көрмесі, асыл тұқымды жылқылар көрмесі, асау үйрету сайысы, «Түйе бастаған тоғыздық» сыйлықтарын тамашалап, 21 қолөнершілердің жұмыстарын тамашалады.

Көрермен «Дүниеге Құнанбай келді!» көрінісі-дала данышпанының өмірге келген сәтінен бастап балалалық және жігіттік шағын, дана Құнанбайға айналған кезін және өмірінің соңында Меккеге қажылыққа атануын көз алдынан өткізді. «Бала Құнанбайдан – дана Құнанбайға» көрінісінің қоюшы режиссері Дулат Қабдолдин. Қойылымды тамашалағандар Құнанбай мен Абай өмір сүрген кешегі дүбірге толы жердің киесі мен қасиетін сезініп, Зере әже мен Ұлжан аналарды өз көздерімен көргендей

әсерде болды.

Әрбір көрініс Құнанбай бабамыздың кезіндегі өмірді паш етті, әңгіменің бәрі ұлы Құнанбайдың аузымен айтылды.

«Асыл мұра» республикалық қолөнер шеберлерінің көрмесіне еліміздің үздік шеберлерінің туындылары қойылды. Фестивальға қатысушы 21 шебердің қолынан шыққан ұлттық бояумен нақышталған бұйымдар баршамызды тәнті етті.

Ақмола облысынан келген Бектас Карим, алматылық Бекайдар Қоңыр, астаналық Бибігүл Карденова, Шығыс Қазақстаннан Нұржан Есхожин, Қызылорда облысынан Гүлнар Анапияева, Қостанай облысынан Арлан Аңқауов, Павлодар облысынан Ержігіт Тоқтаров, Қанат Асановтың туындылары көрмеден орын алды. Сонымен қатар осы көрмеде ауданымыздағы «Сымбат» тігін шеберханасының қолөнер шебері Жұмағайша Аяпбергенқызы да өзінің қолынан шыққан ұлттық сәнді киімдер мен қолөнер бұйымдарын ұсынды.

500 БАЛА БІР МЕЗЕТТЕ АШАМАЙҒА ОТЫРДЫ

Шыңғыстаудың төрінде
Ұлылар туған елінде.
Бабалар дәстүрі қонсын деп,
Белі бекен болсын деп.
Ер баласын қолдаған,
Тарихта бұрын болмаған,
Құнанбай қажы тойында,
Ашамайға отырды,
500 бала сомдаған.

Мерейтойдың тарихи сәті ауданның тоғыз ауылдық округінен жиналған 500 баласы бір мезетте Ашамайға отырып, әлемде болмаған рекорд жаңартты.

Атқа міну мәдениетін қалыптастыру, дамыту.

Қазіргі жас ұрпақтың цифрлық технологияға тәуелділігін азайту. Әлеуметтік желіден бас алмай оқшауланған жас ұрпақты дархан даланың кеңдігін сезіндіріп, атқа міну мәдениеті арқылы достыққа, бауырмалдыққа, батылдыққа тәрбиелеу мақсатында бір мезетте ауданның 500 баласы Ашамайға отырғызылды. Бұрын-соңды бір мезетте 500 баланың ашамайға отыруы түркітестеселдер арасында тіркелмегендіктен, бұл іс-шара Қазақстанның КИНЭС рекордтар кітабына енді. Әкелер мен балалардың қлттық нақыштағы қазақы дәстүрге сай біркелкі киініп, қаз-қатар тізіліп тұруының өзі өте ғажап көрініс болды. Бұл кезде балалардың келіп кету жол көлігі, түскі асы, қауіпсіздігі қамтамасыз етілді.

«Құнанбай қажының мерейтойына қатысқанымызға ерекше қуаныштымыз. Бұл шараны мерейімізді асырды. 500 баланың қатарында менің де немерем болды, деді Қарауылауылының тұрғыны, өнер майталманы Нағия Бұланбаева.

Құнанбай Өскенбайұлының 220 жылдық мерейтойында Ашамайға қатысқан 500 балаға және 500 ата-анаға арнайы палау, ыстық бауырсақ пісіріліп, сусындар таратылды. Осы шараға қатысып, көмектескен мекеме қызметкерлеріне, мектеп ұстаздары мен балабақша тәрбиешілеріне алғыс айтамыз!

Мерейтойдың ашылу салтанатында Абай облысы әкімінің орынбасары Әділбек Мұсабаев құттықтау сөз сөйлеп, облыс әкімі

Нұрлан Ұранхаевтың арнайы сыйлығы- автобус көлігінің кілтін 50 жылдық тарихы бар «Қаламқас» ән-би ансамблінің ұжымына табыстады.

Қазақстан Жазушылар одағы басқарма төрағасының орынбасары, халықаралық «Алаш» әдеби сыйлығының лауреаты, филология ғылымдарының докторы, профессор, Қазақстан Ұлттық ғылым академиясы корреспондент-мүшесі, «Құрмет», «Парасат» ордендерінің иегері, Абай ауданының Құрметті азаматы Бауыржан Жақыпта Абай елі халқына игі тілегін білдіріп, өзінің арнау өлеңін оқыды.

Қажы тойына арнайы келген Қазақстанның КИНЭС РЕКОРДТАР КІТАБЫНЫҢ ресми өкілі Құдайбергенов Қуандық Шыңғысұлы бір ауыз жылы лебізін білдіріп, бір мезетте 500 бала Ашамайға отырудан рекорд жасаған Абай ауданына сертификат табыстады.

Сахна төріне көтерілген аудан әкімі Мейіржан Серікбосынұлы алыстан ат терлетіп келген барша аудан қонақтары мен тұрғындарын баба тойымен құттықтап, аудан халқы атынан алғыс айтты. Осыдан соң жиналған қауым Ә. Қашаубаев атындағы мемлекеттік филармония, «Абай», «Дариға-ай» жастар театры мен «Қаламқас» халық ән-би ансамблі әртістерінің мерекелік бағдарламаларын тамашалады. Айтып айтпай не керек, Абай еліндегі жаңару әр шаруадан көрініс тапқандай.

Ақын Т. Жанғалиевтің сөзіне

жазылған композитор Кентау Назарбектің «ҚҰНАНБАЙ» әнін нақышына келтіре орындаған Қонысбек Байдашевқа халықтың ыстық ықыласы айрықша болды.

Түскі үзіліс уақытында Ырғызбай ұрпақтары мен барлық ауылдық округтерінің ұйымдастыруымен сән-салтанаты келіскен қазақ үйлерде Құнанбай қажы рухына қатым түсіріліп, ас берілді. Астан сон Қарауылтөбеге жиналған халық көкпар, аламан бәйге, қазақ күресі, топ бәйге, жорға жарыс, жамбы ату ойындарының финалдық кезеңін тамашалап, жеңімпаздар марапатталды.

ҰЛТТЫҚ СПОРТ ТҮРЛЕРІ-ТОЙ КӨРІГІН ҚЫЗДЫРДЫ

Ұмыт болып бара жатқан ұлттық ойындарды насихаттау мақсатында Құнанбай Өскенбайұлының 220 жылдық мерейтойында ұлттықспорт түрлерінен: қазақ күресі, көкпар, топ бәйге, жорға жарысы, аламан бәйге, аударыспақ, теңге ілу, жамбы ату, асау үйрету бойынша Алматы, Павлодар, Шығыс Қазақстан, Қарағанды, Абай облыстары бойынша облыстық жарыс өтті.

Спорттық шара Абай облысы және аудан әкімдігінің қолдауымен, Абай облысының спорт басқармасы мен аудандық дене шынықтыру, спорт және туризм бөлімінің ұйымдастыруымен өтті. Ұлттық спортты Астана қаласынан, ШҚО-нан, Абай облысынан арнайы келген төрешілердің төрелігімен өткізілді.

Бұл күні бұрынғы тойларда болмаған, елдің қызығушылығын тудырған «АСАУ ҮЙРЕТУ» сайысы өтті. Қыры мен сыры, қауіп-қатері көп әрі қызыққа толы бұл өнер түріне халқымыз ежелден қызыққан. Көз ілестірмес жылдамдықты талап ететін бұл сайысқа қатысуға ниет білдірушілер де аз болмады. Жүген-құрық тимеген асау жылқыға жас жігіт мінгенде қалың көпшілік демін ішке тартты. Адуын жылқыға мінген жігіттің қолы қарулы екен. Көкке секіріп, тұлаған жылқының жалынына жабысып, жібермеді. Ары-бері ойқақтағанымен, жүректі жігіт оны өз ыркына көндірді. Асау ат пен жас жігіттің арпалысын тамашалап тұрып халқымыз ержүрек азаматтарын не себепті «жылқы басары бар...» деп даңқын көтеріп, биік бағалайтынын түсіндік. Бұл сайыста Көкпекті ауданынан келген Дастан Кәрімханов есімді жүректі жігіт өзгелерден басым түссе, Абай ауданының қарулы азаматы Жанай Қуанов екінші, ал, Павлодарлық қайсар жігіт Диас Төлеу үшінші орынды иеленді.

Тойдың сәнін келтірген бәйгені де той иелері жоғары деңгейде ұйымдастырды. Талапқа сай жөн-

делген ипподром, бәйге жарысын өз деңгейінде өткізуге мүмкіндік жасады.

Алдымен «ТОП БӘЙГЕ» ұйымдастырылып, 25 жылқы 16 шақырымға шапты. Бұл топта Тарбағатай ауданынан келген Әділ Тисановтың қосқан жүйрігі «Оқжетпес» озып келді. Абай ауданының атбегі Назир Рахымбаевтың «Ақтанауы» екінші келсе, Тарбағатай ауданынан келген Дарын Сағынбаевтың «Нұрқасқасы» мәрені үшінші болып кесіп өтті. Бас бәйгеге 7 жылқы, екінші орын жүлдегеріне 4 жылқы, үшінші орын иегеріне 3 жылқы берілді.

7 шақырымдық «ЖОРҒА» жарысына 22 жүйрік жіберіліп, Күршім ауданынан келген Нұрлан Қасымқановтың «Күнгейханы» топ жарса, абайлық Қымбат Аялбергеновтың «Ақжауын» және «Яросим» есімді сәйгүліктері мәре сызығынан екінші және үшінші болып өтті.

Он бес шақырымдық сәйгүліктер сайысында топ жарған тұлпарлардың иелері де бәгеге тігілген жылқыларды ұтып алды.

Ал, 25 шақырымдық «АЛАМАН» бәйгеде Үржарлық Бауыржан Тілемісовтің «Бәйтерек» есімді сәйгүлігі алдына қара салмады. Топтан озған «Бәйтеректің» иесі бір түйе, сегіз жылқы еншіледі. Алматы облысының Қарасай ауданынан келген атбегі Секенай Бөкебайдың «Тентек торысы» екінші, осы облыстың Жамбыл ауданынан келген Талғат Темірланнның тұлпары «Тасмина» үшінші орынды жеңіп алды. Жүлде 4-5-ші келген жүйріктерге де берілді. «Көкпар», «Теңге ілу», «Жамбы ату», «Аударыспақ» сынды ұлттық ойындарымыз да той қызығына қуаныш қосты.

ЖАМБЫ АТУ сайысында: I орынды Қарағанды облысынан келген Р.Оралхан, II орынды Шығыс Қазақстандық, III орынды Нұрхан Т. (Қарағанды обл) жеңіп алды.

ТЕҢГЕ ІЛУ тартысында I орынды Абай облысынан Е.Сайлауханұлы, II орынды Н.Жаксыбек (Павлодар обл) және III орынды Ж.Қуанов (Абай обл) қанжығаларына байлады.

АУДАРЫСПАҚ сайысы қазақ оғландарының намысы мен жігерін жанған ептілігі мен мықтылығы сынға түскен сайыс болды. Нәтижесінде жүлделі павлодардық Е.Егінбаев I орынды қоржынына салса, II орынды шығысқазақстандық М. Тамикенов, III орынды Абай облысынан Д.Бейсенбаев қанжығалады.

Көкжал бабалардың көкбөрі КӨКПАР ойынының көрігін қыздырған командалар тартысты ойын көрсетті. I орынды Абай обл, Жарма ауданының командасы, II орынды ШҚО, Глубокое ауданы, III орынды Павлодар обл, Екібастұз қаласы командасы, IV орынды ШҚО, Самар ауданы, V орынды ШҚО, Тайм командасы жеңіп алды.

Тойдың күрессіз қызығы бола ма? Оның үстіне Құнанбай бабамыздың өзі де, жас кезінде талай күрес майданына қатысқан. Сондықтан да, елді елең еткізген ойындардың бірі балуандар белдесуі болды. Боз кілемге бұла күші тасыған 32 балуан шығып, кіл мықтының ішінен кім мықтыны анықтауға кірісті. Араларында Ерасыл Қажыбаев, Дәурен Нұралинов сынды «Қазақстан барысы» жобасының жеңімпаздары да бар. 74 келіге дейінгі салмақ дәрежесіндегі палуандар белдесуінде жерлесіміз, талай жарыстар да жауырыны жер иіскемеген Қуан Барыс «Өгіз палуан» атанды. Көкпекті ауданынан келген Дидар Тұтқышов екінші орынды, - жамбылдық Б.Ахметқали үшінші орынды иеленді.

Ақтықпалуандар белдесуінде Семейлік Дәурен Нұралинов түйе палуан атағын иеленді. Семей қаласынан келген тәжірибелі балуан Ерасыл Қажыбаев күміс медальды жеңіп алса, ұлылар елінің апайтөс балуаны Әділ Оразбаев қола жүлдегер атанды. Түйе палуан Дәурен Нұралиновке I түйе, 3 жылқы сыйға берілді.

Ұлттық спорттан өткен сайысқа атсалысқан барша спорт сүйер қауымға, атқа мінер азаматтарға, спорт саласының ұжымына алғысымызды айтамыз.

Ұлттық спорттық ойындардың жеңімпаздарына берілген сый-сияпатына келсек, жүлдеге әдеттегідей ақшалай не заттай емес, жылқы, түйе тігілді. Кезінде Құнанбай қажы өзінің әкесі Өскенбайға ас бергенде жарыс жеңімпаздарын осылай марапаттаған екен. Тарихқа тағзым етіп, үзілгенді жалғап, өшкенді жандыру мақсатында осындай сыйлықтың таңдалғаны Абай елінің даңқын аспандатты.

АУЫЛШАРУАШЫЛЫҚ СЕМИНАРЫНЫҢ БЕРЕРІ МОЛ

Мерейтой кезінде өткен Абай ауданында жылқы малын асылдандыру республикалық ауылшаруашылық семинары біле білген адамға өте қажет танымдық дүние болды.

Абай ауданы халқы санына шаққанда жылқы малы бойынша республикада алдыңғы орында. Жәрмеңке мақсаты - санға емес сапаға жұмыс жасау арқылы жылқы малын асылдандыру.

зерттеу институтының өкілдері қатысты. Семинарда қатысушылардың баяндамалары оқылып, жылқы шаруашылығының болашағы мен даму жолдары талқыланды.

Абай облысының ауыл шаруашылығы басқармасының басшысы Қуанбаев Ертай семинарды қорытындылап, «Мал шаруашылығы» күніне орай облысымыздың үздік шаруашылықтардың басшылары мен мамандарын Қазақстан Республикасы Премьер-Министрінің «Алғыс хаты», сондай ақ, Қазақстан Республикасы Ауыл шаруашылығы министрлігінің «Еңбек ардагері» медалімен, «Ауыл шаруашылығы саласының үздігі» төсбелгісімен, Қазақстан Республикасы ауыл шаруашылығы министрінің Құрмет грамоталарын табыстады.

Сонымен қатар, аудан әкімінің орынбасары Қазыбек Төлегенұлы жәрмеңкеге қатысқан шаруашылық жетекшілері мен қонақтарға аудан әкімінің Алғыс хатын табыс етті. Дүбірлі шараға облыстық мәслихат төрағасы Қуаныш Серікқазыұлы арнайы қатысты.

Ақындардың шығармалары қазылар алқасына беріліп, қорытынды шығарылған болатын. Жыр додасының жеңімпаздары жүлделі I орын алған Бауыр-

Ұлттық спорт арқылы салауатты өмір салтын қалыптастыру.

Құнанбай Өскенбайұлының 220 жылдық мерейтойы аясында жылқы шаруашылығын дамыту мақсатында ұйымдастырылған іс-шаралардың бірі - Республикалық «Асыл тұқымды жылқы» семинары мен көрмесі өткізілді. Көрмеге Республика бойынша 20 бас қазақы асыл тұқымды жылқылар әкелінді. Семинарға 50-ден астам шаруашылық басшылары, Торайғыров университеті коммерциялық емес акционерлік қоғамының қауымдастырылған профессоры, Қазақ ұлттық аграрлық зерттеу университетінің «Технология және биоресурстар» факультетінің, Семей қаласының Шәкәрім атындағы университетінің «Ветеринария және агроменеджмент» факультетінің, Қазақ мал шаруашылығы және жемшөп өндірісі ғылыми

жан Игілік, II орын Нұржан Байтөс, III орын иегері-Бауыржан Серікқали 15 маусым күні Қарауылтөбеде өткен мәдени шарада баба туралы жыр-дастандарын оқыды. Абайлық ақын қыз Бағжан Қарыпбаева арнайы жүлдемен марапатталды. Абыралылық Әйгерім Жұманиязоваға арнайы жүлде табысталды.

Құнанбай Өскенбайұлының 220 жылдық мерейтойы кешкілік эстрада жұлдыздары Қуандық Рахым, Әбдіжаппар Әлқожа және Ә.Қашаубаев атындағы филармония, Семей қалалық мәдениет сарайының, «Қаламқас» халық ән-би ансамблі әншілерінің қатысуымен өткен Гала концертпен аяқталды.

Ұлыларымызды ұмытпай, дәріптеп, барша ұрпақ болып ұлықтау – парызымыз десек, елді ұйыстыра біліп, халықтың бірлігі мен берекесінің арқасында үш күнге созылған ауқымды шараны жоғары деңгей-

де тарихта қаларлықтай өтуіне ұйытқы болған аудан әкімі Мейіржан Серікболсынұлы Смағұлов бастатқан ұйымдастырушыларға тойға келген қонақтар дән риза. Осылайша, ұлылар еліндедүбірлеткен, думандатқан той өтті. Халыққа рухани серпін сыйлаған Құнанбай тойының дүбірі алысқа жетіп, ел аузында ұзақ айтылары сөзсіз.

Бәрін айт та, бірін айт дегендей, мерейтойдан

бұрын бір ай, тойдан соң бір ай үздіксіз жауған жаңбырды Алланың несібесі десек те, халық Құнанбайдың шапағаты мен нұры жауды деп, риза болысты. Қалай айтсақта, осы жолғы Құнанбай мерейтойы - ұлылар елінің даңқын асырған, қасиетін танытқан дүбірлі той болды.

*Әсет МЫРЗАҚАСЫМ,
Анар СӨРСЕНБИНА,
Семей-Ақшоқы-Қарауыл*

ТОЙ ЖҮЛДЕЛЕРІ

ҚҰНАНБАЙ ҚАЖЫНЫҢ ҚЫТАЙ ЖЕРІНДЕГІ ЖӘДІГЕРЛЕРІ

Ахмет ТОКТАБАЙ

т.ғ.д., профессор, Ш.Ш.Уәлиханов атындағы тарих және этнология институтының бас ғылыми қызметкері

Бала кезімде әке – шешем малда, жаздың басында ел жайлауға көшіп бара жатқанда, күзде ел жайлаудан түскенде Сайхан тауының солтүстігіндегі Қарой ауылында отыратынбыз сонда есімде қалғаны ауылдың шығыс бетінде Өтеудің бейіті деп аталатын шикі кірпіштен қаланған үлкен дөңгелек көне зират тұратын. Шіліңгір ыстықта атты қамтарып қойып, көлеңкесінде дем алатынбыз. Мидай жазық даланың ортасында мен мұңдалап көрінетін үлкен мазар жолаушылар, малшылар, шопырлар үшін бейне бір маяк сияқты болатын. «Өтеу бейітінің ар жағында», «бер жағында», «батысында – шығысында», деген секілді сөздер әлі күнге дейін құлағыма сіңісті болып қалған еді.

2012 жылы августтың басында Қытай Ғылым академиясы ұйымдастырған «Дала жібек жолы және Алтай аймағындағы халқаралық экономикалық байланыстар» атты халқаралық конференцияға қатыстым. Конференцияның мәдени бағдарламасы бойынша Алтайдың көрікті жерлерін, мәдени орындарын, тарихиескерткіштерін араладық. Алтай қаласының қазақ мұражайымен танысып жүргенде экскурсовод қыз «Бізде Абайдың әкесі Құнанбайдың ері мен шапаны бар деп айтып қалды. Мен елең етіп көрсетуін өтіндім. Ердін ағаш қаңқасы ғана сақталған екен, көненің көзі екені көрініп тұр. Оған қарағанда шапанның сақта-

луы жақсы. Жасыл түсі көнетозданғанымен сырлақтың сыры кетсе де, сыны кетпес дегендей кезінде бағалы киім екені бірден байқалады. Құнанбайдыкі екеніне қандай дәлелдеріңіз бар дегенімде нақты мен мәнжайын білмеймін, мұражайдың басшысы біледі, ол кісінің қолында бұл заттардың мәліметтері бар деп жауап берді экскурсовод. Құнанбайдың Алтайға барғаны белгілі факт, бұл оқиға туралы Шыңжаңдағы қазақ тарихшысы Асқар Татанай, жазушылар Оқап Қыдырқан, Бейбіт Сапаралы жазған және ел аузында тараған ауызекі әңгімелерден белгілі. Сондықтан Қүнекеңнің Алтай сапарынан қалған шығар деп ойладым. Уақыттың аздығынан ешқандай тексере алмадым. Осы оқиғадан соң арғы беттегі таныстарға, әріптестерге Алтайдағы мұражайға телефон шалып, хат жазып іздестірген болып едім, мардымды еш нәрсе өндіре алмадым. Ақыры осы жылдың ақпан айында жолым түсіп Алтай қаласына барып біраз нәрсенің басын ашып қайттым.

Бәрі бір хаттан шықты деп әңгімесін бастады Құнанбай жайында зерттеп жүрген Алтай қаласының тұрғыны Мұрат Әбілқасымұлы: «Мұра» журналының 2013 жылғы № 1 санының 5 – бетінде жарияланған Семейдегі Шәкәрім атындағы Университеттің профессоры Мұхтарбек Кәрімовтің жазған бір – екі сөзіне көзім түсті. Хатта: «Аса құрметті Мұхтарбек Қарпықұлы Кәрімов мырзаға: өздерің берген шабыттан ой түсіп, «Шинжияң газетіне» «Шыңжаңда Абай ұрпағы бар ма» деген мақала жаздым, жариялап жатса – ел құлағы елу хабар келіп қалуы да ғажап емес, талай бауырларым іздестіріп жатыр тек хабар келіп жатса тағы да айтармын. Сұлтан Жанболатов» делінген. Сұлтан Жанболатов ағаның осы сөзінен мен де шабыт алып, қарап жатпайын деп өзім танитын адамдармен хабардар болып, Алтай қаласы көлемінде Абай ұрпағы бар ма деген сұрау салдым және арнайы іздедім. Жолым болып Алтай қаласының Шірікши ауылындағы бір тойда аға сұлтан Құнанбайдың жиеншары Өмірбек Баймұқамбетұлымен жолығып, бетпе-бет сөйлесіп, аға сұлтан Құнанбайдың қарындасы Айбала,

ал Айбаладан туған кейінгі ұрпақтары жөнінде нақты мәлімет алдым.

Құнанбайдың әкесі Өскенбай би мен Өтеудің құдалығы туралы Өтеудің Намаз деген ұлынан туатын Әубәкір Халитұлы (1903 жылы Қазақстанның Зайсан өңірінде туып, 1987 жылы Алтайдың Шірікши ауылында қайтыс болған) былай деп кейінгі ұрпақтарына аманаттап айтып кеткен екен. Осыдан шамамен 180 жылдың алды-артында Жантекейден тараған Сүйінбай одан Есіргеп одан тараған Өтеу әулиеттері кезінде аға сұлтан Құнанбай тіпті оның арғы атасы Өскенбай би мекен еткен қазіргі Қазақстанның Семей, Шыңғыстау, Жидебайлардың маңында көшіп-қонып жүріп, аға сұлтан Құнанбайдың әкесі Өскенбай би ауылмен құдай десіп құдаласып, Өскенбай бидің Айбала деген қызын Өтеу өзінің Шомақ деген ұлына айттырып алып береді. Өтеу мен Өскенбай би ортасында міне осылайша құдалық қатынас орнайды.

Өтеу әулиеті өз кезінде сол дәуірдің ауқатты байларының бірі екен. Ұрпақтарының айтуына қарағанда Өтеуге 10 мың жылқы, 5 мың қой бітіп, елі мен жұртына байлығымен де, адамгершілігімен де жаққан адам екен. Елі мен жұрты Өтеуге: «Сіз би болыңыз» деген талапты қойған. Сонда ол кісі мен би болмаймын, би түсетін үй боламын деп отырып алышты. Кейін ол кісінің айтқаны келіп, Өтеу әулиеті қазіргі Қазақстанның Зайсан өңірін мекен еткен. Өтеудің бүкіл өмірі де осы арада өтіпті. Өтеу өз заманында көріпкелі бар қасиетті адам болғаны шындық. Күнбатыстан бір шу шығады, сол шу күншығысқа да жетеді, шудың алдында өңшең сарыпаш жирен сақалдылар жүреді, бай – бағылан, би – батыр сияқты елдің қаймақтарының бәрін құртып, өңшең құл – құтан, зәһәр – залым, дінсіз – бетсіз, қағылған – соғылған екі жүзді үш жүзділер ел басқарып, халықты қан қақсатады зардабы ұзаққа кетіп, ақырында алла тағаланың қаһарына ұшырап, күні бітеді екен деп айтып отырған. Жылына бір – екі рет шүлен таратып тұрыпты(шүлен деп бай малын, кедей – кепшіктерге жарлы – жақыбайларға тарату рәсімі).

Өтеу қайтыс болғаннан кейін, сол мандағы ауыл адамдары Өтеу зиратына барып ауық-ауық құран оқып, зират маңынан өткен жолаушылар аттарынан түсіп, жаяулап барып құран оқып, бет сипап аттанады екен. Бұл қазірге дейін дағдыға айналыпты. Өтеу қоныс еткен ауылдардың малына түрлі індет тигенде, мал иелері малдарын қоралап айдап, Өтеудің зиратының маңына бір күн түнетеді екен. Ғажабы сол түні апарған малға қасқыр шауып, ертесінде ауырған малдар ада-күде жазылатын болыпты. Бұл іс бертінге дейін жалғасыпты. Бәлкім ол кезде мал шипагері болмағандықтан осылай істеген де шығар. Алайда, бір қасиеттіліктің жіп ұшы көрініп тұрғандай.

Өтеудің Ораз, Намаз, Шомақ, Абыз, Әби есімді бес ұлының ортаншысы Шомақ. Осы Шомақ Өскенбай бидің күйеу баласы. Шомақ сөзге шешен, еліне беделді болып, Есіргеп руының биі болып, билік тасын қолына ұстаған әділ-турашыл адам болған. Шомақ пен Айбала Тұрғанбай атты ұл, Бейілқан атты қыз сүйеді. Шомақ пен Айбала Алтай жеріне келмеген, қазіргі Қазақстанның Зайсан өңірінде жасап, сол жерде дүниеден өткен, аталары Өтеудің жанына жерленген

2009 жылы Құнанбайдың жиеншары Өмірбек Баймұхамедұлы Қазақстанның Зайсан ауданына өтіп, бабасы Өтеудің басына құран оқытып қайтты. Өтеудің зираты өзінің ата-мекені Сайқан тауының терістік бетіндегі Қарой ауылының жанында орналасқан. Жылқының қылымен араластырып саздан дөңгелек қорған іспетті жинапты. Қорғанның қалыңдығы құлаштай, бір ғасыр уақыт өтсе де әлі бұзылмаған. Енді Өмірбек нағашысы Құнанбайдың басына барып тәу етіп қайтпақшы.

1860 жылдың орта шенінде Шомақ пен Айбала баласы Тұрғанбайды нағашысы аға сұлтан Құнанбайдікіне нағашылатып апарады (Тұрғанбай 1860 жылы қазіргі Қазақстанның Зайсан жерінде туып, 1929 жылы Зайсаннан қоныс аударып, Алтайдың Шірікши жеріне келіп қоныс теуіп, кейінгі өмірін осы жерде өткізіп, 1946 жылы 86 жасында қайтыс болады). Тұрғанбай нағашысына барғанда, ашамайлы ерге мінетін кезі екен.

Шомақтар қайтарында Құнанбай: «Жиеніме ат мінгізіп қайтарамын» деп, екі құлағының үстінде

теңгедей қарасы бар мөлдір ақбоз атқа, көксәуір былғарымен шыбарланып қапталған, алдыңғы-артқы қасына күміс жалатып, бұршақ басты алтын жалатылған жез шегемен шегеленген ер тоқымды ат мінгізіп, жиеніне шапан кигізеді. Тұрғанбай осы мөлдір ақбоз атты көп жыл мініп жүреді. Кейін осы ат ақ патшаның әскерлері жағынан қолды болады. Тұрғанбайдың нағашысынан киген шапаны бірнеше ата аралап, Тұрғанбайдың кенже ұлы Баймұқамбетке одан немересі Кәмелқанға одан шөбересі Өмірбекке жетеді. Осы шапанның тысы жасыл түсті мәуі торғын болып, астары үш қабат шүберекпен астарланған. Ойма жағалы, қаусырмалы (түймесіз) жең ұшы, жағасы және өңірі бес елі мөлшерінде сырылып тасталған, шапанның етегі мен жеңі бір тектілеу ұзындықта (осы шапанды киіп көргенімде, бейне бала іспетті болып, ішіне кіріп кеткендей болдым дейді) – Өмірбек Баймұқамбетұлы. Ал, ер тоқым алды биік, арты аласа бір адамдық ер тоқым екен. Көзі ашық, көкірегі ояу ұлы қариялардан сұрағанымызда арғын ер тоқым болып шықты. Осы ер тоқым елімізде жүргізілген «Мәдениет зор төңкерісі» кезінде төрт көне ретінде қызыл қорғаушылардың (хунвейвиндердің) қолына түсіп, айшықты оюлары мен алтын жалатылған жез шегелерінің басы мұжырайып орны ғана қалған, құйысқан өмілдірік, айыл, тебінгі, үзеңгі сияқты ер тоқым әбзелдері әркімнің қолында кетіп, «Мәдениет зор төңкерісі» аяқтап, байлардың мал-мүлкі өздеріне қайтарылған да, ертоқымның қаңқа басы мұра иелерінің қолына келеді.

Арасы үш жүзге, берісі алты алашқа аты мәлім Өскенбай бидің қызы Айбала өз аталығында ат мініп, атан жетелеп сол дәуірдің сәнді салтанатымен келгені айтпасақта жалпақ жұртқа мәлім. Айбаланың төркінінен мініп келген күміс ер тоқымның басқа әбзелдері тозғаны тозып, жоғалғаны жоғалып, қазір сол ер тоқымның қос табанды күміс үзеңгісі кейінгі ұрпақтарында сақталып қалады. Осы әулиеттің қазіргі ұрпақтары ақылдаса келе, Тұрғанбай мен Айбала апасынан қалған мұра – ер тоқым, шапан, қос табанды күміс үзеңгі осыларды Алтай қаласының мұражайына қолекі табыстап, кейінгі ұрпақтардың бейзаттық мұра ретінде тамашалауына береді.

Енді бірер сөз Құнанбайдың Алтайға келуі жөнінде «...Құнанбай аға сұлтан, Барақ төре оның орынбасары боп сайланған кезде патша әкімшілігі әпербақандарымен қандары қата өштескен қазақ азаматтары – ақсақ Қиян, Табылды дегендер уезд бастығын өлтіріп кетіп, Алтайдағы Абақ Керейлер арасына келіп паналайды. Оларды қолына түсіре алмай қапы қалған жандарал қатты ашуға бөгеді. Сөйтіп Қиян мен Табылдың Алтай асып кеткенін естіп – біліп, Керейдің ел билеушісі Ажы төреге аталас туысы Барақ төре арқылы хат жаздырып, екі қылмыскер қашқынды ұстап беруді талап етеді. Осы мақсатта аға сұлтан Құнанбайды арнайы тапсырмамен Абақ еліне атандырды...» – деп көрсетеді. Құнанбай өмірі мен қызметін зерттеуші Б.Сапаралы (Б. Сапаралы. Құнанбай қажы. – А., 1995. –192 бет)

«Оқиға Барақ төре Солтабайұлы басқарып отырған Найман – Сыбан елінде өткен, Ақсақ Қиян мен Табылды Сыбан елінің азаматтары, ақсақ Қиян жасы алпыстан асқан белгілі барымташы қарашекпендерімен (ішкі Ресейден келген қоныс аударушылар) жерге таласып жүргенде орыстың оғы тиіп сол аяғы кем болып қалады. Сыбанның елбасылары мен билері кеңесіп: орыстың құрығы ұзын қазақтың қай жерінде барсаңдар да ұстап алады. Ежелден бізге ел болған кең балақ Керей ішіне кетіндер деп шекарадан өткізіп салады. Барақ білмеген болып қала береді» (Айтушы Ісләмшайых Рахымжанов. Жарма ауданы, Үшбиік ауылы). Бұдан біз орыстың қаһары қандай күшті болса да, елбасыларының басына күн туған ерлерін ұстап бермей ажал аузынан алып қалғанын көреміз.

Қазір орыстың қолшоқтары болды деп Құнанбайды, Жәңгір ханды орынсыз кінәлау бар. Шын мәнінде Құнанбайда Жәңгір де Ресей империясының қазіргі тілмен айтсақ әкімдері, ол өз елдерінде қандай бүлік, бұзақылық, кісі өлтірушілік керуен тонаушылық т.с.с. губернатордың алдында басымен жауап беріп, тәртіп орнатуға міндетті болған. Финляндия, Польшадан бастап Порт – Артурға дейінгі Еуразияның жартысын билеп тұрған империяның уезд бастығын подполковник, шенді қайдағы бір бұратаналардың өлтіруі губернаторға аспаннан жай түскендей болады. Сондықтан аға сұлтан Құнанбайдың өзін жұмсап

«қылмыстыларды тірідей, өлсе басыналып кел» – деп қатал зілді бұйрық беріп жұмсайды. Ресей табиғаты азиялық деспотиялық империя деп баға береді шетел зерттеушілері. Олар ата жауларының жауларының басын алдырып, кек қайтару (Кенесарының, Кейкі батырдың, Хаджимұраттың т.б. бастары) мемлекеттік рәсім дәрежесіне көтерілген.

Құнанбай келеді дегенде керей елі ақ патшаның аға сұлтаннан көрі көптен көрмеген алыстан туысымыз келе жатыр деп барынша дайындық жасайды (Жоңғарға қарсы ұлт-азаттық соғыстың қаһарманы еліне ұран болған. Ер Жәнібек Бердәулетұлының қарын-

сіздерді қолдап күштілерді қайыратын ата-салтымыз емес пе? Ақсақ Қиян бір жыл арамызда тұрып өз ажалынан дүние салды. Табылды табылмайды, келмекке кетті. Бас десеңіз бас тауып, қағаз десеңіз қағаз жазып мөрімізді басып берейік деп, сөзін аяқтайды (Табылдыны Шыңжаңның ішкертін Баркөл жағына өткізіп жібергенін айтып отыр. Қазір ұрпақтары сол жақта деген ел аузында дерек бар).

Әу баста екі жігіттің ерлігіне іштартқан Құнанбай: өлгендерінің тіріліп, келмекке кеткендерің қайта келіп жүрмесін деп сөзін қайырады. Ақыры екі жағы келісіп Ақсақ Қияның өлгенін куәландіріп билер бармақтарын басып мөр-

дейін сақталыпты, хунвейвиндер бай феодалдардың ыдысы деп отқа жағыпты. Көнекөз қариялардан сұрастыра жүріп тайтабақтың пошымын қайтадан қалпына келтіріп, сұлбасын сыздық. «Керейден ұл туса, ағашқа күн туады» – дегендей, менің ұсынысым бойынша, Шыңжаңдағы қазақ мәдениеті мен өнеріне жанашыр болып жүрген Рахат мырзаның де-меушілігімен тайтабақ қазір қайтадан жасалып жатыр. Құнанбай өмірінің бір қыры осындай.

Сөз соңында айтарымыз, Зере әжемізден тараған ұрпақтардың саны Шыңжаң өлкесінде 60-тан асады екен.

**Құнанбайдың туған құдасы Өтеудің бейіті.
ШҚО, Зайсан ауданы,
Зайсан-Майқаптағай жолындағы Қараой елді мекені.**

дасы Ермек ана Өскенбайдың жұбайы болған). Қаба өзенінің бойына 50 үй тіктіріп елбасылары Әжі төре, Шәу жырау, Шегебай батыр, Көкен би, Жетібай би, Бейсенбі би қатарлылар қарсы алады.

- Аға баласы сіз сөйлеңіз дегенде бір сөзін артық – кем айтпайтын Құнанбай істің мән-жайын Керейдің игі жақсыларының бүге-шігесіне дейтін біліп отырғанын сезіп: Сөз өздеріңізде деп жауап күтеді.

- Бірінші болып сөзді Шәу жырау, (кейбір әңгімелерде Бейсенбі би делінеді) бастайды: Жігіттерің ата жауымыз кәпірдің желкесін киып бізді ел санап қорған болады деп қашып келгені рас. Қырғидан қорыққан торғай да бұтаны қорғалап аман қалады. Бұта құрлы жоқпыз ба? Кешегі өткен ханымыз Ер Абылай қалың қытай құмырысқадай әскерін қап-татып қойып Әмір Сананы ұстап бер, ақысына жер береміз дегенде, Абылай берді ме? Берген жоқ. Әл-

лерін қояды.

Алтай елінде айтылатын тағы бір әңгіме Шәку байдың Құнанбайды қарсы алғандағы қонағасы жайында. Құр тайды сойып барлық етін түгел асып, бір табаққа салады, шетін қазымен айналдыра көмкеріп ортасына тайдың басын қойып төрт жігіт тайтабақтың төрт жағынан ұстап Құнанбайдың алдына алып келіпті. Құнанбай осы сапарын еске алғанда Алты Алаштың талай жерінде болып, ел аралап, дәмін татып жүргенде мұндайды көрген жоқ едім, түбінде қазақтың салт-дәстүрінің қалатын жері осы болар деп еске алады екен.

Әжі төре, Шәу жырау, Бейсенбі би, Шәкубайдың Құнанбайды қарсы алған Қаба өзенінің жағасы қалың қарағай қайың аралас алаңқайда – қазір Қытайдың саяхат мекемесінің мейрамханасы орналасыпты, нағыз жердің жанаты екен. Тайтабаққа келетін болсақ 1966 жылғы мәдени революцияға

Құнанбайдың жиеніне берген күміс ері. 1966 жылы мәдениет төңкерісі кезінде күміс әшекейлерінің барлығы отқа жағылып, ердің құр қаңқасы ғана қалған. Хүнбейбіндердің ұстанымы бойынша кедейдің мінетін ері қалпына келген. ҚХР, Алтай қаласының музейі.

**Құнанбайдың жиеніне
кигізген шапаны, түсі жа-
сыл оңа бастаған.
ҚХР, Алтай қалалық музейі.**

• Қасыңда жүр жақсы адам

ҚОС РУХАНИЯТТЫҢ БАС ДЕМЕУШІСІ

Құнанбай Өскенбайұлының мерейтойына орай қазақ руханияты тағы бір тарихи құнды қазынамен толыққандығын журналымыздың алғашқы санында жариялаған едік.

Естеріңізге сала кетсек, бұл Семей қаласындағы Шәкәрім университетінде өткен ҚҰНАНБАЙ ӨСКЕНБАЙҰЛЫ: ТҰЛҒА, ТАРИХ, ФЕНОМЕН» атты Халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференциясында тұсауын кескен шығыстанушы, филология ғылымдарының докторы Ислам Жеменейдің «Абай мектебі: Шығыс тарихы мен әдебиетіндегі сана-сезім жетекшілері» кітабы еді. Құнды кітап 4 тілде жарыққа шықты.

Кітаптың бас демеушісі өзіміздің жерлесіміз, Абай елінің құрметті азаматы Шыңғыстаудың шалқары атанған Шаған Манапұлы Жұмақсан.

Той қарсаңында осынау құнды кітаппен бірге республикаға тарайтын рухани-танымдық журнал да жарық көріп, тойға келген қауымға таратылып берілген болатын. Журналдың да бас демеушісі Шаған Манапұлы екенін мақтанышпен айта аламыз. Қос бірдей руханияттың қолдаушысы, жанашыры болған Шаған ағамызға дүйім ел атынан зор алғысымызды білдіреміз.

Абай облысы ғана емес, бүкіл республикаға танымал, ел игілігіне айналған бірнеше жобалардың

бас демеушісі Шаған Манапұлы өзінің 70 жылға жуық өмірінің 40 жылында өзі еңбек еткен өңірдің мәдени тұрмыстық істеріне кеңінен араласып қолдау білдіріп келеді. Семей қаласындағы Қарттар үйі мен Балалар жүйке ауруы интернат үйінің жазғы жөндеу жұмыстарына үнемі қаржылай көмек көрсетуде.

Адамдардың рухани азығы кітаптың маңызына ерекше құрметпен қараудан болар. Шаған Манапұлы Қазақстанға аты әйгілі ақын, жазушылар: Т. Жанғалиев, М. Оспанов, С. Төлеуов, Д. Тоққарин, Т. Кеңесбаев, сазгер К. Назарбеков, фото – журналист К. Төлеухановтардың кітаптарын шығаруға да демеуші бола білді. Тар колтықты талант иелеріне қамқор болған Шаған Шыңғыстаудың шалқары деп бекер атанбаған.

Жұмақсанов Шаған Манапұлы

Абай ауданының Құрметті азаматы. Семей қаласының Билер Кеңесі мен Қоғамдық кеңестің төрағасы. Семей қаласы Құрметті спорт ардагері медалінің иегері.

Семей қаласында меценаттар мойын бұратын, қол ұшын беретін шаруалар ұшан теңіз. Алайда шетелдік қонақтар мен өз отандастарымыздың өнер, әдебиет, іссапар

өкілдерін қала басшыларымен қабылдау жасап, сый – сияпаттар жасаудағы құрмет көрсетудің өзі ел дәстүрімен өту шаралары Шаған Манапұлының араласуындағы жайдың ерекшелігі өзгеше.

Шаған Жұмақсанов ағамыз өз қызметін қай кезде де сергек, тиянақты атқарады. Қоғам үшін, адам мұқтаждары үшін қажетті істерге араласуды өзінің азаматтық борышы деп білетін оның осы жарқын мінезі, адал қасиеті ұлылар елінен нәр алғандығының, ұлылардың ұлағатын ұлықтаған ұрпақ екендігінің айғағы деп танымыз.

Бірнеше мемлекеттік марапаттар мен жоғары дәрежелі және мерекелік марапаттаулардың, медальдардың иесі, Шыңғыстаудың шалқары Шаған Манапұлына туған елге, жерге деген әппақ пейіліңіз үшін, үлесіңіз бен қамқорлығыңызға ел атынан АЛҒЫС айтамын! Отбасыңыз аман, ұрпақ қызығын көріп ұзақ ғұмыр жасай беріңіз демекпін!

Анар СӘРСЕНБИНА,
«Ұлылар елінің ұрпақтары»
журналының директор-
Бас редакторы

«ҰЛАҒАТ» ҚОҒАМДЫҚ ҰЙЫМЫ ҚҰРЫЛДЫ

Абай аудандық мәдениет үйі жиынынан ардагерлердің «Ұлағат» атты қоғамдық ұйымы құрылып, жұмыс жасауда.

«Ұлағат» қоғамдық ұйымы арқылы жас ұрпаққа ұлттық салт-дәстүрді, ұлттық өнер мен әдеби-мәдени мұралармызды, ел мен жер тарихын насихаттау арқылы жас ұрпаққа рухани тәрбие беру, сол арқылы ұлтжанды, елін-жерін, Отанын сүйетін білімді, мәдениетті ұрпақ тәрбиелеу – негізгі мақсатымыз.

«Ұлағат» қоғамдық ұйымы 5 бағыт бойынша жұмыс жасайды:

1. «Шыңғыстау» ардагерлер ансамблі. Шыңғыстау өңірінен шыққан әнші, сазгерлердің әндері мен

күйлерін насихаттау. Жетекшісі – Нағия Бұланбаева.

2. «Тағлым» - шежірелі Шыңғыс жерінің тарихы мен тағлымы, ұлылар елін ұлықтау жұмыстары (әдебиет, тарих, өлкетану, әдеби кездесулер, т.б.) Жетекшісі – Әсет Медеуханұлы.

3. «Білгенге маржан» - тәрбие тал бесіктен, салт-дәстүр, әдет-ғұрыптар. Жетекшісі – Сәкен Көпжанова.

4. «Асыл мұра» - шебердің қолы ортақ. Қолөнер өнері ұрпаққа өнеге (тігін, тоқу, өру, әртүрлі бұйымдар жасау). Жетекшісі – Шәрбану Бекбатырова

5. «Спорт – денсаулық кепілі». Ардагерлер мен спорттық ойындар, түрлі жарыстар, тәрбиелік шаралар өткізу, дойбы-шахмат, т.б. Жетекшісі – Серікхан Әбеуов.

Осы бағыттар бойынша алдағы уақыттарда жұмыстар жасап, ел болашағы – ұрпақтарды тәрбиелеу ұйымының ақылдастар алқасы құрылып, бағыт-бағдар беріп отырады.

«Шыңғыстау» ардагерлер ансамблі Құнанбай бабамыздың 220 жылдық мерейтойында өз өнерлерін көрсетті.

Нағия БҰЛАНБАЕВА,
*Ардагер ұстаз, ҚР Мәдениет қайраткері,
Абай ауданының құрметті азаматы*

«Шыңғыстау» ардагерлер ансамблі – Құнанбай қажының тойында

*Республикалық
Домбыра телеарнасында
М. Бекқожиннің
«Шыңғыстау» әніншырқауда*

• Тұлға

АБАЙ ДЕП СОҚҚАН ЖҮРЕГІ

Жүрегінде Абай баба сөйлеп тұратын Атымтай жомарт, іскер азамат Наурызбаев Балтабек Нұрғалиұлы Бесқарағайдың тумасы. 1948 жылы бірінші қаңтарда Семеновка ауылында дүниеге келген. Ұлы Мұхтар Әуезовтің 125 жылдығы қарсаңында жаңадан салынған «Абай саябағының» қақ ортасына өз қалтасынан 20 млн қаражат жұмсап, Абайдың қоладан жасалған мүсінін орнатқаны баршамызға аян. Талайдан бері жарыққа шықпай, Абай қорық мұражайының архивінде сақтаулы жатқан «Абай туралы естеліктер» кітабын да оқырмандар қолына жеткізген де осы адам.

«Меніңше, байдың да байы, бардың да бары болады. Дүние боққа көзі тоймай, байыған сайын қалтырап, алақанын ашпай отыратын «дәулеттілеріміздің» де талайын көріп жүрміз. Сауапты іс жасамақ түгілі садақа беріп, құдайға құлшылық жасауды жадынан шығарып алатын «шық бермес, шығайбайлардың» да арамызда бар екендігін қалай жасыра аламыз. Хакім Абайдың 175 жылдық мерейтойы аясында салынған Қарауылдың ажарын арттырып, көркін келтіріп тұрған «Абай саябағындағы» бұл ескерткіш келушілердің назарын бірден аудартып, көңілге қуаныш сыйлайды», - деп өзінің мақаласында жазған абайлық ақын «Құрмет» орденінің иегері Төлеген Жанғалиев ағамыздың бұлай деп айтуының жаны бар. Атымтай жомарт азаматтың Бесқарағай ауданының тумасы, халық ақыны Нұрлыбек Баймұратовқа орнатқан ескерткіші мәңгілік ел есінде қалды. Қайнарда өмірінің соңына дейін «Абыралы» аудандық

партия комитетінің бөлім меңгерушісі болып қызмет атқарған көзі ашық, көкірегі ояу, соғыс арадагері Рахымұлы Лен (Ленгібай) ақсақалға арнап белгі тас орнатып, бүкіл ауыл жамағатына құран-қатым түсіріп ас бергені де көпшіліктің көз алдында

Наурызбаев Балтабек Нұрғалиұлы өзінің еңбек жолын 1968 жылы совхозда, сол кезде бұрынғы Семей облысы, Бесқарағай ауданы, Семеновка ауылында шебер-жөндеуші ретінде бастады. 1974-1975 жылдары темірбетон бұйымдары комбинатында бас технолог болып жұмыс істеді. Ол өзінің 15 жылдық еңбек жолын Арқалық ет комбинатына арнады, мансап сатысының барлық сатыларынан өтті: механиктен бастап, содан кейін бас инженерден Арқалық ет комбинатының директорына дейін өсті. Коммунистік партияның белсенді жақтаушысы болды.

2014 жылдың мамыр айында «Нұр Астық Кз» ЖШС жаңа кәсіпорнын ашып, және күні бүгінге дейін осы ұйымның Бас директоры қызметін атқаруда. Құрылғанына 10 жыл толған еңбек ұжымында сыйлы. Жоғары білікті, сауатты басшы қызметкерлер мен әріптестерге құрметпен қарайды. Жанашыр, мейірімді, кішіпейіл және әділ адам.

Ауыл шаруашылығына айрықша көңіл бөліп, минералды тыңайтқыштар мен жерді механикалық өңдеуді ұлғайту жоспарланған, ол үшін ауыл шаруашылығы құралдары мен техникасы сатып алынды.

Мал шаруашылығын дамыту үшін базалар қалпына келтірілуде. МТМ шаруашылықтары толығымен қалпына келтірілді. Аудан мектептеріне, балабақшаларына, мәдениет үйлеріне, аз қамтылған және көп балалы отбасыларға, оның ішінде Бесқарағай мен Абай ауданына демеушілік көмек көрсетіп келеді.

«Ерен еңбегі үшін» медалімен, дипломдармен, сертификатпен, «Ауыл шаруашылығы өндірісінің үздігі» төс белгісімен марапатталған Балтабек Нұрғалиұлы ұлылар еліне тағы бір қомақты үлес қосты. 10 тамыз Абай Құнанбайұлының туған күні қарсаңында өткен салтанатты шарада «Ақшоқы - Құнанбай әулетінің ата қонысы» стелласы Құнанбай бабамыздың құтты мекені болған Ақшоқының бұрылар тұсына қойылған. Құны 20 млнды құрайтын баба қорымына қойылған бұл стелла алыстан менмұндалайды.

Балтабек Нұрғалиұлы отбасылы, үш бала өсіріп олардан немерелер сүйіп отырған бақытты ата. Жұбайы Кәкіш (Кәріма) Қайнар ауылының тумасы. Руы Арғын-Жалықпас.

Қашанда Абай туған ұлы өлкедегі маңызды іс-шараларға демеушілік көмек жасап жүрген Абайшыл атымтай жомарт азамат Балтабек Нұрғалиұлына біз де редакция атынан елге жасаған қомақты үлесі үшін зор ризашылығымызды арнаймыз. Ел дегенде еміреніп, жұрт дегенде жұмылып, ұлтқа, ұлылыққа тағзым етіп, ұрпақ ретінде қалтқысыз қызмет сіңіріп жүрген Балтабек Нұрғалиұлындай нағыз азаматтар көп болсын дейміз!

Сізді Абай, Шәкәрім, Мұхтар сынды ұлыларымыздың рухы қолдап жүрсін!

Анар СӘРСЕНБИНА,
«Ұлылар елінің ұрпақтары»
журналының директоры

Бас редакторы

БАЛТАШ АҒА ЖАЙЛЫ БАЛЛАДА

Арпалыс өмір мынау ала-құйын,
Салғанды сан сынаққасаналы ұлын.
Мұханның 125 жылдығы кеп,
Даралап көрсеткенбіз даналығын.

Алмасып жаңа ұрпақ, жаңа буын,
Жатқандыкүлліәлемгетарапүнім.
Тыныстап сайын дала самалымен,
Қабағы ашылғанды қазағымның.

Облыс атын алып Абайының,
Бастады жақсылықпен жаңа күнін.
Қайта бір түлегендей түрленеді,
Қарт Семей, қазыналы Қарауылым.

Қазақта тойдегендедүрмекбөлек,
Әркімге әр шаруаны міндеттемек.
Көп адам үлес қосты, көзім көрді,
Оларды халық өзі құрметтемек!..

Ал, енді айтар болсам мына жайды,
Бір ойды бір ой келіп қуалайды.
Қомақты қаржысына мүсін сыйлап,
Қойғызды Қарауылға ұлы Абайды.

Құдай-ау, мұндайжан да болады екен,
Атымтай жомарттыққойала-бөтен.
БалтабекНаурызбаев деген сөздер,
Әуемен тарап жатты далаға кең.

Ұлы Абай, ұлтымыздыңбиікшыны,
«Иең сүйсін» деп еді сүйіктіні.
Алланы астарлаған асыл ойдың,
Кеудеге құйылғандай бір ұшқыны.

Есімін естісем де көрмеген ем,
Жүректің адалдығы-ау елге деген.
Байлар бар бауырына баса берер,
Анадан туған жандай теңгеменен.

Ал, мынау шыныменен мәңгіліксіз,
Тозадыақытпеналтын-күміс.
Абайдың өлмейтіні нағыз анық,
Біз түгіл бағалайды Батыс-Шығыс.

Әуезов соның бәрін біліп кеткен,
Бұл күнде қол бұлғайды тұрып көкпен.
Жазғанын ұмытпаймыз, ұлықтаймыз,
Абайын жер жүзіне сүйікті еткен.

Өзімшебаға берсем мына жайға,
Хәкімжан Наурызбаев тұрады ойда.
Ерекшелеспескерткіш соққан еді,
Әуезов ақылымен ұлы Абайға.

Тұр әне, Алматының қақ төрінде,
Қуәбопжеткеніме, әттеңіме...
Дарияныңдәмінен татқан сайын,

Дәнін сеуіп береді дәптеріме.

Ақынбыз қосақтаған жырды-жырға,
Тарихтың көз жіберіп шындығына.
Тағы бір Наурызбаев таң қалдырды,
Мұханның 125 жылдығында.

Шаң басып тар бөлмеде жатқан мүсін,
Жайнатып шыға келді бақта түсін.
Қайта бір оралтқандай қабылдадық,
Қазақтың маңдайдағы мақтанышын.

МыңалғысайтарсізгеБалташ аға,
Жүрегі Абайдегенәр босаға.
Еліміз биігіне шығарады,
Тегіңіз жақсылармен жалғас аға!

Мұратбек ОСПАНОВ,
Марқұм, Республикалық «Абай» журналының
бас редакторы, Қазақстан Жазушылар
одағының мүшесі, Абай ауданының
Құрметті азаматы.
8 қаңтар 2024 жылыжазылған

БАТА СӨЗ

(Құнанбай Өскенбайұлының
ата – қонысына стелла
орнатылғанда оқылған өлең)

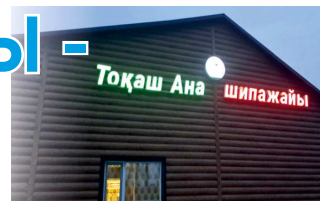
Алты алаштың ай тұяқ Ақтанкері,
«Ақшоқы» - Құнанбайдың жатқан жері,
Ұлылық ұясындай ата – қоныс,
Бір кезде білместерге мақтан ба еді?
Күнекеңнің есімі еске алынса,
«Ойбай оны атама, сақтан» - деді,
Тарих беті тасада қалып жатты,
Ол да бір көзді шелдің басқан кезі,
Әрі өтіп, бері өткенде бүгілмеді,
Бабасына ұрпақтың оқтау белі.
Енді, міне, еңсеміз тіктелгенде,
Құбыладан құйылып құтқалғанда,
Шындықтың шығып жатыр шып – шырғасы,
Шырылдап баяғыда түскен көрге,
Ата – қоныс «Ақшоқы» арайланды,
Алланың нұры болып түскен жерге,
Құнанбайын қазақтың еске алуда,
«Пісіміллә» деп қойып піскен кеуде!
Ау, ағайын, қара енді оң жағыңа,
Айналыпалты алаштың айбарына,
Жонына күннің көзі шағылысып,
Жол сілтеп жортып жүрген жолдағыға,
Құнанбайдың тұғыры көтеріліп,
Құдыреттей қарайды жан – жағына,
Осындай монументті салып берген,
Қарамай қаражаттың бар – жоғына,
Балташтай ағамыздың бағы жансын,
Нұр бітсін Нұрболымның бармағына!
Аллауахбар!

Абайлық ақын
Төлеген ЖАНҒАЛИЕВ,
10.08.2024 жыл.

КӘСІПКЕР КЕЛБЕТІ

«ТОҚАШ АНА» ШИПАЖАЙЫ - ДЕРТКЕ ДАУА, ЕМГЕ ШИПА

«Тоқаш ана» шипажайының иелері Дархан Қажиев пен жұбайы Салтанат Қажиева 2022 жылы 14 ақпанда Семей қаласының маңынан анасының атында «Тоқаш ана» шипажайын ашып, полигон сынағынан зардап шеккен аймақ, ауыл тұрғындарына үлкен мүмкіндік жасап отыр. Бұл шипажайдың ерекшелігі Саржалдың бал татыған таза сары қымызымен, саумалымен емдік курстары жүргізетіндігінде. Ең бастысы қол жетімді шипажайға барып, емдік курстар қабылдау арқылы денсаулықтарын жақсартып шығады.

Саумалдың шипалы болуына, емдік қасиетінің күшеюіне жылқы жайылымы, жеген шөбінің де әсері бар. Саумал дегеніміз жаңадан сауылған бие сүті. Одан қымыз ашытылады.

Қарт Ертістің жағасында орналасқан адам ағзасына өте пайдалы шипажайдың емделу күні 15 мыңнан. Шипажай иесі Салтанат Қажиева «Демалушыларға саумалды жып-жылы күйінде 5 уақыт 250 граммнан әрбір адамға береміз. Сонымен бірге саумалмен қоса төрт мезгіл тамақ, екі мезгіл қымыз беріледі. Саумалдың пайдасының бір ерекшелігі біз осы жерден сауып, бірден жылыдай ұсынамыз. Шипажайымызға тек Семей ғана емес, республиканың түкпір-түкпірінен келіп ем алушылар да көп. Ауырмаудың жолын іздесеңіздер шипажайға келіңіздер», - дейді ағынан жарыла.

Иә, адамның ағзасына өте пайдалы шипажай, демалыс орнының халыққа жасап отырған қызметі ерекше. Иппотерапиялық ем де жасалады.

Тамаша табиғаты мен ауасының тазалығы соншалық тиімделушілерге көтеріңкі көңіл күй сыйлап, адамның бойына күш-қуат беріп, жан сарайын ашады. Шипажайға бір рет барған адам, бірнеше қайтара барып, ем алып жүргендіктерін алға тартты. Тіпті шипажайдарухани шаралар да ұйымдастырылады екен. Ән айтып, кітап оқып, мақал-мәтелден, ұлттық құндылықтардан ұйымдастырылған жарыстарға қатысқан емделушілер «Тоқаш ана» шипажайының кереметтігін айтып тауыса алар емес.

«Мың қайтара айтқаннан, бір көрген артық» демекші, қарт Ертістің жағасында орналасқан «Тоқаш-Ана» шипажайына келіп, ем алып, сауығуына жол ашылған жандар өздерінің ақжарма алғыстарын жаудыруда.

«Тоқаш Ана» шипажайы
тел: 8 701 491 00 85
8 708 364 16 75

Арнайы «ҰЕҰ» журналы үшін

Сапар

«ҰЛТ АНАСЫ» - ҰЛЫЛАР ЕЛІНДЕ

Қазақстан Республикасы «Алаш Аманаты- Ұлт анасы» қоғамдық бірлестігі ұжымы еліміздің барлық қалаларын, киелі жерлерін аралап, келелі кеңес, сауапты іс атқарып жүр.

Қазақтың тарихи санасын сауықтырып, Рухын асқатату бағытында атқарып жүрген еңбектері өлшеусіз ақ жаулықты аналар ата өнегесі, әже тәлімі, әке беделі, ана қадірі, бала үлгісі, жастарды отбасылық өмірге үйрету, қарттар үйі мен балалар үйін болдырмау сияқты өзекті мәселелер көтеріп жүр. Ұлт Анасы мұраты ақиқат пен табиғилықтан алшақтамай, жасандылыққа ұрынбай, ұлт мүддесі үшін қызмет ету. Адамның жаны мен табиғатын ашу, даралай білу, дербес тұлға етіп тану, шынайы аналитикалық тәсілмен сараптай отырып Ұлт Аналары мектебін қалыптастыру.

Әлемдегі озық ойлы қазақ аналарының басын қосып бүкіл түркі жұртының бірлігіне, ынтымақтастыққа ұмтылу, ұлттық сана, ұлттық сапа және ұлт анасы мұраты, қазақы рух, озық біліммен мәртебелі елболуды мансұқ еткен аналар ұлылар еліне де ат басып тіреп келді. Ақ жаулықты аналарды аудан әкімінің орынбасары Ерболат Сәлімұлы, мәдениет үйінің директоры Лаура Советқызы, әлеуметтік бағдарламалар және жұмыспен қамту бөлімінің басшысы Нүргүл Максұтқызы және ауданымыздағы «Құнанбай» мешітінің бас имамы Болат Самырбай қонақжайлықпен қарсы алды. Келген қонақтар аудан әкімінің арнайы жайған ақ дастарханынан дәм татып, жылы

лебіздерін білдірді.

«Қазақстанға келем» деген арманын орындаған қари апамыз, әз анамыз Жұмакүл қажы бас болып, Құралай ұстаз бастаған топ Көкше өңірін аралап, Бурабайдың жұпар ауасын жұтып, одан Мәшһүр Жүсіп бабамызға зиярат етіп, Павлодарда қыз-келіншектермен кездесіп, аудан

орталығы Қарауылда болып, Құнанбай қажы, Абай мен Шәкәрім, Зере мен Ұлжан аналарымызға құран бағыштап, Мұхтар Әуезовтің туған жеріне табан тигізіп, Бөрілі музейінде, Ақшоқыдағы Құнанбай, Жидебайдағы Абай музейінде болып, ұлылардың мекені, олардың табаны тиген киелі жерлерде болып қайтты.

Сапар барысында тоқсаннан асқан қари Жұмакүл апамыз құран оқып, бата жасап, жалпыға арнап ақ батасын берді.

«Осы сапарымызға қолдау көрсетіп, жол бастаған, көлік сайлаған, қаржылай көмек берген қазақтың атымтай жомарт барша азаматтарына мың алғыс.

Қазақ елі, қазақ халқы өсіп-өніп, өркендей берсін, ұлан-ғайыр кең жазира даламыз мал мен жанға толсын! Барша дұға тілектеріміз қабыл болып, сапарымыз сәтті болсын! Әумин!», - деп ақ батасын арнады.

Қари әжені қостай келген Құралай ұстаз, Қарлығаш Бекпатшақызы аналарымыз қыздарымыз бен жас аналарымызға тәрбиелік мәні бар гибратқа толы естеліктерін ортаға салды.

Умраға қажылыққа биыл барып келген Жұмакүл апа «Отбасында жалғыз қыз едім», деп бастады әңгімесін. Әке-шешем, туыстарымқуғын-сүргін нәубет жылдары Қызылордадан ауып Өзбекстанға барған, Ауғанстанға барған. Мен Ауғанстанда дүниеге келдім.

Мені ата-анам Алладан тілеп алған, бір ғана қызбын. 5 жасымнан анам Құранды оқытты, құранды толық жаттап алдым. Шүкір, қазір бір балам бар, 2 немерем бар. Балам да қари. Келіндерім ибалы, тәрбиелі. Немерелерім өзімді жетектеп жүреді. Ұлылар еліне тәу ете келіп еңсеміз көтеріліп қалды, құрметтеп күткен қызметтеріңізге Алла разы болсын! Алладан қайтсын, біз де сіздер де аман болып жақсылықта жолығайық, - деп өзінің алғысын жеткізді. Қари апа Жұмакүл әжеміз 12-13 жасында Ауғанстанның салты бойынша тұрмысқа шыққан. Ақылды, зерек қыз болғаннан кейін сол ауылдың әйелі қайтыс болған 40 жастағы ер адамның етегінен ұстатқан. Ел егемендігін алған 1992 жылдарында елге көшеміз деген мақсатпен жүріп, 1997 жылы Қазақстанға

көшіп келген. Алғашқы кезде қиналған, Қаскелеңге көшіп барғаннан кейін мешітте әйелдерге ұстаз болған. Сөйтіп жүріп Құралай ұстазбен танысқан. Тоқсаннан асса да өмірге деген құлшынысы мол, тақуа, бата-сы қабыл болатын асыл әжеге ұзақ ғұмыр тілейміз.

Алыс жолдан шаршап келген қари Жұмақұл әже бастаған ақ жаулықты аналар «Құнанбай» мешітіне аялдап, намаздарын қаза етпей, ата-баба аруақтарына құран бағыштап, бір сәт тынығып та алды. Мекке-Мәдинада 30 жыл тұрақтаған иман-жүздің әңгімеші қари әжеміздің айтқан баталы тілектері баршаңызға қабыл болғай дейміз біз де!

Ұлылар елінің ұрпақтары ақпараты
Тарих. Таным. Тағылым

● Бұл мақаламды қазақтың ұлы тұлғасы
Шәкәрім Құдайбердіұлының 166 жылдығына арнаймын.

ЗОБАЛАҢ ЗАМАННАН ҚАЛҒАН ЕСТЕЛІК

Менің үлкен әкем, Досжігіт Ақжігіт ұлы Семей өңіріндегі Шыңғыстау жерінде 1894 жылы дүниеге келіп, 1976 жылы 82 жасында Семей облысы бұрынғы Шар ауданының Суық-Бұлақ станциясында жерленді. Руы

Тобықты тайпасынан, оның ішінде Құлық, одан Қожағелді бабаларымыздан тарайды.

Менің әкем 1952 жылы ішкі істер қызметіне ауысуына байланысты, Абай ауданының Саржал ауылынан, Шар ауданының Суық-Бұлақ станциясына әке-шешесін көшіріп, сол жерде үлкен үй салып, мал

ұстап, ел қатарлы берекелі тіршілік жасады.

Досжігіт ағамыздың табиғаты, сөзге сараң, көп сөйлемейтін, денесі кесек, ұзын бойлы, өте қарулы адам болған. Өң бет әлпеті, әдемі, қыр мұрынды, көзі көкшіл жасыл, недәуір ақшыл сақал – мұрты болатын.

Киім кию көркіне қарасақ, өкметтің тіккен киімдерін кимейтін, киімі қазақтың ұлттық дәстүрлі киімін ғана киетін, менің есімде қалғаны, ұлттық киім үлгісі, өңіне аса сондай әсемдік беріп жарасып тұратын. (қыста түлкі тымақ, тізеден жоғары саптыма, шапан, қасқыр ішік, жазда құдыз бөрік, аяғына мәсі мен галош, ши барқыттан кең тігілген кастом шалбар, әдемі өрнек тақия)

Ал, ағамызға келсек, Рахима Смағамбет қызы Тобықты руының ішінен Мотыш бағамыздан тарайды. Ол кісі орта бойлы, аққұба келген, өте өңді адам болатын. Киім кию келбеті де ағамыз сияқты, ұлттық дәстүрмен салтанатқа сай киінетін.

Мінезі шапшаң болғанменен, өте ақылды адам еді. Ағамыз өте ісмер адам болатын, қолынан келмейтін нәрсесі жоқ, іс тігу өнері, жаз кезінде алаша тоқу, киіз-текемет, сырмақ жасау жұмыстарын өте жетік білетін және осы шеберлік өнерін ауылдың жас әйелдеріне үйретуден жалықпайтын. (даланың

қынасын жинап әкеп, қызыл, сары, жасыл, неше түрлі түске бояулар дайындайтын).

Апамыздың дастарқаны өте берекелі болғандықтан, біздің үйден үнемі қонақ арылмайтын және апамыз қандай қонақ келсе де қуана қарсы алаалтын.

Жаз кезінде бие байлайтынбыз, мен ол кезде ойын баласы болғанымға қарамай, қонақ келген кезде, маған күбедегі қымызды піскізіп қоятын.

Жұрттың разылығы болар, ауылдастар мен туыстар, апамды аса құрметтеп, ол кісінің атын атамай «Қаймақ-апа» деп атап кеткен.

Ал, Досжігіт атамызға оралсақ, жас кезінде Қақабай қажы Даңлыбай ұлы деген ғұлама білімді ғалым, молда, оқытушы және халық емшісі болған адамнан діни білім алған. (Қақабай қажы Даңлыбай ұлы бала кезінен ислам дінін оқып білуге қызығушылық танытқан. Ол, адам бала кезінде жаяу аттанып Бұқараға барып діни білім алып, одан әрі Мекке-Мединаде оқуын жалғастырып, жалпы 14 жылдай оқып, құран тану ғалымы дәрежесін алған. Қақабай қажы 1906 жылы еліне қайта оралады. Қақабай қажы ауылға жаяу келе жатыр деп хабар кегенде, бүкіл ауыл болып алдынан шығып қарсы алдық, оның ішінде менің атам да бар, ол 12 жаста еді, еліне оралған қажы көзіне жас алып барлық балалардың бетінен сүйді - деп еске алатын атам.

Совет үкіметі орнағаннан кейін, Қақабай қажы дін уағыздаушы және таратушы деп танылып, Қарағандыға жер аударып сонда ату жазасына кесілді.

Атам, дін жағынан өте сауатты адам болған, үйде бір сандық арапша діни кітаптар бар болатын. Қайда жүрсе де, бес уақыт намазын қаза жібермейтін, поездда немесе автобуста келе жатсақ намаз уақыты келіп қалса болды айналасындағыларға қарамай құбылаға қарап оқи беретін. Мен, үш жасымнан 2-ші сыныпқа дейін сол кісінің тәрбиесінде болдым, мені қасынан тастамай ала жүретін.

Ол кезде орыстан келген араққа, қазақ қауымы енді - енді үйреніп келе жатқан кезі еді, арақтың дәмін көрген соғысқа қатысқан ардагерлерде кет әрі емес болатын жәндүктерде сауда айналымы қызып тұрды, той-томалақ та онсыз өтпейтін болды.

Айтқым келгені, атам осы қоғамдағы құбылысқа наразылық білдіріп, мас адамды көргенде «мынау адамнан, хайуанға айналып кетіпті ғой» - деп қатты жеркеліп тұратын.

Орыстар, қазақ қауымына арақты жаппай үйретіп қоғамға аса қауіп - қатер әкелетініне қатты уайымдап, алаңдайтын - қайран атам еді.

Советтер үкіметі күштеп коллективизация наукаын жүргізген кезінде келіп үйіміздің ыдыс аяққа дейін арбаға тиіп, бар малымызды алдына салып алып айдап кетті-деді апам. Күштеп тартып әкеткен малды сақтап, қарай алмағандықтан қырып-жойып алды. Жылқы малын жұқпалы ауру деп атып жойды. Тіршілік көзінен айырылған халықты аштық жайлады. 1931 жылдың қыркүйегінде Совет үкіметінің саясатына наразылық танытқан және ашынған халық Шыңғыстауда, Абралы, Шұбартауда «Ақсиыр көтерілісі» не әкелді. Шыңғыстауда Әзімбайдың Бердеші, (атақты Оразбайдың немерелері) Маукұл, Санияз, Құлық, Тастамбектің Жылқайдары және менің атам Ақжігіт ұлы Досжігіт те қатысты - деді апам. Көтеріліске қатысушылар бірі атқа, бірі түйеге мінген, кейбіреулері жаяу, қолдарында сойыл, шоқпар, ши мылтық болды, ал Шыңғыстау аудандық милиция құрамы 70 адам болған, оларда бесатар винтовка, гранат, зеңбірек болды, мұздай қаруланған жасақ, көтерісшілердің тас талқанын шығарды. Осындай билік пен халық арасында шиеленіс Шәкәрім қажыны да жай қалдырған жоқ, ол билікке қарсы шығып

үкмет белсенділерге «Ел қырылып жағыз мен қалғанда, кімге опа болам» - деген екен. Сол жылдың күзінде аудандық НКВД орынбасары Халитовтің оғынан Шәкәрім қажы да ажал құшты. Ашаршылық жайлаған халық жан-жаққа бығырап- босып кетті, Семейге дейінадамдардың ақ сүйегі жол бойы бада болып шашылып жатты.

Досжігіт әкеміздің, әкесі Ақжігіт өз тіршілігінде сауда жүргізген адам екен, ол кісі заман қандай болады деп, тау ішіне жасау тығып кеткен екен, сол жасауды алып айырбас жасап, соның арқасында аштан аман қалдық дейді-апам.

Семейдегі белгілі шәкәрімтанушы, композитор Арғынбек Ахметжанов ағамызбен бір кездесіп әңгімелескенде, баяғыда сендердің Досжігіт әкелерің, Саржалдың Тоғам деген жерінде егіншілердің суармалы бригадасын басқарған. Сол жылдары астық бітік шығып, орасан көп табысқа жеткен. Соданаудандық басқарма аталарыңның сіңірген еңбегін ерекше бағалап үлкен марапатқа ұсынған. Бірақ көре алмайтын іші таржаман адамдар, шыққан егіннің біразын тығып тастап, ауданға берілген мәлімет өтірік деп, шу шығарады. Содан марапаттау жайына қалып, кейін тыққан астық табылып, әкелерің нақақтан, жала жабудың кесірінен үлкен марапаттан айырылды деп, - айтқан еді.

Енді әңгіменің негізіне келсек, 1964 жыл, қыс айы, мен алты жастамын. Атам күндегі тірлігін жасап, малын жайлап жатыр, мен есік алдында ойнап жүрмін.

Бір уақытта терден буы бұрқыраған, қызыл күрең ат мінген, артында екі көк бір ақ тазы ерткен, жолаушы біздің үйдің алдына келіп атын тіреді.

- Ассалаумағалейкум, Досеке!!! - деді.

- Сәлемінді алмаймын, әкеңнің..... - деп атам әлгі кісіні бір екі рет балағаттап жіберді.

- Ақсақал, мені танымай тұрсыз ба,? - деді.

- Неге танымаймын, басқаны танымасам да, сені жақсы танимын - иттің баласы-!!!, Шәкәрім қажыны нахақтан атып тастап, енді келіп сәлем беруін қара, жаман шолақ белсенді!!!, - деп айғай салды.

Есік алдында қатты дауыс көтеріліп жатқанда, мен қатты шошығанымнан үйге жүгіріп келіп:

- Апа!!! - сыртта есік алдында атам бір кісімен ұрсысып боктасып жатыр, тез шықшы дедім.

Апам киімін киер - киместен, сыртқа жүгіріп шығып,

- Досжігіт!!!, болды - енді ашуынды бас, сабыр ет, бұл адам - құдайы қонақ емеспе, - деп әлгі жолаушыға, аттан түсіңіз деп, үйге шақырды.

Үйге кірген жолаушының, басында түлкі тымақ, тонның сыртынан киген сары плаш, аяғында саптама етік, орта бойлы, жұқалау сары адам екен, киімдерін шеше жайғаса берді.

Апам, тездетіп шай жасап жіберді, кілетте тұрған жылқының суық еті де дастарқанға қойылды. Атам, келген жолаушымен шай ішкенімен аузын ашпай, суық сұр жүзімен көңілсіз, қатты ойға шомып отырды.

Тамақ ішіліп болған соң, қонақ апама ризалығын білдіріп, рахметін айтып жолға жинала бастады да, атама қарап;

- Досеке, сіз маған орынсыз кінә қойып, маған лағнет айтуыңыз бекер.

- Мен, Қарасартовтің отрядында болғаным рас, бір кезде қылышымның ұшынан қан тамғаны да рас, оны жасырмаймын, бірақмен Шәкәрім қажыны атқан жоқпын-деді.

- Досеке - құдай алдында ақиқатын айтайын, Шәкәрім қажыны атқан біздің отрядымыздағы бір татар жігіті бар еді, сол атты-деді.

Осы бала кезімдегі болған уақиға, менің есімнен

көпке дейін кетпей қойды.

Өмір өте берді, есейген шағымда, сол замандағы кезеңдерде Досжігіт атамның ұлы Шәкәрім қажы мен достық қарым-қатынаста болғанын, қазақтың талай талай зиялы қауымын, өзінің ат арбасымен Шақпақтағы Саят қорасына апарып әкеліп жүргендігі, және Шәкәрім қажыны НКВД-белсенділері атып, құрғақ құдыққа тастап кеткенде, түнделетіп жасырынып барып жатқан мәйіттің бетін топырақ сеуіп жапқанын, кейін апамнан естіп білдім.

Досжігіт әкеміздің қызыл жендеттердің, халыққа жасаған солақай саясатының арқасында ойрандатқан қылмыстарын қанша білсе де, барлық сырын ешкімге айтпай о дүниеге өзімен бірге ала кетті.

Ал біздің үйге келген жолаушы, НКВД қызметкерін танып қойғандықтан, сыбағасын беру себебі, бұрыннан қайтара алалмай жүрген ыза-кегі еді.

Сол замандағы қоғамда жүргізілген биліктің теріс саясаты, қазақтың білімді арыстарымызды жаппай қыру үстемдігі, атамның сол замандағы биліктегі саясатпен келіспей, жүрегінде мәңгі тарқамайтын қайғылы жара болып қала берді.

Кейін, Семейдегі кезекті шығатын Абай журналында Шәкәрім қажының қайғылы өлімі туралы мақала оқыдым, онда Шәкәрім қажыны атқан Қарасартовтің отрядында болған Халитов деген белсенді екен, ұлты башқұрт. Бұл дерек, біздің үйге келген жолаушының айтқанымен дәл ұштасады.

Ұлы Шәкәрім қажы 1931 жылы 2 қазанда қаза болды, ол кезде 73 жасқа келген кезі (1858 жыл - 1931 жыл). Ал сол кезде менің Досжігіт атам 37 жастағы қыл-шылдаған жас жігіт еді (1894 жыл, 1931 жыл).

Өткенді ойлай келе, ұлы Шәкәрімнің досқа деген бір өлеңі еске түседі ол,

Өмірдің өкінбейтін бар айланы,
Ол айла қиянатсыз, ой тазасы,
Мейірім, ынсап, әділет, адал еңбек,
Таза жүрек, тату дос сол жарасы. — дейді.

Совет өкметі орнағаннан кейін, қазақ еліне қара бұлт түңіліп, зобалаң заман туды, ұлы Абайдың айтып кеткен өлеңіндегі, «күңдайдың өзі де рас, сөзі де рас» дегені жоққа шығарылып, күңдайдың орнына, өкмет басына еврей Голощекин келді.

Ол, қамауда қорғансыз отырған ақ патшаны жанұясымен қоса аямай қырып салған қанды қоладам, қазақ халқын да аямай соны жасады.

Сол, отарлау саясатының озбырлығының айғағы Голощекин халықты күштеп коллективизация жасап, қазақтың бар малын саналы түрде қырып, халықты жасанды аштыққа ұрындырып жіберді, бейбіт момын қазақ халқын жаппай қырғынға ұшыратты.

Ашаршылық жайлаған салдарынан, қазақ елі «байтал түгілі бас қайғы деп», аштықтан басын сауғалау үшін, көршілес елдерге тарыдай шашылып кетті, өлмес күнін көру үшін Қытай, Үнді, Пәкістан, Ауғанстан, Түрік мемлекеттеріне дейін босып кетті. Ашаршылық геноцитінде қанша миллион қазақ нақақтан қаза болды. Бұл нәубет қазақ халқының мінез-құлқын және бұған қоса тағдырын талқан қылып жіберді, соның салдары осы күнге дейін психологиялық зиянынан, әлі толықайыққан жоқ.

Аштықтан кейін, жаппай репрессия саясаты жүргізіліп, халқымыздың зиялы білімді бетке ұстар арыстарымыздың қаймақтарымызды сылып алып, зорлық зомбылық көрсетіп нахақтан талайдың жанын қиғандығын, бәрімізге мәлім. Халық жаулары мен есеп айырысқаннан кейін, олардың жанұялары қоғамнан аластанып, қоса азаппен, бейнетті басынан кешті.

Олардың ішінде біздің аталас ағамыз, «Қазақ тілі» газетінің редакторы, жазушы Шәймерден

Тоқжігітов 1922 жылдан 1928 жылға дейін алты жыл еңбек атқарды, ол ағамызды Алматы қаласында ату жазасына кесіп 1931 жылы орындалған.

Ал, менің осынау мақаланы жазудағы негізгі мақсатым-үлкен әкем Досжігіт Ақжігітовтің қазақ халқының ұлы ойшылы, философ-ақын Шәкәрім Құдайбердіұлы мен достық қарым-қатынаста болғандығы жәйлі оқырмандарға жеткізу еді.

*Игілік Қабдешұлы ӘМІРҒАЛИН,
Астана қаласы*

ШӘКӘРІМ АТА

Қарт Семей алашымның бас қаласы,
Шыңғыстау оның әсем даласы,
Еседі баяғыдай, тау самалы,
Шықты ғой сол жерден,
Бір туар қазақтың баласы.

Қайырмасы:
Шәкәрім ата, Шәкәрім ата,
Қазақтың ұлы данасы,
Ақыл мен ойдың, ордасы,
Отыз жыл, жаттың жерленбей,
Ахатың келіп алмаса,

Зобалаң, заман туғанда,
Халқыңның болдың қасында,
Таймадың әділдік, шындық жолынан,
Ажалың болды-ау, белсендінің оғынан,
Қиылды-ау өмірің қапыда.

Қайырмасы:

Өткеннің бәрі, есімде,
Еңбегің жанды, әлемге,
Жол салдың ғылым, шыңына,
Қалдырдың асыл қазына,
Шәкәрім ата, енді жаның болсын жәнната,

Қайырмасы:

*Игілік Қабдешұлы ӘМІРҒАЛИН.
Астана қаласы.
Арнау өлең 24 қыркүйек 2018 жылы жазылды
Amirgalin58@mail.ru*

● Ескіrmес естеліктер

ӨМІР БЕЛЕСТЕРІ

Біздің, негізгі тегіміз Досжігітов болуы керек еді. Досжігіт үлкен әкеміз Қабдеш деген баласын (шын аты Қабдішүкір, оны атақты Қақабай қажы қойған) апайы Ақатай мен жездесі Әмірғалының баласы болмағандықтан менің әкемді бауырына басып беріпті. Сондықтан әкеміз Қабдеш, Әмірғалы ағамыздың қолында өскендіктен біз Әмірғалындер болып кеттік.

Ал, Әмірғалы Аяпбергенұлы ағамыз өз заманында Семейдің бүкіл Шыңғыстау – Қарауыл, Саржал өңірінде ақылды, беделді және өте ауқатты адам болған. Руы тобықты тайпасы ішінде құлықтан тарайды.

Қабдешті кішкентайынан еркелетіп өсірді, ауылдың балалары мектепке жаяу барса, әкеміз Қабдеш, мектепке сары жорға атпен барып қайтады екен.

Әкем жас кезінен қолын қақпай ерке өскендіктен, тентек және өте өжет болыпты, 7-8 жасында жәйдақ аттың арқасын сулап қойып (аяқ таймас үшін), ат үстінде жалаң аяқ тік тұрып, ауылдың ішінде шауып жүреді екен.

Әкеміз 11 жастан асқанда, күз айында атан түйеге мініп, аңға шығып, ши мылтық пен үлкен арлан қасқырды атып алып, түйеге өңгеріп ауылға алып кепті (әкеміз өмірде керемет мерген аңшы болатын, бірақ құсты ұшырып, аңды үркітіп жіберіп қашырып жіберіп қана ататын, неге десе, оларға да мүмкіндік беру керек дейтін).

Саржал ауылы – да- шу; «Әмірғалының Қабдеші» қасқыр атып әкепті !!!

Жұрттың дабылын ести сала, қуанған Әмірғалы, малының ішінен семіз ту сиырды сойғызып, ұлының бірінші олжасын бүкіл Саржал ауылының жұртына дүрілдетіп той жасапты.

Әкеміздің естелігінен; соғыс өрті тұтанғанда халықтың мойнына қара күндер, ауыр сынақ басына түсті. Ауылдың еңбекші ерлері малшылары егіншілері бір ауыз орысша білмесе де, қан майданға аттанып жатты. Біреулер азаматтық борышым деп ерікті ретінде аттанса, біреулер повескімен кетіп жатты. Үлкен әкеміз Досжігіттің қарындасы Шәмшия Есенжалқызының бауыры Шағанбек те соғысқа өз еркімен кетті, кетерде апайы Шәмшияға; - сен жылама, мен өлмеймін, жеңіспен қайтамын - депті. Байдың тұқымы болғандықтан мені бұл жерде қайта қайта түрмеге қамай береді, сондықтан соғысқа қатысып ақталып келем; - депті. Бірақ Шағанбекке қара қағаз келген, Досжігіт әкеміз Шәмшияға жалғыз бауырын жолатқанына жылай береді ғой деп айтпай қойды. Шәмшия апайымыз өмір бойы бауыры тірі екеніне үмітін үзбей кетті. Біраздан соң Досжігіт әкемізді еңбек армиясына Ақ теңіз жағалауына әкетті, сонда жүргенде аяғы сынып жарамсыз деп елге қайтты. Әкемнен үлкен Төлеуғали ағасы да соғысқа қатысып пулеметчик болған, соғыстан контузия алып жеңіспен аман келіп Суықбұлақта қайтыс болды.

Үлкен шешеміз Рахима бір жасар баласы Төлеуғалының беліне байлап алып таңның атысы күннің батысына дейін, жеңіс үшін колхозда еңбек етті. Еңбекке жарамды жас балалар мен қоса менде өгізге мініп жер жырттым деді; - әкеміз. Отан соғысы қызып тұрған кезде, еліміз-ге депортацияға ұшыраған неміс халқын көшіріп әкелді.

Біздің үйдің бір бөлмесінде неміс әйелі төрт баласымен орналастырылды, оның атқаратыны үй жұмысы және қол диірменмен ұн тартады. Өлгі әйелдің өзімен бірге әкелген кішкене темір пеші болатын, сол пешке ұннан пысырған тоқашы өте дәмді болатын-деп еске алатын; - әкем. Келген неміс балаларымен тез тіл табысып, тамыр таныс болып кеттік.

Бірге тұрған немістер өте еңбеккер тиянақты, ұқыпты халық. Сол замандағы Қазақ елі мен ыстық суығын бірге көріскен немістердің көбі осы уақытта Германияда тұрады, бірақ екінші отаны Қазақстан болып қалды, қазақ елі мен туысқан екенін әлі ұмытқан жоқ. Сол Германияда қазақша ұлт дәстүрлі мерекелерді ұлттық киім киіп сол жерде жылда тойлатып өткізеді екен. Қазақша су дай ағып ұлттық ән мен той думан видеореоликтерін жіберіп тұрады.

Менің әкем 1929 жылы туып, 1978 жылы, бар жоғы 49 жасында Шығыс Қазақстан облысы Көкпекті ауданында, жаман аурудан қайтыс болды. Әкеміз ішкі істер қызметіне 1950 жылдан бастап 28 жыл осы саладағы қызметке байланысты еңбегін сіңіріп, өмірін өткізді. Ішкі істер қызметкерлері ішінде, үлкен абыройға ие болғандықтан, қызметтестері әкеміздің зиратын үлкен күмбез ғып салдыртты.

Москваның Ішкі істер министрлігінің жоғарғы милиция мектебін сырттай үздік белгімен бітірген.

Еңбек жолын қазіргі Абай облысының Шар, Жарма, Ақсуат, Көкпекті аудандарында қызмет атқарды. Ішкі істер қызметінде учаскелік милициядан бастап, аудандық басшысы қызметін атқарды.

Әкімет оның сіңірген еңбегін бағалап, Ішкі істер қызметінің озаты белгісімен, қоғамдық тәртіп сақтау үздігі медалі, тағы басқа алты медаль, және ҚССР-Президиум Жоғарғы Советінің құрмет грамотасымен және облыстық деңгейдегі көптеген құрметтермен марапаталған.

Анамыз, Сүлейменқызы Тоқташ (Тоқтағазы) руы тобықты тайпасынан оның ішінде мотыш, жоғарғы білімді мұғалім, Семейдің Крупская педагогика институтын бітірген. ҚССР Комсомолының жетінші съезінің делегаты болған, өз құрсағынан жеті бала өсіріп, оның бесеуі әр саладағы жоғары білімді қызметкер.

Мен, милиция қызметкерінің жанұясында өскендіктен, әкемнің осы саладағы қиын және қатерлі кәсіби жұмысына байланысты, басынан кешкен уақиғаларға қуә болып, болашақ өскелең ұрпаққа үлгі өнеге

болса деймін.

Ойласам, әкемнің атқарған кәсіби жұмысы қылмыстар мен қоғамда болып жатқан адамның ажалына байланысты неше түрлі қауіп қатерлер, автоавариялар, зорлық-зомбылық, әлімжеттік, ұрлық-қарлық, алаяқтық, жаңуа жанжалы, тұрмысына шарасал отбасылар, түзету колониядан босаған адамдар, жалпы қоғамдағы болып жатқан жатсыз құбылыстар мен қылмыспен күрес жолында алпарыс пен өмірі өтті.

Адамзат қоғамындағы сол кездегі болып жатқан теріс әрекеттерді, дұрыс жолға салу және кейбір адамдардың тағдыры аянышты жағдайға түскенде оларға өзінің адами көмек көрсету жолында өмірі өтті.

Әлі есімде, әкем жұмыстан келіп енді ас ішейін деп жатқанда, үйдің телефонынан қылмыс оқиғасы туралы суық хабар жеткенде, дайын ішетін асыныше алмай, тез көлікке отырып жөнелетін.

Анамыз әкемізге, неге асынды ішіп бірақ кетпейсің десе-?

- Қылмысты үш күн ішінде ізін суытпай тез ашпа-саң, арты қиынға түседі - дейтін.

- Кей кездерде, қылмысты ашу жолында, 5-6 күн аралығында іссапарда жүріп, үйге жүдеп-жадап, шаршап келетін, бірақ қылмысты ашатын.

Семей облысы, Шар ауданының Суық-Бұлақ стансасында 1950 жылдары учаскелік инспектор қызметін атқарып жүрген кезі, ел соғыстың зардабынан кейін енді - енді есін жиып келе жатқан мезгіл, соғыспен байланысты Қазақстанға шешендер, түріктер, немістер тағы басқа көптеген ұлттар департацияланған. Халықтың өмір сүру деңгейі өте төмен кез, жоқшылық.

Семейге ет комбинатына мал айдау жолдары осы Суық-Бұлақ стансасының үстінен жүреді, ұрлық қарлық, адам өлтіру, зорлық фактілері жиілеп тұрады.

Сол кездегі қарт ауыл тұрғыны Ұлықбек - деген ақсақал, менің әкем туралы былай еске алғанын естідім.

Күзді күні, кеш батып қалған кез, бала шағамен үйде отырғанбыз - бір уақытта, сенің әкең Қабдеш, үйге жүгіріп кірді, түрі аппақ құдай қолына ұстағаны наған, сол аяғын сүйрете басып ақсағанын байқадым.

Үйге кіре сала;- тездетіп үйдегі жарықты өшіріңдер және төргі үйдің терезесін тез ашыңдар деді!

Біз сасқанымыздан жарықты өшіріп, терезені аштық, Қабдеш терезеден сүйретіле шығып, қора жақтың қараңғысына жоқ болды.

Қабдештің үйге кірген ізін қарасам, еденнің бәрі аққан қанның ізі екен, сонда ғана білдім жаралы оқ тиген екенін.

Үйдің сырттыңда мотоциклдердің және адамдауысы естілді, ақырын терезеден қарасам үш мотоцикл үйді қоршап алған, қолында қосауыз мылтықтар ұстаған, шешендер екен. Бала шағамызбен қорқыныш үрейі туып, сол күйі жарық жақпай таң атырып едік - деп еске алды.

Студент кезімде, Шар поезында келе жатып, сөзден сөз шығып лақап аты «Макс» - деген атақты жылқы ұрлаушы мен кезігіп қалдым. Оның естелігінде, жас кезімде Шар ауданына жылқы ұрлап әкеліп шешендерге өткізеді екен, ұрлықтан түскен ақшаны қалтаға басып алып, шайқап жүргенде, сенің әкең менен жауап алып отырып, маған шешін деді, мен шешіндім, атқа жайдақ мінгендіктен артым қажалып қалғандығын біліп қойып, ұрлық жасаған айғағын дәлелдеп, жазамды алып едім - деді.

Шар ауданы бойынша қылмыстық іздестіру бөлімінің бастығы қызметін атқарып жүргенде, Шар ауданына аса қауіпті қылмыскер келді деген құпия хабар жетті, қылмыскер өзінің қойнында екі тапан-

ша ұстап жүреді екен, қылмыскер аса қауіті аталған және қылмыскердің мойнында 8-9 адам өлтіру фактісі тіркелген екен. Қылмыскерді ұстау кезінде аса сақтық пен абайлауды қажет етеді-делінген.

Қарулы қылмыскерді ұстау жоспары жасалып, әлгі қылмыскер көшеде келе жатқанда, әкем, екі әйелді қолтықтап серуендеп жүрген адам ретінде қылмыскерге қарсы жақындап бетпе-бет келіп, шұғыл іштен теуіп-теуіп жіберіп қылмыскерді қолға түсіріп ұстады.

Менің кішкентай кезім 1965 жылдары, әкең қатты жараланып қалыпты деген хабар естідік, Досжігіт атам екеуіміз Суық бұлақтан поезға міне сала Шардағы емханаға келсек, әкемнің денесінде сау жер жоқ, денесінің барлық жері жара, аппақ-қып денесін-бинтке орап тастапты.

Не болды? - десек,

Шар ауданның дәулікен футбол болған екен.

Жанкүйерлер орыстар мен қазақтар араққа тойып алып, төбелес ашқан, соларды арашалаймын деп ортасында қалып, тепкінің астында қалыпты.

Әкеміз, КСРО Ішкі істер министрлігінде ерекше тәжірибелі кәсіби қызметкер тізімінде тұрған, оның айғағы Ақсуат ауданында қызметін атқарып жүргенде 1972 жылы Шешенстанға және Кавказға алты айға құпия іссапарға жіберілді. Әкеміз іссапардан келгенде біз танымай қалдық, сақалын жіберген, киім киісі басқаша және түрі басқа сияқты танымай қалдық.

Қазақстанның Еңбек сіңірген МАИ қызметкері, милиция қызметінің үздігі, подполковник Тұрсынхан Жүнісовтің әкеміз туралы естелігі бойынша, -бір күні Көкпектіден өтіп бара жатып Қабдеш ағаға сәлем берейін деп кіріп едім, аға, амандаса сала;

- Тұрсынхан! - жүр, тез Романовқада магазин тоналыпты, соған тез сенің машинаңмен барып келейік - деді.

Дереу жетіп барсақ, сатушы магазинге ұры түсіп, түскен ақшаның бәрін алып кетіпті және бұған қоса екі жәшік коньяк арағы жоқ - деді.

Аға, жан жағына қарап тұрып, біраз ойланып саралады.

Содан сатушыға сұрақ қойды, - мына шеге суығыш осы магазиндікі ме? - деді.

Сатушы - ия, - деді.

Көп ойланбай, сатушыға, - қай үйде тұрасың? - деді.

Сатушының үйіне жетіп бардық, төргі үйде недәуір жастағы апа төсекте жатыр екен.

Әлгі апаға;- Қабдеш аға, - апа тұрыңыз; - деді, -апа тұрыңыз келмей, -ауырып жатырмын- деді.

Мен сізді қазір күштеп тұрғызам деп ескертті, сөйтіп тұрғызып жібердік.

Апа жатқан төсекті аударып жібергенде, жатқан төсектің матрастың астында, ұрланған ақшаны жайып тастапты.

Есік алдындағы жиналған отындық қиды қарасақ, бір шеті жәнадан ойылып қайта қаланған сияқты, оны қопарсақ екі жәшік коньяк сонда тығылған екен.

Артымыздан аудандық милицияның жеделтобы да жетті, ал енді қылмыстың беті ашылды, тек-қана жауап алып хаттама жасай беріңдер - деді Қабдеш аға.

Содан мен таң қалып, аға қалай қылмысты тез аштыңыз дедім.

Сөйтсе, шеге жүлғыш темір магазиндікі болса, құлыпты бұзғанда ағашқа батқан темірдің ізі, шеге жүлғыштың ізі мен дәл келіп тұр деді-аға.

Көкпекті совхозының бас агрономы Сағадиев Төлеубектің естелігінен,

Ауданға бюроға кешігіп келіп, үстіміздегі тондарымызды Газ-69 машинасына шешіп кетіп едік, жиналыстан шыққаннан кейін машинадағы жатқан

тондар жоқ, біреулер алып кетіпті.

Тездетіп Қабдеш ағаға жеттік, ол кісі бір милицияны шақырды дабір екі кісінің лақап атын айтып, алып кел-деді.

Бір уақытта екі күдікті адамды алып келді, Қабдеш аға оларға қарсы шығып, әлгі екеуінің ішінен жұдырықпен қойып – қойып жіберіп – тондар қайда – деді.

Қазір әкелеміз, – тек қана аға ұрмаңызшы – деді.

Аға қалай бәрін біліп, тез таптыңыз деп – біз таң қалдық, Қабдеш аға, – бағана мен машинамен өтіп бара жатқанда осылар сол маңайда жүрген – деді.

Милиция қызметкері Ади Айдаровтың – естелігінен, Қабдеш аға қылмысты ашуға тек қана офицерлерді жұмылдырмай, жәй қатардағы милиция қызметкерлерін, қылмысты ашуға қатыстыратын, соның арқасында мен осы ішкі істер қызметінде көп тәжірибе жинадым – дейді.

1978 жылы мамыр айында әкем жаман ауру мен жүдеп – жадап үйде ауырып жатқанда, халін біліп келген қызметкерден суық хабар естіді, аудан орталығында бір мұртты қылмыскер көшеде ойнап жүрген қыз балаға тиіскен.

Ести сала, ауырып тұрса да ішкі істер бөліміне

ілініп салынып жетіп барады, барса өңкей мұрттыларды жинап алып жауап алып жатыр екен. Аудандық қылмыстық іздестіру тобына іздеу бағытын көрсетіп, жедел іздестіру жоспарын жасап берді. Көп кешікпей қылмыскер де ұсталды.

Өткенге ой толғасам әкеміз ішкі істер қызметіне адал таза еңбек етті, өмірін үнемі қылмыспен күресу мен оны болдырмау жолына арнады. Жұмыстан келіп енді басы жастыққа тиіп, енді дем алайын деп жатса, тағы да суық хабар келіп қалады, біреуді атып кетті, немесе біреуді басып кетті, өрт, су апаты, деген неше түрлі жағдайлар туындағанда бір тыныштық көрмей жөнелетін. Бала шағасын жеткізем деп, өкіметке сіңірген таза адал қызмет атқарып жүріп, өмірі де қысқа болды. Осы өткен өмір белестері әлі көз алдымда, әкем тіршілігінде бір рахат көрмей, үнемі арпалыс пен қиындықты жеңіп өткен батыр әке, жан әке, енді жаның жәннәта болсын, топырағың торқа болсын. Қазақ еліне сіңірген үлгілі өнегелі еңбегің әлі де аңыз болып жүр.

*Игілік Қабдешұлы Әмірғалин
АСТАНА қаласы*

Абай ұрпақтары

МАҢҒАЗ ДА МӘРТ МЕКАЙЫЛ

Өткен ғасырдың жүзі ауғалы Абай ұрпақтарының көрмеген қорлығы, тартпаған тақсиреті жоқ. Келешек өмірінің шырағы болған үмітті ұлдарының мезгілсіз қазасы хакім Абайды ойсыратып кеткенін, бірінен соң бірі келген қайғының соңы Алып Бәйтеректің өзін алып жыққанын М. Әуезов талай толғады-ау [1]. Задында Абай өнегесі – тек ақындықтың, әдебиеттің маңайы ғана емес, ұлт тағдыры сыңға түскен ұлы мұрат – азаттық пен теңдіктің де ғибратты аңсары еді. Сондықтан ұлы Абай дүние салғаннан соңғы бір жылдан кейін қазақ топырағында «Алаш» ұлт-азаттық күресінің алғашқы үні басталды. Алаштың өзегінде Абай аманаты жатыр.

Абай балаларының ішінде Алаш мүддесі жолында тік тұрып қызмет қылған ерекше тұлға Турағұл Ибраһимов болса, оның туған інісі, данышпанның Әйгерімнен туған екінші ұлы Мекайыл туралы осы жолы сөз қозғамақпыз.

Туыстары «Мекеш» деп атаған Мекайыл 1884 жылы 11 маусым күні Шыңғыстау бөктеріндегі Ақ-

шоқы өңірінде дүние есігін ашқан. Абайдың өзі сүйіп алған Әйгерімнің Турағұлдан кейінгі көрген ұлы. Жаңа туған шақалаққа «Мекайыл» есімі беріледі: араб тілінен аударғанда «адамға ырыздық жеткізуші», «несібе таратушы періште» деген мағынаны білдіреді.

Сәл шегініс жасайық: 1875 жылы Мұқыр болысы

атанған отыз жастағы Абай Әйгерімді сол жылдары кезіктіреді. Сайлаусыз, тағайындаумен бекітілген жас болыс Ербол досымен Ақшоқыдан 25 шақырымдай жердегі Орда тауында аң аулап жүріп, Бекей есімді кісінің ауылына қона жастанады. Үй иесінің қызы Абайды бір көргеннен ғашық қылғанға ұқсайды. Кейін ауылына оралып, Бекейдің аталас туысы Мұсаға кісі салып, Шүкіманды (Шүкіраман) айттыру жайын ақылдасады да, дәстүр жолымен ұзатып алады. Осылайша Шүкіманға қолы жеткен Абай есімін Әйгерім атандырып, ұрпақ сүйіп, ғұмыр жалғастырады.

Алғашында Әйгерім отауы Жидебайды бір жыл қыстайды, келер жылы Абай оған арнап Бөрілі деген жерден үй салады. «Бұл жер оқу-білім іздеп Семейге жиі қатынай бастаған Абай үшін өте қолайлы мекен болды. Сол маңда Тышқан деген бұлақ, тұмалар бастау алатын едәуір биік таутөбе бар. Оған отау көтерген баласы Ақылбай қыстау салады» дейді абайтанушы А. Омаров [2].

Мекештің кіндік қаны тамған жер де осы Тышқан. Бұл жердің Абай өмірінде маңызы зор екені белгілі. 1884 жылы Абай өмірі мен шығармашылығында үлкен өзгерістер мен жаңалықтарға толы болды. 1878 жылдан басталған тергеу, сот шырғалаңы Абайдың жеті жыл уақытын алды. 1884 жылы 27 тамызда Семейдің уездік соты Маковецкий Абайдың «кылмысты» ісін қысқартады. Бұл кезде Абай ауыр ой еңбегіне ауысып, білім мен ғылымның сырына үңілуді тереңдетті. «1884 жылы жаз айында, ел жайлауға шыққанда Абай ағам ауылына Гросс келді, ол кісінің мамандық қызметі халықтың әдет-ғұрпын, салт-санасын зерттеу екен» деген Кәкітай Ысқақұлының дерегінше, сот сергелдеңінен құтылған Абай үшін бұл жаңалық жақсылық жаршысындай еді.

Әке мен бала арасындағы байланыста ұлы ақынның бала тәрбиесіне көңіл бөлуі, ұрпақ тәліміне қатысты әдістері, көңіл күй ауанын бұзған баланы тәртіпке салуы жайлы әке сырын бүкпесіз жазып қалдырған Турағұлдың естелігіне жүгінеміз. «Көңіліне билеткішітігі сондайлық, жас баланы әлпештеп шақырғанда ұмтылып келсе, қатты қуанып, қаны тартып біліп тұр деуші еді, егер келмесе, жатырқап қашса өкпелеп, ашуланып қалушы еді. Мысалы, біздің үйіміз бөлек ауыл болған соң, әкеміз көбінесе қала-далада болып, үйде болғанда мол дәулетті бай-бәйбішесіндікіндегі топта болып, біздің үйге сирегірек келгендігінен Мекайыл деген менің інім, бір келгенінде шақырғанына бармаса, көтін жаңа басып отырған жас баланың үстіне су құйып, ұрып еді» дейді [3].

Әке Абай мен бала Мекайыл арасындағы қатынасты білдіретін жалқы жазба, сыңар сыр осы ғана. Мұнда әке үшін баланың балдай қылығын қызықтап, оған түрлі сипаттама беріп, көңіл күйінің сан алуандығын айшықтайтын шынайы сезім сыры жатыр.

Мекайыл жас кезінде Абай ауылының өзге балалары секілді алдымен мұсылманша, кейіннен орысша сауат ашқан. Әрхайым Ысқақұлының естелігінде «Тобықты ортасында Абайдан бұрын орысша оқи білетін, сөйлей білетін адамдар болған жоқ... Абай ауылында болып, орысша сөйлей, оқи, жаза білетұғын мынадай адамдар болды: Абайдың өз інісі Ысқақ, Оспан, Шәкәрім, Кәкітай, балалары Турағұл, Мекайыл, көршілері Хабидолла, Сүлеймен, Махмет, Мүрсейіт, Солтабайдың Ысқағы, Ырсайдың Ысқағы» деп санаулы ғана адамдардың есімін атайды [4].

Мекайылдың үйленуі туралы бір қызық дерек бар: ол «Ақылбай әнінің» тарихымен тікелей байланысты. Көрші Матай елінен қалыңдық (есімі Дәмежан) айттырып, соны ұзатып алып келуге Абай шәкірттерінің бірі, әнші Әлмағамбет бас болып, құдалыққа

аттанады. Жолай Ақылбайдың үйіне соғып: «Матайлар – өнерпаз ел. Абай әндерін олар да жатқа біледі. Оларға естімеген жаңа ән керек. Соны сізден қолқалай келдік. Абай атамның кенже ұлының үйлену тойына базарлық болсын» деп өтініш білдіреді. Сонда Ақылбайдың табан астында ән шығарады, кейін бұл ән «Ақылбай әні» деген атпен қазақ даласына кеңінен тараған. Бұдан біздің байқайтынымыз: Тобықты-Матай елі ұзақ жылдар бойы көршілес, іргелес қоныс теуіп, қыз айттырып, құдалық аттандырып отыратынауылы аралас, қойы қоралас жұрт екенін аңғарамыз. Қаһарлы Құнанбайдың анасы Зере шешенің елі Матай екенін ескерсек, бұдан сабақтастық дәстүрінің үзілмей, жалғасып отырғаны білінеді [5].

Ән-жыр демекші, Мекайыл әкесі Абайдың өлеңдерін түгелдей дерлік жатқа білген. Домбыра тартып, ән айтып, әкесінің құнды мұрасын насихаттады. Оның Абай туралы әңгімелерін Мұхтар Әуезов жас шағында көп естіген. Ұлы жазушының өзі де Абай балаларымен, атап айтқанда, Турағұл, Мекайыл, Ізқайыл, Кәмилә мен Ақылбайлармен қатар өсті. Бозбалалық, жастық шағында дала саздары оның жан-дүниесін сүйіспеншілік сезімімен кернейді. Айды түндегі алтыбақан әндері, ақсүйек ойындары, алғашқы махаббат... алғашқы сезімдер... 21 жастағы Мұхтар егде тартқан Әйгерім әжені алдырып, Ойқұдықта «Еңлік-Кебек» қойылымын қояды, ондағы адамдар ролін ойнау үшін Абай балаларының көмегіне жүгінеді. Демек, қазақ әдебиетінің болашақ бас романы «Абай жолы» эпопеясының жазылуында да Мекайылдың азды-көпті үлесі болғаны аңдалады.

Қазақ тарихының ғана емес, аспан айналып жерге түскен әлемнің алағай да бұлағай заманы – 1917 жылды меңзейді. Ақпан төңкерісінен кейін қазақ даласы мен елді мекендерінде қазақ жастарының ұйымдары құрыла бастады. Оқыған алаш арыстарының сапында іргелі істерге бет бұрған аға Турағұл жолымен інісі де жүрді. «Қазақ автономия болсын» деген сөз 1917 жылдың көктемінде алғашқы съезде айтылған. Ол жиында Турағұл да, Мекайыл да болған. Яғни басқа жиындарда осы идея сөз бола бастайды. Абайдың балаларын алаш қайраткерлері өте қатты құрметтеген», – деген белгілі зерттеуші Болат Мүрсәлім Алаш автономиясы құрылғаннан кейін Орынбордан Міржақыпты, Турағұлды, Әзімхан Кенесаринді, Бақтыкерей Құлмановты Түркістан автономиясымен келіссөз жүргізуге жіберу қатысты деректі келтіреді [6].

1917 жылы көктем және жаз айларында құрылған ұйымдардың қатарында Шыңғастауда ту көтерген «Талап» ұйымы да бар еді. «Жанар», «Бірлік», басқа да қозғалыстар секілді бұл ұйым алдына халық арасына газет-журналдар тарату, халықтың сауатын ашуға көмектесу, қазақ теңдігі үшін үгіт жүргізу міндеттерін атқарды. Негізінен ұлттық бағдарламаларды ұстанып, Алаш Орда ұлттық кеңесімен тығыз байланыста болды. «Мекайыл Абайұлы қазақ жастарының «Талап» атты мәдени-ағарту ұйымын құрып, төрағасы болды» деген жалғыз-жарым дерек осыны айғақтайды. Мекайыл осы ұйым арқылы Бүкілресейлік Құрылтай жиылысына сайлау науқанында Алаш партиясын қолдау үшін халық арасында үгіт-насихат жүргізді, Семейде «Абай» журналын шығаруға қаржылай демеушілік жасады.

Семей облыстық қазақ соты құрылғанда Абайдың немере інісі, Мекайылдың ағасы Шәкерім қазы, сот болып сайланады. Ол бұл уақытта қазақ арасында болатын дауларды қарап, бір жылда мыңға жуық сотқа үкім шығарған деген дерек бар. Туған ағасы Турағұл Алаштың атты әскерін құруға атсалысып, әскербасы

болып большевиктерді Алаш қаласынан Рубцовкаға дейін қуып барған ерлігі қазір бізге белгілі.

Тарихи деректерге сүйенсек, 1917 жылдан кейін уездік, облыстық қазақ комитеттері жұмыстарына араласып, қаржылай жәрдемдескен Ақкенже Аймағамбетұлы да Шыңғастаудағы «Талап» ұйымының құрылтайшысы атанған [7]. Бұл қайраткер – жоғарыда айтып өткен М. Әуезов қойған «Еңлік-Кебек» спектаклінде Кебек рөлін сомдаған, Семейде құрылған Алаш Орда ұлттық әскерін көлікпен, қаржымен жабдықтауға ерен еңбек еткен бірегей тұлға. Қазақ халқының қайғы-қасіретіне бей-жай қарай алмаған ол большевиктерге қарсы жүргізілген шайқастарда қайсар мінезімен, ақкөз батырлығымен танылады. Оның Турағұлмен бірге Алаш қаласындағы большевиктерді Рубцовкаға дейін қуған атақты шайқас оқиғасы тарих бетінде өшпестей болып жазылды.

Алайда тарих тегершігі басқаша айналып, Совет үкіметі Семейге орнайды. Жер-жерде революциялық комитеттер құрылады. Алаш әскеріне жақтасып, әскер беріп, жігіт қосып, көлікпен жабдықтаған Абай ұрпақтарына жаңа үкімет қырын қарай бастайды. «Турағұл мен Мекайылдың Алаш қозғалысына қатысы совет үкіметі тарапынан түрлі айыптауларға негіз болды» дейді алаштанушы М. Кенемолдин.

«1920 жылы Семей губерниялық революциялық комитетіне Шаған болысынан әлдекімдер Т. Құнанбаев туралы:

Революция басталған кезде біздің Ресейде Шаған болысының кейбір қазақтарымен, атап айтқанда 1) Бейсенбай Ержігітов, 2) Турағұл мен Мекаил Ибра-

гимовтар, 3) Біләл Құнанбаев, 4) Өміртай Ақбердин, 5) Рақымжан Мақышев, 6) Сүлеймен Жиреншин, 7) Әубәкір Оспанов, 8) Нұрпейіс Ақылпейісов, 9) Сатыбалды Аллабердінов, 10) Тілеуғабыл Ормановтармен қақтық болды. Жоғарыда көрсетілген бұл 10 қазақ ақтардың кезінде болыстық лауазымдарда жұмыс атқарып, ақтарға ниеттестік білдірген. Былтыр олар кедейлердің малы мен салт аттарын зорлықпен тартып алып, ақтарға сыйлаған» деп арызданған» [8].

Қазақ даласына Совет үкіметі түпкілікті орнағаннан кейін Құнанбай әулетінің тағдыры қуғынға түсті. Тарихшы Еркін Рахметуллин «Семей өңіріндегі тәркілеу саясаты» мақаласында: «Тәркілеу науқаны қазақ қоғамын қатты күйзеліске ұшыратты. Бұл науқаннан Қазақстанның көшпелі және жартылай көшпелі аудандары деп танылған барлық аймақтары шет қалмады. Меймандостыққа, қонақжайлыққа негізделген қазақ қоғамы осы саясаттың құрбаны болды. Ақылымен, абыройымен елге танылған текті әулеттің ұрпақтары да сұрқия саясаттың шеңгеліне ілінді. Бұл науқан кешегі Құнанбай-Абай ұрпақтарын да айналып өтпеді. Солардың бірі Тұрағұл Құнанбаев болатын» деп жазады [9].

Турағұл да кәмпескеленіп, жер аударылғаннан кейін Абай ұрпағы ретінде Әубәкірдің басына қара бұлт үйіріледі. Құнанбай тұқымы түгел қуғын-сүргінге ұшырайды. Ел аштан өле бастайды. 1931 жылы Шәкерім Шыңғыстауда қызыл жендеттер қолынан опат болады. Шыңғыстаудан шыққан тобықты руының 70 адамы Семей түрмесіне қамалады. Осы түрмеде Шәкерімнің ұлы Ғафурмен бірге Мұхамедхан Сейіткүлұлы (ғұлама ғалым Қайымның әкесі) да болған. Бұдан тоқсан жылдай уақыт бұрынғы оқиғаны еске түсіріп, жаңғыртқан ұстаз Тұрсын Жұртбай адам жанын түршіктірер сұмдық оқиғаны қаз-қалпында былайша баяндап берген еді: «Ғафур өзіне қол жұмсамақ болғанда Мұхамедхан шақырып алып: «Әй, сен молдасың ғой, бәрін білесің. Мұныңды шариғат қостамайды ғой, неге өйтесің?» дегенде, Ғафур: «Мына жаппай ... түлек жаман келеді. Менің әкем де, шешем де, үрім-бұтақ, бала-шағам да... бір адам қалмай қырылады. Мен соны көргім келмейді. Бастаған сәтте өлгім келеді, сен мен өлгенде жаназамды шығарып бер» дейді. Сонда анау жерге Мұхамедханды тұрғызып қойып, мына жерде өзі шұңқыр қазып, өзін бауыздап, қанын шашыратпай бір орынға ағызып, әлгі орға құлаған,

жаназасын Мұхамедхан шығарған» [10]. Сөйткен ғазиз Ғафур түрмеде бауыздалып өледі.

Сол «жетпістің» арасында Мекайыл де бар еді. Абаймен жауласып өтсе де құдалығы жарасқан Оразбай әулетінің ұл-немерелері де осы «жетпістің» құрамында опат болды. 1931 жылдың зобалаңында сақылдаған мылтық даусы Түйемойнақ аралын жетпіс адамның қызыл қанына бояды.

Түйемойнақ – алаштың айбары еді, ән думаны еді, жаз күлкісі еді, сауық-сайраны еді... Қасиетті жердің қадірін қашырды ғой.

Мекайылдың артында 1912 жылы туған Құзайыр және 1921 жылы туған Ғалышер деген екі ұлы қалған. Құзайыр бай тұқымы ретінде жер аударылып, елден қуылған. Фрунзе (қазіргі Бішкек) қаласына барып, қара жұмыс істеген. Сол жерден әскерге алынып, майданда қаза болған. Арыстың кейінгі ұлы Ғалышер де 1942 жылы қан қасап қырғында ажал тапқан [11].

Маңғаз да мәрт Мекайыл...

Биязы да зиялы Мекайыл...

Анықтамалық кітаптар мен қалың энциклопедиялық басылымдарда небары үш пунктен тұратын Мекайыл Абайұлының өмірбаянын толықтыру – біздің міндетіміз. Бұл ізденісімізде ғалым Қайым Мұхамедханов архивінен табылған фотосуреттегі Мекайылдың биязы бейнесі, мұбарак жүзі қалам тартқызбай қоймады. Аяулы ақын Сұлтан Махмұтпен қатар отырып, қара тақия киіп, ай маңдайы жарқырай көрінген кейіпкеріміз аласапыран уақытқа дейінсуретке түсуге уақыт тапқан-ау деп ойға қалдық.

Әдебиеттер:

1. Әуезов М. Абай жолы. 4-кітап.

2. Омаров А. Абай: ашылмай келген қырлары. – Астана: Фолиант, 2015.

3. Тұрағұл Абайұлы: Әкем Абай туралы. // «Әдебиет порталы», 2017, 21 шілде

4. Ұлы Абайға адалдық // Әрхам Ысқақұлының естелігі. – Семей, 2005.

5. «Абай» энциклопедиясы. – Алматы: Атамұра, 1995.

6. Мүрсәлім Б. Абай және Алаш. // «Қазақ әдебиеті». 25.08.2015.

7. Алаш қозғалысы. Құр. Қамзабекұлы Д., Тілешев Е. – Алматы: Сардар, 2013.

8. Кенемолдин М. Турағұл Абайұлы және Алаш орда үкіметі. // «Абай әлемі»

9. Рахметуллин Е. Семей өңіріндегі тәркілеу саясаты. // «Қазақстан тарихы», 25.09.2018.

10. Жұртбай Т. Қайымның абақты азаптары немесе №14 камера. // «Қазақстан тарихы», 16.10.2016.

11. Абай ұрпақтары қалай қуғындалды? // «Ана тілі», 30.05.2013.

Біле жүріңіз!..

«ҚОҢЫР ӘУЛИЕ» ҮНГІРІН БІЛЕСІЗ БЕ?

«Қоңыр әулие» атауымен дүние жүзінде белгілі болған 8 жерде үңгір бар екен. Бір қызығы «Қоңыр әулие» деп аталатын үңгірлердің бәрінің аузы күнбатысқа қараған. Сол сегізүңгірдің бесеуі Ұлы Тұран даласында үшеуі Еуропа тауларында деседі. «Қоңыр әулие» үңгірлерінің ішіндегі ең ірісі Абай облысындағы Ұлы Абай, Шәкерім қажы, Мұхтар Әуезов, Мұхтар Мағауиндер дүниеге келген қасиетті топырақта. Екінші – Баянауыл-Жасыбайдағы үңгір. Келесі екі Қоңыр әулие оңтүстік өңірде. Бірі – Қазғұрт тауында. Оған көп адам бара қоймайды, иендеу жер. Екіншісі – бұрынғы Ленгір ауданы, қазіргі Төле биауданында. Бадам сарқырамасы жағында, оны кейбіреулер «Сулы үңгір» деп те атайды. Ал Қазақ даласындағы бесінші «Қоңыр әулие» үңгірі еліміздің батысында, Жайықтың жағасында. Дүние жүзіндегі сегіз Қоңыр әулиенің қалған үшеуі Еуропада, Батыс Карпат тауларында. Қоңыр әулиенің бір ғажабы – тауы да, орналасуы да, үңгірі де бір-біріне өте ұқсас келеді. Баянауылдағы «Қоңыр әулие» үңгірі шырақшысының айтуы бойынша қасиетті мекендердің аңызы тереңде жатыр.

Израиль мен Иорданияның шекарасында тұрған Қоңыр әулиені «Ескендір Зұлқарнайдың тәу ететін

орны» деп атайды екен. Аңыз бойынша, Ескендір жорыққа аттанарда сол үңгірге кіріп екі-үш күн жатып, үңгір иесі рұқсат берсе, аттанып, жауын жеңіп, жеңіспен оралады дейді. «Сұлтан Сүлеймен» деген телесериалдағы Сүлеймен сұлтанның бас уәзірі Ибрагим паша жараланғанда сүйреп әкеп, бір үңгірдегі суға салатын эпизотты байқасаңыздар сол үңгірдің аты да «Қоңыр әулие».

Әлемнің сегіз жерінде орналасқан «Қоңыр әулие» кім? Бұл туралы Әлкей Марғұлан, әлемге танымал антрополог Михаил Герасимов, жиһанкез поляк Адольф Янушкевич, Петр Рычковтар: «Қоңыр әулие – пайғамбар» дегенді айтады. Жер бетінде ғұмыр кешкен 124 мың пайғамбардың біреуі түркі нәсілінен болған екен. Оны орыстар «пророк Илия» дейді, бізде – «Қызыр Ілияс» немесе «Қыдыр ата» дейді. Сол Қызыр Ілиясқа 18 мың ғаламның иесі Алла тағала қиямет қайымға дейін мәңгілік өмір сыйлаған екен. Елге батасы тиіп, тілегімізді Аллаға жеткізу үшін ол мәңгі жасайды деген ұғым бар. Үңгірге бір ұзын бойлы қоңыр адамның кіріп-шығып жүргенін ғұлама ғалымдар, көріпкел бақсылар, шырақшылар, ұзақ уақыт қарына құрық іліп жүрген жылқышылар көреді екен. – дейді Баянауыл шырақшысы Алтынбек Құрманов мырза.

Қоңыр әулие жеріне қадам басқан сайын – әпсана, адым басқан сайын – аңыз. Баянауылдағы сол қоңыр үңгір 4 бөліктен тұрады. Қысы-жазы есігі ашық. Кірген бойда «Күмбез» - мешіт бөлігі. Құдай үйі – құтхана. Одан кейінгі хан да, қара да басын иіп кіретін – босаға. Қазақ босағаң берік, шаңырағың биік болсын дейді. Бұл жерде бәрі де басын иіп кіреді. Әйгілі бабаларымыз да, ғұлама ғалымдарымыз да, қарапайым халыққа да Алла тағала бәрінің басын игізіп қойған. Келесі – ұзын дәліз, «қоналқы». Ешқандай күн сәулесі түспейді. Тек есіктен түскен сәулемен ғана жарықтанып тұр. Қоңыр әулие үңгіріне келетін мұқтаж жандардың ешкімге айта бермейтін бір құпия тілегі бар. Жан дүниесін, іштегі шерін тарату үшін осында келеді. Үңгірдің ең түкпірінде баспалдақпен көтерілсең, тас қазан бар. Бір кереметі қазандағы су – қасиетті. Оның құрамында 9 пайыздан жоғары күміс бар. Медицинада таза күміс денсаулыққа аса пайдалы. Күзгі салқында, қыста үңгірге ешкім бармай қалғанда, қазанның суы толады. Сырылдап ағып, өзімен-өзі тазарады. Бір жұмадай тоқтаусыз ағады. Сосын ба-

сылады. Осы судың емдік қасиеті өте жоғары. Қазан айында адам аяғы басылып, бұл төңіректе аңдар келе бастайды. Сілеусін, арқар, құлжа, бұлан жүреді. Қазанайында толған су сол қалпы келесі жылдың сәуіріне дейін тұрады. Қыста күмбезде 2-3 градус жылы болса, босағадан аттаған соң 4-5 градусқа дейін жылылық болады. Ал «қоналқада» 8-12 градус аралығында ұдай жылылық сақталады. Далада қақаған аяз болғанда да үңгірдің ішінде өрмекші өрмегін өріп жүреді. Қыста аса мұқтаж жандар болмаса, бұл жерге жан баласы аяқ баспайды. Қандай аязда қазанның суы қатқан емес. Далада қарлы боран соғып тұрғанда үңгірдің ішінде жылы самал үрлеп тұрады.

Қоңыр Әулие үңгіріне көтерілетін баспалдақтардың ұзындығы 110 метрді құрайды. Әр 10-15 метр сайын демалуға арналған алаң жасақталған. Екі камерадан тұратын үңгірдің жалпы ұзындығы 30 метрді құрайды.

Ұлы Тұран даласына ислам діні келгенше күнге табынып, тәңір құты – Ұмай ана дестік. Қазақтар «Бай ана» дейді. Өзі сондай бай ана -жомарт, мырза, сұрасан байлық, алдына мал, шаңырағына жан салып береді. Сол заманда осы өлкені Алтай түркілері мекендеп, Қағандар күнде таңмен таласа тұрып, шығыстан шығар Күнді күтіп алып, «анамыз оянды» деп елді оятады екен. Дүниенің барлығы анадан туады, анадан тарайды. Сол Анасына деген махаббаты зор Қаған «Қоңыр әулиенің» маңында жанында айдаһары баршығысқа – Алтайға қарап тұр. Жыланды қасына қарауыл еткен Қағанның бейнесін әулие басындағы шырақшы қалшып шығысқа көз тіккен адам бейнелі тасты көрсетті. Жер ана, табиғат ана деген секілді қазақы түсінікте де Ана алғашқы орында тұрады. Қаған да өз құрметін, махаббатын әуелі Анасына көрсетеді. Міне, сол Қағанның заманында осы қасиетті Қоңыр әулие үңгірін «Бай ана үңгірі» деп атаған екен. Сол Бай ана осы үңгірді мекен етеді. «Қоңыр әулие» бір жартастас үстіне жүк артылып, шөгіп жатқан түйеге ұқсайды. Аңызға сенсек, түйеге жүк артып жетелеп бара жатқан әйел адам секілді. «Тәңір құты Бай ана (Ұмай ана) төрт түліктің әулиесі желмаяға қасиетті Қоңыр әулие үңгірінен ырыздық пен несібені, жақсылық пен берекені артып алып, мынау Ұлы даладағы халыққа таратуға кетіп барады» - дейді көне аңыз.

Осы үңгірді зерттеген ғалымдар Әлкей Марғұлан мен Герасимов үңгір ішінде руна жазуымен жазылған тақтайша болғанын анықтапты. Онда «Қаған ұлы Тұғырыл» деген жазу болған деседі. Әлкей Марғұлан қалдырған аңыз бойынша ежелгі түркілер өздерінен кейінгі мұрагерлерін осы үңгірде сайлайтын болған. Сонда тұғырға көтерілген жас қаған төмендегі халық пен үңгір ішінде отырған ру басылар, тайпа көсемдеріне ант береді. «Мен екі дүниенің босағасында тұрмын. Өне – мәңгіліктің мекені, міне – Жаратқанның күмбезі, әне – жарық дүние! Ант етемін! Жетім менен жесірге пана болам, ғаріп пенен міскінге қорған болам! Аш-арыққа тамақ болам! Халқымды батысқа алып жүрем!» - дейді екен.

Баянауыл тауларының әсем бейнесі күн ұясына батар шақта тас бейнелер анық айқындалып, әдемі

көрінеді. Жасыбай көлін жастаныпшалқадан жатқан әйелбейнелі жартасты осы өңірде мәңгілік тыныс тапқан Бай ана анамыз екен дейді аңызшылар.

Өзім арнайы барып куә болған, арасын мыңдаған шақырым бөліп жатқанекі «Қоңыр әулие» үңгірінің ұқсастығы мені таң қалдырды.

Абай облысындағытылсым қасиетімен, терең тарихымен, аса көркем көріністерімен Абай Құнанбайұлының өмірімен тікелей байланысты бірден-бір белгілітабиғи нысан да «Қоңыр әулие» деп аталады. Бұл үңгір Баянауылдағы тас үңгірмен салыстырғанда әлдеқайда үлкен. Ішіне кірген адам тік жүре алатын, ұзындығы 150 метр үңгірдің тереңінде 3 көл жасырылған. Соңғысы әлі күнге дейін ғылымға да, адамға да жұмбақ, жеті қат жердің бізге белгісіз құпиясы.

Ақтас тауы бордан түзілгендіктен аты да, заты да ақ түспен байланысты. Мұндағы ауа температурасы +10 градус шамасында, ал адам аяғы жетер көлдегі су температурасы +4 градус. Үңгірдегі көл суының температурасы қысы-жазы өзгермейді. Зияратшылар түсетін жерасты айдыңның ені 25 метрді, тереңдігі 5 метрді құрайды. Мұндағы су мөп-мөлдір әрі сергітерліктей суық. Үңгір әлі де толық зерттеліп болмағандықтан, еліміздегі ғана емес, жер жаһандағы ең тылсым орындардың бірі ретінде танымал. Су көлемі әр жылы бір түсіп, бір көтеріліп тұратыны анықталған.

Қарауыл ауылынан 80 шақырым, Токтамыс ауылынан 20 шақырым қашықта, Ақтас тауында орналасқан үңгірдің ауызғы қуысы сырттан қарағанда елеусіз көрінеді. Шыңғыстаудың батыс жағындағы Шаған өзенінің оң жағалауына орналасқан. Тас үңгірдің ауызы Шаған өзенінен 500 метр жерден басталады. Адам жаратылатын ананың құрсағына ұқсас табиғаттыңшебер, бірегей туындысы. Сын-сипаты тым ерекше болғандықтан халық Қоңыр әулие үңгірінің тегін жер емес екендігін әу бастан білген. Халық арасында үңгірге келген адамның айы оңынан, жұлдызы солынан туып, денсаулығы жақсара түседі деген сенім бар. Негізсіз сенім емес. Кремний сияқты минералдарға байүңгір суының емдік қасиетін ғалымдардың зерттеулері де талай мәрте дәлелдеп берді.

Үңгірдің «Қоңыр әулие» атымен аталғандығының да өз тарихы бар. Ол Қоңыр, Қыран, Құлан атты үш ағайындыға қатысты аңыздың желісімен өріліп жатыр. Аңызға сенсек, жер жаһанды топан су басқан кезде, үш ағайынды өздерін кемеге жалғанған бөренеге байлап, аман қалған тірі жаратылыстың барлығын Нұх пайғамбардың кемесіне мінгізіп, тиеумен болған. Алып толқын тұрып, үш бөренені үш жаққа лақтырғанды, Қоңырдың бөренесі дәл осы үңгірдің алдына түскен-мыс. Осылайша үңгір өзгені құтқармақ болып, өзі қайтыс болған Қоңырдың есімімен аталып кетті.

Ерте заманнан көлдің емдік қасиетін білген бабаларымызжоңғарлармен шайқастан соң жараларын емдеу үшін көл суына түскен. Шыңғысхан әскері де осы көлге тоқтап, жараларын емдеген. Аңыз-әфсаналарға қалса түрсек 15 метрлік су астындағы құпия есік арқылы үлкен қуыс – үңгір - жұмбақ Шыңғыс ханның соңғы мекені болуы да мүмкін.

Мұхтар Әуезовтың «Абай жолы» эпопеясының «Өкініште» атты тарауында Абайдың Петербордан келген Әбішті сергіп, серпіліп қайтсын деп Қоңыр әулиеге жіберетіні баяндалады. Сонда үңгірдің маңындағы қорымдарға таңдана қараған Әбішке Абайдың шәкірті, әрі інісі Көкбай ақын Қаракерей Қабанбай батырдың Абылай ханның тапсырмасын орындап, қалай «Дарабоз» атанғаны туралы әңгімені айтып береді.

1892 жылы «Витебские губернские ведомости» газетінің №63 санында Қоңыр әулие үңгірі жайында мақала жарық көріпті. Онда бұл үңгір жайында: «Қоңыр әулие – қазақтардың Семей маңындағы әулие үңгірі, онда адам бойындай әйелдің мүсініне тәу етуге көптеген адамдар келіп жатады. Оның айналасында тастан жасалған ұсақ заттар, моншақ және қола мүсін-

шелер шашылып жатады. Әулие маңында құрбандық шалынады, індет болған жағдайда ауырған мал да осы жерге әкелінеді» деп жазылған екен. Кейіннен «Семипалатинские вести» басылымында Семей өлкесін зерттеуші Виктор Брюхановтың Қоңыр әулиеге жасаған сапары туралы жазбасы жарияланады. В. Брюханов - 1897 жылдан Семей қаласында тұрған. 1900-1904 жылдары Семей облыстық статистика комитетінде қызмет істеген. Сол жылдары Абаймен бірнеше рет жүздесіп, ақынның балалары, туған-туыстарымен, Тұрағұл, Шәкеріммен араласып тұрған көрінеді. Қоңыр әулие үңгіріне қатысты деректерде, осы үңгір қабырғаларының бірінде Ұлы Абайдың арабша жазылған қолтаңбасы бар екендігі де айтылады.

Көнекөз қариялар бұрын осы үңгірде шалқалай жатқан әйелдің тастан қашалған мүсіндері мен 15 шақты балбал тастардың, кіреберісте «лотос» тұрпатында тұғырда отырған адамның тас мүсіні болғанын да айтады. Бірақ уақыт өте келе ол мүсіндер қолды болғанға ұқсайды. Немесе ол мүсіндердің осы маңда қырық жыл бойы болған ядролық сынақтың нәтижесінде үңгірдің төбесінен опырылып жерге құлаған алып тастардың астында қалып қоюы да мүмкін.

Үңгірдің өзі және ішіндегі көлшіктің суы елдің тәу етіп, құрбан шалатын жеріне айналған. Үңгірінің түп жағында жылап аққан бұлақ көзі бар.

Қоңыр әулие үңгірі жайында ел арасында аңызға бергісіз әңгімелердің ішінде ауыз әдебиетінде сақталған деректердің дені жоңғар шапқыншылығымен байланысты. Қоңыр әулие үңгірі атауы «Қабанбай батыр» мен Шәкір Әбеновтің «Токтамыс батыр» дастандарында да кездеседі. Сонау 1750 жылдардың ортасында болған Шаған шайқасы кезіндегі бір айқаста жау жағы қалың шаңнан қазақ қолының аздығын білмей дүркірей қашады. Сол қашқаннан Шаған тауының бір тас үңгіріне барып тығылса керек. Үңгірге кіріп бекініп алған қалмақтар бұларға алғызбай қойған екен. Сол кезде Абылайдың қойған шарттарына сай жаудан айланып асырып, жеңіске жеткенқолбасшы Қаракерей Қабанбай батыр дәл осы жерде «Дарабоз» атанады.

Сол үңгір Қоңыр әулие үңгірі екен. Ал бұл шайқас кейіннен «Шанды жорық» немесе «Қалмаққырған» деген атпен тарихта қалыпты. Үңгір маңында жоңғарлармен қаншама кескілескен қанды шайқастардың өткенін сол төңіректегі тас қорымдардың өзі әйгілейді.

Үңгірдің қай заманнан бері «Қоңыр әулие» атанғанын нақты ешкім білмейді. Жергілікті жұрт арасында тылсым мекенге қатысты түрлі әңгіме айтылады. «Бала кезімде әкеммен бірге Қоңыр әулиенің үстінен өтетінбіз. Сол кезде үңгір алды қаптаған белгілер болатын. Әр қойылған таста әр рудың таңбалары білінетін. Мысалы, көз, шошақ найза деген секілді. Әкем «Бұл – қазақ руларының таңбалары» деп айтатын. Сол кездегі қалың қорымның қазір бірде-біреуі жоқ. Қазақтың үлкен ақыны Несіпбек Айтұлы сонау елордадан қазақ батырларының есімдері қашалып жазылған тас жасатып әкеліп, Қоңыр әулиенің басына қойды. Сонда ақын «Бұл жерді «қазақтың Бородиносы» деп атауға болады» дейді. Өйткені жоңғар шапқыншылығы кезінде Абылай хан бастаған, Қабанбай, Бөгенбай, Токтамыс, Баймұрат секілді қазақтың атақты батырлары осында атакты Шаған шайқасына қатысып, қалмақтарға алғаш соққы берген. Аңыздарда қазақ батырлары жоңғарларды үңгір ішіне тығылған жерінен қуып шыққаны жайында айтылады. Беріректе естіген әңгімем, Қоңыр әулиеге Абай атамыздың өзі де қызығушылық танытып, арнайы келіп көріп, «Бұл не деген су?» деп үңгір ішіне кіріп, орыс достарының бірімен көлдің біраз жеріне дейін қайықпен барған секілді. Бірақ әрірек бара алмаған дейді. Орыс досы, менің ойымша, Долгополов болуы мүмкін. Өйткені ол осы жақты көп зерттеген ғой. Бала кезімізде үңгірге арқанмен түсіп жүргенімізде үңгір ішінде әулие деген тас болатын. Тастан жасалған мүсін. Қыз ба, ұл ма,

белгісіз. Келген жұрт әлгі мүсінді әулие тұтып, әртүрлі заттар, ақша, тиын-тебен қалдырып кететін. Сол әулие тас қазір жоқ. Ол тас мүсін өзенге тура кеткенде сол жақ қапталдағы үңгірде жататын. Сол тас мүсін сол жердегі тастардың бірінің астында қалды ма, біреу алып кетті ме, түсініксіз. Елдің айтуынша, үңгір ішіндегі су әрі қарай Қоңыршәулі, Ақшәулі, Аягөзге қарай кетіп, солардың үлкен суларына қосылады», дейді ел-жер тарихына қанық, абайлық белгілі ақын Төлеген Жанғалиев. Үңгірге қатысты ел арасында әңгімеде «көл суының дәмі Күшікбай асуындағы бұлақ суының дәмімен бірдей» деген ұғым бар.

Келушілер түсіп жүретін бергі көлден өзге оның әр жағындағы көл туралы да аңызға бергісіз әңгіме көп. Кейбір басылымдарда үңгір түбінде көлемі 35х5 метр болатын тағы бір көлдің бар екендігі де айтылып жүр. Тіпті, осыдан жеті-сегіз жыл бұрын еліміздің еңбек сіңірген туризм қызметкері С.Кистанов, Туризм және спорт ғылыми-зерттеу лабораториясының меңгерушісі К.Миляев және «Тұран» университетінің доценті В.Волошин бастаған топ Қоңыр әулие үңгіріндегі көлдің түбіне сүңгіп, зерттеу жұмыстарын жүргізіпті. Нәтижесінде, көл суының астында көлемі 10х10 м болатын қара қуыстың бар екені, оның арғы жағының тұңғыық теңіз екені анықталыпты. Ел арасында осы Қоңыр әулие үңгірінде әйгілі Шыңғыс хан жерленген деген де бір болжам бар. Осыдан біраз жыл бұрын Сергей Афанасьев деген тарихшы да осындай тоқтамға келіп, онысын «Экспресс К» басылымы арқылы көптің талқысына ұсынғаны белгілі.

Үңгір кереметі сонау ерте заманнан басталғанымен, ғылыми тұрғыда XX ғасырдың басында зерттелді. Әйел-ана құрсағы тектес үңгірдің ауызы тар, адам тек қырымен кіре алады. Биіктігі – 2 метрден сәл асады. Бірақ бір жарым метрден кейін кірген адам кең алаңға тап болады. Үңгірдің оң қанатынан қуыстар ерекшеленіп көрінеді. Бұрын осы қуыстардашалқалай жатқан әйел затының тастан қашалған мүсіні болыпты. Қариялардан жеткен аңыздарда, осы қуыстарда ертеде 15-ке таяу балбал тастардың болғанын айтады. Үңгірмен әрі жүрсеңіз үңгірдің төбесі көтеріле береді де, дәлізден кейінгі бөлме төбесі шаңырақ кейіпін келтіріп тұрады. Аспан көрінердей кең шаңырақ орынын қалың қатпар тас жауып тұр. Үңгір ішімен бойлай бергенде тас жолдар күрт төмендеп, кесек тастар тіктеп, үңгір көліне бастайды. Кейінгі ғалымдардың зерттеу нәтижесі бойыншаҚоңырәулие түбіндегі көл жерасты теңізімен байланысып жатыр дейді.

Үңгір түбі түсуі қиын үшкір тастармен көмкерілген. Үңгірге кіргенде үстіңдегі тастарды көріп дененді қорқыныш билейді. Олардың кейбіреулерін қолмен ұстап көруге болады, ал қалғандары биікте орналасқан. Кіреберістен бастап көлбеу бұрышы 50 градусқа созылады. Ары қарай үңгірдің түбінде үлкен тастар жатыр. Үңгір ішіндегі тастардан әртүрлі түсініксіз жазуларды, қашалған әртүрлі бейнелерді де аңғаруға болады. Абай атамыз қалдырған қолтаңба соның арасында сан жылғы ыстан көрінбей көзге түспей қалуы да мүмкін. Алайда бұған мұқият үңіліп, үңгір ішіндегі тастардағы таңбаларды зерттеп-зерделегендер жоқ.

Тарихшы Ардақ Беркімбаидың айтуынша үңгірдің «Қоңыр әулие» аталуы Шыңғыс ханның жерленуімен байланысты-мыс. Ел ішіндегі әңгімелерге қарағанда, Шыңғыс Хорезм жорығына аттанарда үңгірдің ішіне өзі ғана кіріп, үш күн бойы шықпаған екен. Кейін өмірден өткенге дейін талай мәрте үлкен жорықтар алдында осылай жасап отырған. Өзі өлгеннен кейін осында жерлеуді мұрагерлеріне өсиет етіп тапсырған деседі.

*Алмахан Мұхаметқалиқызы
Астана*

Жерлесіміз, Абай ауданының Құрметті азаматы, акын, журналист, Қазақстан Журналистер одағының мүшесі, республикалық «Абай» журналының бас редакторы **ОСПАНОВ МҰРАТБЕК ҚАБИДЕНҰЛЫНЫҢ** мезгілсіз қазасы барша қазақ елін, ұлылар елі Шыңғыстау жерін күдірентіп кетті. Абайдың шамшырағы іспетті арқалы ақынның өмірден өткеніне 5 айдың жүзі болды. Ел ақынын шарқ ұрып іздеді, қайғырды, қамықты. Марқұм Мұратбек Оспановқа арналған көзі тірісіндегі естеліктер мен азалы жыр, еске алу жазбаларын ұсынамыз.

Естеліктер

БЕЙБІТ ПЕН АҚЫНДАР

Үшінші курста Бейбіт, Мұратбек үшеуімізге жатақ бермей, Жароков көшесінде жайлы пәтерде тұрдық. Жастайынан жинақы Бейбіт оны да өзі тандап, біздің әкеміздей қамқор болып жүрді.

Мұратбек екеуімізді таңертең сол оятады. “Тұрыңдар, сабаққа тұрамыз!” Екеуіміз бір-бірімізге қараймыз. Терезеден аспанға көз тігеміз. Көк жүзін бұлт торласа: “Бүгін аспан - бұлтты. Біз бармаймыз!” - деп байкот жариялаймыз. Содан түсте келіп Бейбіт оятады: “Әй, әлі ұйықтап жатырсыңдар ма?”

Ой, сабаздар-ай!..”

Бірде бір топ ақындар ішінде Светқали, Қазыбек Иса т.б. бар. Пәтерде біраз дуылдадық. Ақындардың біразы қайтып кетті де Бөгенбай Аймаханов қалды. Бейбіт бұл отырыстың аяғына іліккен. Түн жарым болды, арақ та таусылды, өлеңнің де екпіні басылды. Бірақ Бөгенбай басылар емес. Балқонға тұра жүгіреді. “Мені ешкім

түсінбейді. Одан да секіріп өлем!” - дейді. Бұның бопса екенін білген Мұратбек екеуіміз жатып қалдық.

Таңертең Бейбіт айтады:

—Әй, ана ақындарың түнімен ұйқы бермеді. Қайта-қайта балқонға жүгіреді. Шынымен құлап, біз кінәлі боламыз ба деп зәрем

кетті. “Әке-көкелесем” тіпті құтырады, болмаған соң мен де өтірік ұйықтаған боп жатып қалдым. Сөйтсем, әшейін екен, келді де қорылға басты... Ақындар осы, қандай халық?..

Қайрат ӘЛІМБЕК, акын.
Алматы 2005.

Аязби БЕЙСЕНҚҰЛОВ

10 редактор, 6 ғалым шыққан, 3 жұп отбасын құрған 1980-інші жылы өрімдей 25 бозбала мен бойжеткен журфактың есігін аштық. 102- топқа мектепті соңғы 1-2 жылда бітіргендер топтасты. Кураторымыз — Латипа Ахметова, алғашқы староста мен болдым. Жәу-тең қаққан жүздер, алабұртқан көңіл, тасып асқан “мен”. Әлі есімде табалдырықтан аттағанда екінің бірі акын еді, өзінен асқан данышпанды білмейтін. Нағыз мықтыларды көргенде кейінге ысырылып шыға келді. Бірақ, сол “мен” біздің мінезімізді қалыптастырды. Бес жылда білім алып қана шыққан жоқпыз, азамат ретінде қалыптастық, өмір мектебін көрдік. Бүгін ойлаймын, біз бір - бірімізді тәрбиелеген, қажетінде қамшылаған, өнеге көрсеткен екенбіз-ау. Қандай да биіктен көрініп жатсақ, соның бастауында ата-ана мен мектеп тәрбиесінен кейінгі айрықша орында ҚазМУ-ым тұр.

* Бейбіт Исабаев, Жетісу облысының әкімі, Мұратбектің жан досы.

Қарашаңырақтағы ұстаздардың тағылымын айтып жеткізе алмайсың. Темкеңнің қаталдығы, айқайының өзі бір мектеп, бүгін ойласаң, “болса, толса” деген әкелік мейірімнің бір көрінісі екен. Таукең дәріспен қатар өмір сабақтарын көп айтушы еді, сондағысы оң-солын тез таныса деген рәуіш па деймін. Ө дегенде алма жинауда басымыз бірікті, бір-бірімізді еңбекте таныдық. Ол кездегі жас ұстаз Намазалы ағай бәрімізді звеноға бөліп, жарыстырып қойды. Жастық күш-қайраттың кілті табылды да, жұмыс қарқынды жүрді. Сол жарыс, достық бәсеке кейін аудиторияда да, тұрмыста да өзінен өзі жалғасын тапты. Біз 25-іміз бір бірімізді тәрбиелеп, үлкен өмірдің бәйгесіне баптадық. Әрине, қатар оқыған 101 топ, яғни “стаж-никтер” тобыныңда, журфактың мықтыларының да ықпал-әсері мол болды.

20 жылдан соң тағдырыма тәубә дейсің, сол 80-ші жылы басымыз қосылған достарыңмен енді мақтана-сың, марқаясың. Жалпақ қазақ елі таныған екі ақы-нымыз жүр аразымызда. Бауыржан Жақып пен Қайрат Әлімбекті таныстырып жатудың өзі артық. Мұрат-бектің жырлары да сыршыл, мінезді, Гүлсамал мен Еленаның өлеңдерін де оқырмандар жылы қабылдап

жүр. Сонымен поэзия бітті, проза басталады. Бейбіт Исабай ел таныған жоғары мәртебелі елші. Кезінде “Өркен”-Торизонт” газетінің редакторы болды, Қа-зақ теледидарын басқарды. Төрехан Данияр “Жас Алаштың” тізгінін қиын кезеңде ұстап, жаңа биіктер-ге алып шықты, Қазақ радиосын дөңгелетіп әкетті. Қазір “Қазақ безендіру” мекемесін басқарады.

Ақын Мұратбек Оспанов студенттік күндерде «тасып» жүргенде “Абай” журналының Бас редак-торы болады деп кім ойлаған. Риза Молдашевтарихы бай “Семей таңы” газетін басқарады, халық қалаулы-сы - депутат әрі ғалым, сол өңірдің баспасөзі даму та-рихын саралап, ғылыми биіктен көрінді. Сәрсенкүл Қарсакова Қызылорда қалалық “Ақмешіт апталығы-ның” бас редакторы, іскер ұйымдастырушы, білікті журналист. Мен де сонау 1992 жылы ауданаралық “Көзқарас” тәуелсіз газетін шығарып, редакторы бол-дым. Кейіннен облыстық “Евразия” газетін, Қазақ ра-диосының ақпарат қызметін басқарыппын. Ғылыми дәрежені қорғадым, қазір өзімді оқытып, шыңдаған ордада дәріс беремін.

(ҚазМУ-ден түлеп ұшқан жастар едік.. жи-нақтан үзінді ұсынылып отыр)
Алматы 2005 ж.

АҚЫНҒА АРНАУ

(Мұратбек Оспановқа)

Ақын біткен ардақтайтын есімін,
Бір кірпіш боп тапқан өмір кетігін.
Мұратбек ағам өкілі боп жүр бүгін,
Ұлы Абай мен Шәкәрімнің көшінін.

«Аудиториядан» алғаш өлең басталған,
Содан кейін «Сандықтас» боп қатталған.
«Дүние дидар», «Сүмбіле» мен «Айна» боп,
Кітаптары жүректерде жатталған.

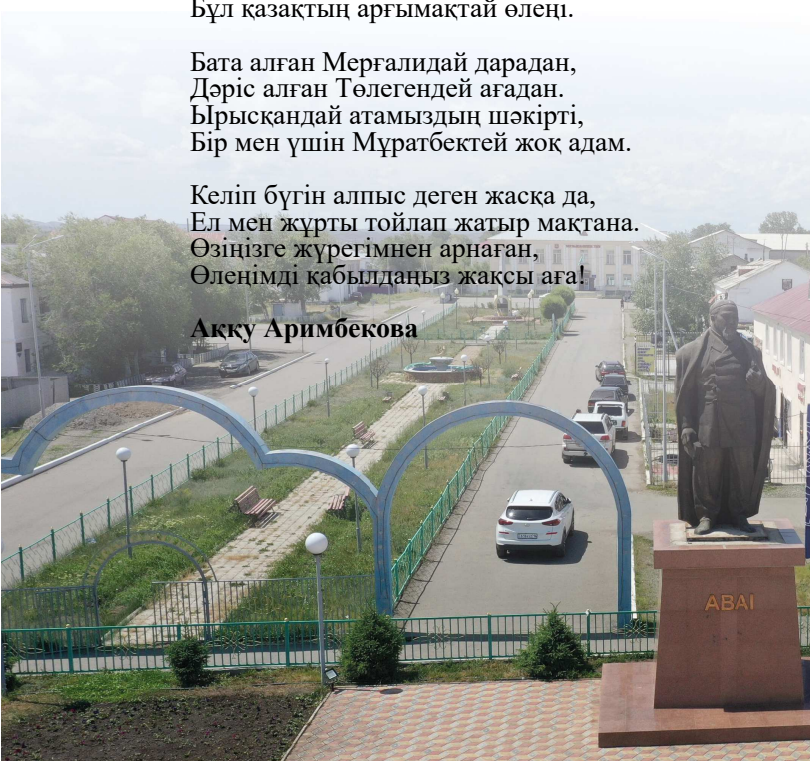
Ардақ тұтып «Абай баба» журналын,
Ұлылықтың ашып жүрген жұмбағын.
Алпыс жасқа толып бүгін отырған,
Мұратбек ағам мақтанардай шын дарын.

Сол ағама ұқсағым да келеді,
Арман қуған қиялымда көп еді.
Бірақ маған жеткізбей жүр әліде,
Бұл қазақтың арғымақтай өлеңі.

Бата алған Мерғалидай дарадан,
Дәріс алған Төлегендей ағадан.
Ырысқандай атамыздың шәкірті,
Бір мен үшін Мұратбектей жоқ адам.

Келіп бүгін алпыс деген жасқа да,
Ел мен жұрты тойлап жатыр мақтана.
Өзіңізге жүрегімнен арнаған,
Өлеңімді қабылдаңыз жақсы аға!

Аққу Аримбекова

БАҚҰЛ БОЛ, БАУЫРЫМ!..

Бұл жалған дүниеде тағы бір жақсы адамның қатары кеміді... Атақ пен даңқтан биік, тақ пен рулық деңгейден жоғары, өзі айтқан «мөлдір жырдың» мүбәрәгі Мұратбек Оспановтың өмір сағаты тоқтапты... Өкінішті... Кітаптың құны, қаламгердің қадірі кеткен заманда мимен істейтіндерден гөрі тілмен жүгіретіндерозып тұрғанда терең өзеннің тұнығындай сабырлы қалпыңмен кете барыпсың...

«Ақын бойына адамгершілік қана жарасады. Екеуінің біріне ақау түссе - алдымен ақындық өледі» депті Ғабит Мүсірепов. Бастысы, жақсылық та, жамандық та саудаға түскен заманда екеуіне де ақау түсірмей өмір кештің. Қадыр Мырзалиев айтқандай: «Ақын бір күндік те емес, бүгіндік те емес. Оның кешегісі – бүгіндік, бүгінгісі – ертеңдік».

Сонау 1918 жылы Алаш қаласынан шығып тұрған «Абай» журналының 1992 ж. қайта жаңғыртқан күнінен бастап талайқылы тағдырын басыңнан өткіздің. Қазақтың «бас ақыны» Абай Құнанбаевтың құрметіне арналған журналдың ағартушылық бағытына заматтық қалпыңмен ұстандың. Қазақ прозасының мектебін қалыптастырған Жүсіпбек Аймауытов пен Мұхтар Әуезовтың «Екеу» деген лақап атпен жарияланған қоғамдық маңызын жылдар бойы дәлелдеумен өмір сүрдің. Сол заманда да Абай» журналының демеушілік жасайтын өз меценаты болғанымен бүгінгі тәуелсіз Қазақстанның «жомарттары» тұрақты қолдау көрсете алмағанын талай рет қынжылып айтқан да болатынсың. Алаш зиялыларының ағарту бағытында түрлі мақалалары жарық көрген алғашқы саны 900 данамен шыққан 16-21 беттен тұратын журналдың тарихи қалпын талай табалдырықтарды тоздырып жүріп жылдар бойы сақтадың. Журналдың әдебиет, білім, ғылым, жер, әйел темдігі, ұлтшылдық мәселесі турасындағы публицистикасы әлі күнге дейін өзексі.

Бір жылдары Қызылжарда Республикалық Абай оқуларының қазылар алқасы тобында өзіңмен бірге сапарлас болғанмын. Кездескенімізге балаша қуанып, іштегі рухани шерінді айтып қолдауға зәрукейіпте біраз әңгімелескенбіз. «Талабым – таяғым, жігерім – азығым, мандайыма ұстаған ақын Абай – қазығым» деген үмітпен шығарып отырмыз» деп өкінігің де есімде. Бала күніннен ананың әлдіі мен бесік жыры бойыңа сіңген Абайдың өнеге-өсиеті бар болғандықтан, «Лениншіл жастағы» абыройлы қызметіңді тастай салып, осы журналға жауапты хатшы болып келген бозбала қалпың да көз алдымда. «Жіп үзілсе түйін, сөз үзілсе қайта септеу қиын» екенін біле тұрсаңда негізін алаш арыстары қалаған журналды қайта тірілтіп шығару оңай болған жоқ. Бір сұқбатыңда: «Кейінгі 4-5 жылда Астана журналды қаржыландыруды қойды, «Абай» журналы шығарғылары да

келмейді. «Абайды» қажет етпеген адамдар да табылды, олардың атын атап, түсін түстемей-ақ қояйын. Сонымен анда-мында шапқылап, ақыры журналды шығару керек, өлтірмеу керек, басқа жақтар жаңа журналдар шығарып жатыр, шығып тұрған журналды Астана көмектеспеді екен деп жауып тастауға болмайды ғой. Сөйтіп, Семейдің әкімдері жылы қабақ танытып, ақшаны үйіп тастамаса да, журналдың жабылып қалмауына қаржысын беріп отыр. Ұлылардың үлгі-өсиеті, Әуезов пен Аймауытов бастап берген жолдың алдында адалдықпен қызмет етіп, көзімнің тірісінде журнал жабылмаса екен деймін. 1918 жылы журналдың жабылып қалуына Кеңес одағы кінәлі десек, қазір журнал жабылып қалса оған кім кінәлі болмақ?!- депсін.

Абайдай алыптың аманатын арқа-

лап, Алаш арыстарының ізін жалғастырамын деп жүріп өзіңнің бойыңдағы алла берен ақындық дарыныңды екінші орынға қойдың. Терең судың тынып ағатыны секілді талантыңды мойындағанымен өлеңдеріңді жинап оқырманына ұсынуға қамқор болатын Шерхандар мен Әбіштей карифейлер біздің елден қайдан табылсын?!... Семейдің мұражайын отыз үш жыл басқара жүріп құдайдың құдіреті қонған таланттардың басын қо-

сатын Төкен Ибрагимов сияқты ағалар кәзір жоқ. Көзіңнің тірісінде жаныңда жүріп жинағыңды шығарып, дүйім елге ақын ретінде ардақ тұтқызып, бұйырып жатқан атақ-даңқтарды алып бере алмағандар соңғы сапарыңда «қабырғасы қайысып», өлең арнап, жұртты жылатар сөз сөйлейтіндеріне де сенемін. Өмірде бата сатусыз болғанмен, қате есепсіз кетпейді. Атақ пен орденді бір уысқа сиғызып жүргендерден аулақ, адами қалпың аспансығандардан әлде қайда биік. Жер үсті тіршілігінде бірде-бір зираттың басына атақ-даңқын тізіп «Халық ақыны», «Мемлекеттік сыйлықтың иегері» деген сияқты жазбаларды көрген жоқпын. Сол атаққұмарлар адам тағдырына атақтың да, ақшаның да, абыройыңның да түк істей алмайтын білмейді.

Жақынының қадірін жанында жүренде бағалай алмаған қайран ел!.. Терең судың тынып ағатынындай тылсым күйінде қайта айналып келмейтін мәңгілік сапарға аттанған Мұратбек ақынның рухы пейіште шалқысын!

Тегінде көздің жасы жылаушыға ғана емес, көрушіге де ауыр. Өзің көре алмаған артыңдағы ұрпағыңның қызығын жан-жарың Райханға көруге нәсіп етсін!

Атағы жоқтар адам қатарына қосылмайтын заманда дүние – тірліктегі қорғансыз қабілетті дос, бақұл бол!..

Алмахан МҰХАМЕТҚАЛИҚЫЗЫ

МҰРАТБЕКТИҢ МӘРТЕБЕСІ

1997 жылдың 3 қыркүйек күні Ырысхан аға мені «Абай» журналына ғылыми қызметкер қылып жұмысқа қабылдады. Өтпелі өлара кезеңнің қос өкпеден қысып тұрған кезі. Онсыз да мардымсыз жалақы жеті ай асып берілмей, ел экономикалық дағдарыс қыспағында өмір сүріп жатқан уақытта ешкімге керегі жоқ сияқты сезілетін әдеби журнал бейнелеп айтса, соғыс жағдайында қоршауда қалған руханият қамалын қорғап тұрған шағын бекініске ұқсайтын.

Өнер мен әдебиеттен қайыр жоқ, күнкөріс қамы деп гуманитарлық салада жүрген бірқатар жұрт базар жағалап, жабайы бизнеске кетіп жатқаны естілетін. Құдай сынақ берсе, құдай талант берсе, оны көзің қиып тастап кету қиын, біздер жаның жадырай сүйген руханият кеңістігінен кетіп қалмаған екеміз.

Мұратбек Оспанов мен редакцияға келгенде бұрыннан таныс жандардай жылыұшырай қарсы алды. Екеуміз бір-біріміздің атымызды, әрине, білеміз. Мен 1984-1987 жылдары үш жыл журналистика факультетінде оқығанда Мұратбек Совет армиясы қатарында әскери борышын өтеп жүрді. Ол кезде Қазақ Мемлекеттік Университеті С.М.Киров атында болатын. ҚазГУ-дың журфагі таңдаулы факультет болып танылды, мұнда бақ сынайтын абитуриент жастар ақын, я жазушы боламын деп желпініп келетін. Шынында табиғи таланты барлар тез танылып, әдеби өмірге еніп кететін.

Бір-бірімізді Алматыда көр-

меппіз. Мен 4 курсқа бармай кетіп қалған күзде Мұратбек армиядан оралып, оқуын жалғастырған. Сондықтан бірден әңгімеміз жарасып кетті, журфак туралы, жас, орта буын әдебиет өкілдері туралы айтылатын.

Мұратбек менен небәрі үш жас үлкен болғандықтан рухы азат, ешкімге тәуелсіз, соның үшін де қазақы бауырмал дүниетанымға сай жатсынбай, сыпайысымай-ақ «сіз» деп ресми қалыптан аулақ болдым. Ол да біздің елге тән кеңпейілдікпен «Сен деп неге айтасың?» деп ренжуден аулақ болды.

«Абай» журналының редакциясында Мұратбекпен, оның келіншегі Райханмен аттай 11 жыл қызметтес болдым. 2008 жылдың жазында Астанаға көшіп кеткеннен кейін де журналдан қол үзбедім. Астана қаласындағы меншікті тілшісімін.

Ырысхан аға дүниеден өткен соң Мұратбек Оспанов 11 жыл «Абай» журналын шығарды, тендерден өтпей, қаржылық жағы қинап тұрған жылдарда журналдың жабылып қалмауына жалғыз өзі тер төкті. Ол мені сол жылдары «Абай» журналының ақылдастар алқасына қосты.

Ырысхан аға өмірден озбай тұрып, журналдың тізгінін Мұратбекке беремін деп бізге ауық-ауық айтып қоятын. Мұны ол кісі көзі тірісінде ертерек жасады. Оның әділ шешім екенін бәріміз білеміз. Ырысхан Мұсаұлы білікті басшы ғана емес, реалист жазушы, кәсіби журналист, жаны таза, жүрегі ақ, пейілі ақ, артық сөйлемейтін, өсек-аяң термейтін, адамды

сыртынан айтылған сөзге еріп емес, өз ақылымен бағалайтын. Ол өзінің шынайы іс-әрекетімен, тектілік, кісілік қасиетімен-ақ қол астындағы қызметкерлерін тәрбиелейтін. Редакцияда Мұратбекті «Мұратбегім» деп құрметтеп, бауырына тартып отыратын. Ол кісі ешкімге қиянат қылмайтын, бастықсынып бекер басынбайтын парасат иесі еді.

16 мамыр күні түнгі 11-де қалта телефоннан балаларға галерея деп аталатын тұсынан бір нәрсе көрсетейін деп ашсам, шошып кеттім. Күні бойы қарауға уақытым болмаған, фейсбук желісіне жыл он екі айда бір кірмеймін ғой. Қазанама портретте Мұратбектің фотосы тұр. Өз көзіме өзім сенбедім. Балаларым менің жыламсырап, кемсендеп кеткенімді көрді. Бір түрлі сасқалақтап, не істерге білмей абыржып кеттім.

Балаларым түн ішінде индрайвер такси шақырып берді. Бір сағатта жиналып, түнгі 12-де жолға шығып кеттім. Семейге жерлеу рәсіміне, Мұратбекті ақтық сапарға шығарып салуға баратыным жанымға қатты батты. Ол беймезгіл өмірден озады деп кім ойлаған. Кеше ғана шауып жүрген адам ғой. Оның үстіне адам баласы тіршілікте ажалды ойлай да бермейміз.

Жолда Мұратбекті мен жақын білгелі ширек ғасырдай өтті, бір мекемеде 11 жыл қызмет қылған уақытта одан бір ауыз жаман сөз, қату қабақ көрмегенімді ойладым. Үнемі бауырмал қалыптан танбайтын, туысқан қарындасындай көретін. Оны маған қарсы қойып, арандатып, қастастыруға ты-

рысқан әнебіреудің қара ниеті іске аспағанын және анық білемін.

Бір нәрсеге балаша мәз болатын. Мұратбектің өзіне тән қалтқысыз күлкісі де көз алдымда. Жүрегі жұмсақ адамдарға тән күлкі, ешқашан зіл болмайды, оның түксіп, қабағын түйген кезін көрмедім. Әуелі өзі мәз болып күліп алатын да жайдары кейіпте әңгімесін бастайтын. Ал енді қазықтың небір мықты ақындарының өлеңдерін жатқа оқығанда көзі нұрланып, сүйсініп, жаны толқып кететін. Оларды шын сүйетінін дауыс мақамынан, айрылмастай иемденген ізгілік қасиетінен көру қиын емес-ті. Ақын достарын жақсы көріп, қылықтарын қызықтап, құрметтеп айтушы еді.

Өзіме деген шынайы құрметін де, елдес-жерлес, қаламдас-әріптес бауырмалдығын да жақсы білемін. Астанада тұратын, Л.Н. Гумилев атындағы университетте қызмет ететін жақын қаламгер досы Кенже Жұмағұлов екі-үш жыл бұрын маған: «Мұратбек біздің Айгүлге қамқор болып жүр деп сені тапсырды» дегені бар.

Семейде, 2007 жылдың басында бір әйел кабинетке кіріп кеп, маған жоқ жерден кінә тағып, қарадай қарғап-сілеп, тіл тигізді. «Менің қызымды жұмыстан кетірген сенсің!» дейді. Қазір ол әйелдің кесір сөздерін ұмытып қалдым, бірақ бір нәрсе айдан анық, оныкі негізсіз қаралау болатын. Әуелі түкке түсінбей, таң қалып тыңдадым. Маған түк қатысы болса бұйырмасын. Оның қызы үш ай редакцияда жұмыс істегенде жарытып бір мақала жазбағаны өз алдына, оның жұмыстан кетуіне

менің зәредей қатысым жоқ болатын. Редакцияда Ырысхан аға жоқ болатын, ана әйел долырып үдеп бара жатқан соң Мұратбектің кабинетіне ертіп бардым. Мұратбек артық сөзге келмей-ақ, парасатты түрде ол қыздың жұмыстан кетуіне ешкім кінәлі емес екенін дәлелдеп, дереу орнына қойды. Өлгі әйел жуасып, ығысып кетіп қалды.

Сол күні әрине, көңілім нәлдей бұзылып, нақақтан нақақ айып тағылғаны жүйкеме теріс әсер етті. Бар мәселе мынада, «Ертіс өңірі» газетіне менің әдеби жетістігім туралы мақала шыққан. 2006 жылдың желтоқсан айында Павлодар облысы Баянауыл ауданы әкімдігінің «Баянауыл алтын белгісі» медалін әкім Қорабай Шәкіров табыс еткен. Күншілдік сор түртіп, ана әйелді қисыны келмесе де жала жабуға, ішін тырнаған есірік қыжылын айдаладағы менен алуға итермелегені айтпаса да түсінікті еді. Өмірде өстіп іші кірлеп кеткенде бейтаныс біреуге ұрынып, өш алғысы кеп тұратын әділетсіз жандар болады.

Адамдар тірісінде бір-бірінің қадірін біліп, бірін-бірі сыйлауы керек. Өмір шіркін жалт етіп өте шығады. Ажал айтып келмесі анық. Осындайда өмірден өткен адамдардың арасынан өзіне деген адал ниетін айтқызбай-ақ танып-біліп, сыйласып өту бір ғанибет. Ондай қимас жандармен тұтас бір дәуір кетіп қалғанын түсінесің. Олар қайталанбайтын тұлғалар. Кейінгі ұрпақ олар сияқты бола алмайды. Біздің замандастарымыздың өмір сүру дағдысы, дүниетаным, рухани құндылықтары басқаша болды.

Мұратбектің отбасына адал, балажан әке болғанын оны жақсы білетін көзі қарақты жұрт білсе керек. Мұратбек Оспановтың жырларында оның туған еліне перзенттік махаббаты, арман-тілегі, рухани болмысы, бір сөзбен айтса, тұлғалық бейнесі, өз автопортреті тұнып тұр. Аңқаулығы, жүрегіне кек сақтамайтын мейірбандығы айқын.

Араласып кетемін,
Арасына дүрмектің.

Кім қас, кім жау екенін,
Ажырата білмеймін.

«Жас уақытта көңіл – гүл» деп Абай хакім айтпақшы, адам басқаларды дәл өзіндей көрсе солай болмағы дәл рас, дос пен қасты ажырата алмау ақымақтықтан емес, жүректе кір, санада зіл жоқтықтан деп білемін.

Адам басының кім екені ол өмірден озғанда анық көрінеді екен. Абай елінің құрметті азаматы Мұратбек Қабиденұлын, қасиетті Қарауылда кіндік қаны тамған дарынды ақын ұлын ақтық сапарға шығарып салған елдің оны жоқтап, құлазып тұрғанын көрдім.

Дақ түсірмей арыма осы таза қалпымда,

Еңбек етсем болғаны қазақ деген халқыма.

Келер ұрпақ керегін тауып жатса – ол бақыт,

Тасқа басып жырымды тастап кетем артыма!

Ақындық жазмыш оның артына қалдырған шығармашылық мұрасына жазылған. Мұратбектің ендігі өмірі оның жыр әлемінде деп білемін.

Айгүл КЕМЕЛБАЕВА

ШАШЫРАП ТҮСКЕН ШОҚ ӨЛЕҢ

Езуінде күлкі иіріліп тұратын Мұратбектің нұрлы жүзін көре алмаймыз дегенге сенудің өзі қиын. Жүрегінің сыздап жүргенін сезіп едім, кенеттен ерте тоқтайды деп кім ойлаған... Бақұл бол, дос!

Мұратбек аз сөйлеп, дәмді айтатын. Тілі жеңіл, құлаққа жылы, жағымды, майда тиетін хәм мәнерлі болып келетін. Содан курстастарын үйіріп әкететін, жалықтырмайтын, сөз арасына өлеңнен шоқтастап, классиктерден үзінділерді жіберетін. Сол алғашқы танысқан күннен кешегедейі найымай өтті. Оқыған және жазған Мұратбекті ғана көріппін, басқа кәсіппен айналысқанын естіген емеспін. Қара өлең Мұратбекке

қасиет болып қонды, шоқ болып маздап жанды, жалын болып оқырманын шарпыды. Қуаты сонша, өзін де ерте алып жықты...

Абай елінде өмірге келіп, жөргектен жыр құлағына жеткен балаға қара өлеңнің шашырап түскен ұшқыны тиетіндігі түсінікті жай. Ал, сол ұшқынның алауға айналуының біріне ғана бұйырады. Сол бақ менің Мұратбегіме қонды, абыройлы, мағыналы өмір сүрді, «артына өлмейтұғын сөз қалдырды!»

Мұратбек Оспановтың поэзиясы, өлеңінің өрнектері мен ізденістері жайлы алдағы уақытта зерттеулер жазыла жатар. Маған оның азаматтығы мен қайрат-

керлігі жақын. Ақ көңіл дос, сыр шашпайтын жолдас, жөн білетін ақылшы, көмек қолын созуға бейіл мейірман жанр етінде еш ұмытпаймыз. Қыңыр мінезін де білеміз, бір нәрседен көңілі қалса, қайтуы қиын болатын. Ол аздай, ұятты тілімен шағып алатын, демде өлең шумағы даяр тұратын...

Өмірінің мағыналы жылдарын абайтануға, ұлылықты насихаттауға арнады. Сөйтіп, өзі де қайраткерлік биікке көтерілді. Кемегеріміз Мұхтар Әуезов: «Абай мұхит болса, мен сол мұхиттан шөміштеп алдым» -деген екен. Сол кейінгі ұрпаққа қалдырған еншіден Мұратбек те аз алған жоқ, бойынасіңірді, ой елегінен өткізіп халқына қайтарып берді, дәмін татқызды. Сөйтіп, Қайым мен Ырысхан ағалары салып берген жолды жалғады, мәдени һәм ғылыми сабақтастықты дамытып, жаңа биікке шығарды. «Абай» журналының қайта түлеп, рухани кеңістікте өз орнынтабуында

Мұратбек Оспановтың еңбегі зор, тарихында есімін қалдырды.

Армандары да асқақ еді, кейінгі жылдары өз өлеңінен гөрі журналды көп ойлайтын. «Абай» әр шаңыраққа, әр жүрекке жетсе деді, бергісі Түркі дүниесі, арғысы Әлем танып жатса, оған да «лайықпыз, дана Абай ақынның бай мұрасы бәріне де жетіп артылады», деген көзқарас, ұстанымда болды. Осы ойды тірілтетін бір мысал: Қазақ радиосының «Алтын қорында» белгілі мәдениеттанушы, режиссер Болат Атабаевтың дауысы сақталған: «Бірде мен неміс тіліне аударылған Абайдың қара сөздерін сұраған соң неміс театр актері, режиссеріне бердім. Оқып шыққан ол менен «Абай Германияда болған ба?» деп сұрады. Мен «жоқ» десем, әріптесім «мына жазғандары немістер туралы ғой!» деп мені таңғалдырғаны бар». Абайдың адамды танудағы, оның жан-дүниесі мен ішкі психологиясын түйсінудегі тереңдігін

көрсетіп тұр. Мұратбек те осы даналықты, даралықты сезіне білді.

Абайды таныту, әлемге мәшһүр ету келер ұрпаққа аманат! Абай мен Шәкәрім, Мұхтар елі—қазақруханиятының киелі ордасы, қара шаңырағы! Әр қазақ әдетте қара шаңырақтан өз іздегенін табады. Осы жолда жолаушы Мұратбектің де жазғандарына көңіл аударатыны менің көңілімді жұбатады.

От пен су —Мұратбектің стихиясы! Қазақ поэзиясы мен даналығынан шөміштеп алды, шөк өлең етіп қайтарды, таңғы шықтай таза жыр кестеледі. Журналист ретінде де кесек дүниелер қалдырды. Есейе келе, Абай әлеміне тереңдеді, бай мұрасына дем беріп, даналықтың қызметшісі һәм шырақшысы болды, елдік мұраттардың жаңғыртушысы ретінде қайраткерлік биікке көтерілді. Елің аман болсын, Еламаньді әке жолын лайықты жалғасын!

Аязби АҚБЕРГЕНҰЛЫ,
журналист, ғалым

САҒЫНЫШ

Адамзат үшін өлім хақ. Мәңгілік адам жоқ. Десек те, ерте туғандар ретімен-жасарын жасап, көрер қызығын көріп, артында ұрпағын жайып, бала-шағасының алдында төрелесіп кеткен өлімге не жетсін. Содан да шығар, қазақ өлімнен басқаның бәрін ертесі жақсы деп бекер айтпаған. Бірақ кімнің айтқаны, кімнің дегені болып жатыр дейсіз. Болжаусыз өлім болжауыңды келтірсін бе? Міне, сондай бір кенеттен, болжаусыз келген ажал ортамыздан аяулы азамат, қазақ руханиятында өзіндік орны бар танымал ақын, белгілі қаламгер Мұратбек Қабиденұлын кемел жасында, аларынан берері көп шағында, келместің кемесіне мінгізді де жіберді.

Семей өңіріне ғана емес, бүкіл елімізге танымал қаламгер Мұратбек Оспановтың, менің іні досымның қазасы ауыр қайғы қалдырды. Қалам ұстаған ағайындардың көңілін жай түскендей етті.. Сөздің парқын, азаматтың бағасын білетіндер үшін ауыр соққы болғаны тағы рас.

Аз ғана уақыт болса да, Мұратбекті құрметтеген, жақсы көрген қауым үшін әр күні-айға татыған ауыр күндер. Сағыныш. Аңсар. Өкініш. Өксік. Қимастықпен сыйластық. Сол күні, менің іні досым қайтқан күні Қаратау қамығып, Алтай абдырап, Еділ мен Жайық еңіреп, Көкшетау күңіреніп, Се-

мейге көңіл айтып жатты. Қаратуылдың қабырғасы сөгіліп, дүйім Абай елінің көз жасы төгіліп тұрды. Қарт Шыңғыстың бауырын тұман басты. Маңғаз Мұратбегін жоқтап... Жанарын жеті қат көкке қадағандар Мұратбектей қыран ұлының қиядағы мәрт өліміне сүйсініп қарап тұрды. Жылап тұрды. Көкіректері қарс айрылып, қамығып тұрды. Көре алмайтындар жанарымен жер шұқып тұрды. Қаралықауым ондайларға жиіркене қарап тұрды.

...Заманымыз бір десек, ал сол уақыт аралығында бірге өмір сүрген адамдар тағдырлас болады емес пе. Мен де Мұратбекпен тағ-

дырлас жанның бірімін. Осыдан 45 жыл бұрын мектеп қабырғасында жүрген кезінен мақала, өлең жазып жүретінін газетбасшылары жұмысқа алды. Ол кезде менің келгеніме үш жыл болған. Талапты жас бірден газет жұмысына бейімделіп кетті. Келесі жылы ҚазГУге түсті. Бітіргесін «Семей таңына» келді. Зады, шығармашылық ортаның бір ерекше қасиеті—бір жыл жұмыс істесең де, он жыл істесең де сол адамды өзіне жақын тартып туысып, туыспасаң да қиысып, туысқандай болып кетесің. Кездескенде шұрқырай амандасып, ықыласпен аман-саулық сұрасып жатқаның.

Тау халқында «Сенің кім екеніңді көрейін, өліп көрші» деген сөз бар екен. Осы реттен келгенде Мұратбек өзінің кім екенін көрсетіп, мойындатып кетті. Мұратбектің қадір-қасиеті демекші, онда мынау жақын, мынау жат деп алалау жоқ. Басқасын былай қойғанда, кәдімгі қарым-қатынастың өзінде зиялылықтың лебі есіп тұратын. Көп жұрттың оған аға болып келетінінде содан ғой деймін. Көпшіл, ақжарқын, кеңпейіл, барша жұртты өзіне тең көреді, кісімсу жоқ, бәлсіну жоқ. Қарапайым. Мейлі танысын, мейлі танымасын кімге болса да қолұшын беруге, жақсылық жасауға даяр тұрушы еді. Қай кезде де ізгі пейіл танытып, іштартып тұрады. Үнемі күлімсіреп жүруші

еді. Төңірегіне шапағатын шашып жүруші еді. Әдетте сырт көзге жұмысбастылығын онша сездірмейтіні бар. Ал, ендіұлы Абайды, оның аса бай мұрасын Мұратбексіз көзге елестету қиын. Өмірінің қырық жылға жуығын «Абай» журналының өсіп өркендеуіне арнады. Топ бастаған серкедей небір бастамалардың көшбасшысы, болып, жоқтан бар жасаған, нардың жүгін көтерген нағыз азамат ед.

Республикадағы тиісті орындарға, облыс, қала басшыларының алдына журналды сақтап қалумәселесін қойған кезі көп болды. Оның өмірі күреспен өтті. Өзі мойындайтын, бас иетін шындыққа, (журнал төңірегіндегі әңгімені айтып отырмын) күйе жағылса болды, ол сол жерде бар жанымен өре түрегеліп, арпалысқа дейін кетіп, ара түсетін. Ол шындыққа ғана бас иді, әділетті ғана құрмет тұтты.

Іні досымның орны ойсырап тұр. Оның қазасы- нағыз қыран қазасы. Ол өз биігіне көтерілді. Бәзбіреулердей тышқаншылап емес, қыранша самғап көтерілді. Сол биігінен төмендемеген қалпы

өзін -өзі тым биіктен тастап жіберді. Ғұмыры келте болғанмен, тұғыры аласарған жоқ. Кейбір замандастары сияқты қызмет сұрап, есік жағалап, босаға күзетпеді. Немесе, өзі 40 жыл басқарған «Абай» журналына арнаған еңбегін бұлдаған жоқ. Қалай ірі жүрді, сол ірілігін сақтаған күйі іркілді. Ұлтының ұпайын қаламмен түгендеп, сол қауырсын қаламымен-ақ қазағын қанағатқа бөледі.

Қалам ұстағанның қадірін білген бе біздің тасбауыр қоғам?! Мұратбек інімдіде маңдайынан сипай қоймады. Бүгінгі жүйе де, тағдыр да. Ал, шындап келгенде Мұратбек тағдырдың өзі тудырған талант! Солай бола тұра өз елінде, өз Семейінде өгейлік көрді. Үлкен ғалым бауырымыз Бауыржан Ердембеков айтқандай, «Абайына» жөні түзубір кабинет бұйырмады. Сөйтсе де ұнжырғасын түсірмей, «Сандықтасын» ашып, «Дүние дидары» мен «Айнасын», одан кейін «Таңдайдағы тамшыларын» жарқыратты, желдің өтінде жүріп, «Сүмбілесі» мен «Жырұйығын» шығарды.

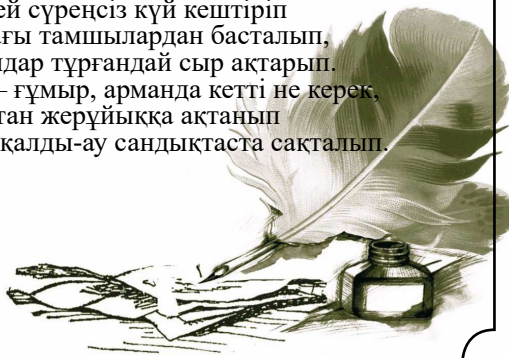
«Жақсы адам өлсе дүние кеміп

қалады» демекші Мұратбек кеткелі дүниенің бір бұрышы тарылып қалғандай көрінеді. «Өлгенін, жерленгенін күтіп жүрмей, талантты қадірлендер тірісінде» деп өзі аса құрмет тұтатын ҚадырМырзалиевағасы айтқандай, тек талантты ғана емес, әр пендені бағалап, бір-біріміздің қадірімізге тірімізде жете жүрсек қой, шіркін! Мына бес күндік дүниенің жалған екенін Мұратбектің мезгілсіз қазасы тағы да дәлеледеп өтті емес пе... Ауыздығымен құс тістеген пырақтардың ерте, тым ерте өлетіні өкінішті-ақ. Тек екінші өмірін баянды етержыр жинақтары, өзі шығарған «Абай» журналы, өзінің аузынан түскендей Еламан, Әйгерім, соларға бас көз болар жан-жары Райхан бар, сол жұбаныш. Оларды пәле-жаладан, тіл-көзден сақтасын құдайым. Ендігі тілек-осы, үміт ұрпағында. Жанымдай жақсы көретініміздің иманы саламат, мінгені пырақ болсын! Рухың пейіштің төрінде шалқысын!

Бекен ӘБДІКӘРІМОВ,
Қазақстан Журналистер
одағының мүшесі
Астана қаласы

Дамеш ОМАРБАЕВА, жас ақындар орталығының жектекшісі.

Тағдырай-ай, тағдыр,
Тағдырға мынау кетерсің,
Тағдырдың ісін арқалаумен өтерсің.
Қимас жандар, қинап бір кетсе жаныңды,
Қайран жүрек оны қалай көтерсін.
Тіл өтті ме білмедім, көз өттіме,
Аңқылдаған, Айшуақ, Мұратайым-ай,
Тағдыр саған беріпті-ау кезектіде.
Айнадай ғұмыр көз алдында халықтың,
Өлең-өмір, адалдығыңды таныттың.
Жалғанға мынау кетсең де сымай арманда,
Жүрегінде сақталасың тарихтың.
Бойындағы тұнып тұрған зор талант,
Ойындағы көрген емес орталап,
Ұлылықтың абыройын көтеріп,
Ұлы Абайдың мұрасын келдің арқалап.
Өмірменен өнерді үйлестіріп,
Баяғыдай, аңқылдап жүрмес күліп
Құлазытып кетті-ау мына бізді,
Сүмбеледей сүреңсіз күй кештіріп
Таңдайдағы тамшылардан басталып,
Дүние-дидар тұрғандай сыр ақтарып.
Айшуақ – ғұмыр, арманда кетті не керек,
Жырұықтан жерұйыққа ақтанып
Қазынаң қалды-ау сандықтаста сақталып.

ХАЛЫҚТЫҢ ҰЛЫ ЕДІ АҚЫНЖАНДЫ

Тұңғыш ұлым Мұратбегім бала кезден ақынжанды болды. 4 сыныптан бастап өлең жазды. Ол кезде біз мән бермеп едік, бала ғой. Бұдан бұрын ешкім өлең жазбаған. Содан небәрі тоғызыншы сыныпта оқып жүрген кезінде жазғандарын көрсетпекке қолынан жетелеп, редакцияға Төлеген Жанғалиевке алып бардым. «Мына балам өзім жаздым» дейді деп. Ол әдебиет бөлімін басқаратын.

«Төлеген, мына менің баламда аздаған ақындықтың ұшқыны бар сияқты, сынап, тәрбиелеп көрші, бірдеме шыға ма екен» деп бірден қолқа салдым.

Шақпақ жолы бароқушы дәптеріне толтыра жазған баламның өлеңдері Төлеген ағасына даунаған болуы керек, ақыл-кеңесін айтып, газеттің бетінен «Сәт сапар» тіледі. Мектеп бітірген жылы Алматыдағы өзі аңсаған оқу орнына түсе алмай қалып, редакцияда тілші болды. Тіпті өзі фотоға да түсіретін. Совхоз туына фото-тілші болды. Қой өсіруші ком-

сомол жастар бригадасына барған жерінен қайтып келіп-газетке жұмысқа орналасты. Мұқағали ақынның өлеңдерін жатқа айтатын, ең алғаш суретін іліп қоятын, мен білмеймін ғой, ол кім десем Мұқағали Мақатаев ақын деп түсіндіретін. Мұратбегім Алматыға КАЗГУ-ге түсуге редакциядағы тәжірибемен барып, оқуға түсті. Оқып жүргенде де өлең шығаруын тоқтатқан жоқ, ақындықты мықтап ұстады. Кітаптары да шықты. Оның арманы да алдыға қойған мақсаты да ақын болу еді. КазГуді бітіргеннен кейін Семей таңына жұмысқа келді. Келінім Райхан екеуі мамандықтары дасәйкес, ол баспагер болса, ұлым журналист, қаламгер болып бірін-бірі толықтырып жүретін. Екі қызы мен бір ұлы бар. Немерелерім де оқыған. Мұратым туған-туысқа да, достарына да қадірлі, сыйлы еді. Алпыс жасы мен «Абай» журналының 30 жылдығын Қарауылда атап өтті. Алпыстан асқанда Мұратымнан айрылып қалам деген үш ұйықтасам да түсіме кірмепті. Көңілге бататыны жалғыз ұлы Еламаньның отау құрғанын көрмей кетті. Менің тілеуім артында қалған тұяқтары аман болып, жақсылықтарын қызықтап өтсек деймін.

Аяулы анасы Гүлнар Әбілмансұрқызы

ЖАЛҒЫЗЫРАП ТҰР ЖҮРЕГІМ...

Сонау 1989 жылы Мәскеу қаласының Полиграфиялық (Баспа) институтын тәмамдап Семей қаласындағы N 16 баспаханаға жолдамамен жас маман болып жұмысқа келіп едім. Семейде баспа мамандығы бойынша кадрлар тапшылығы болған, үздік дипломмен сол салаға тез сіңіп кеттім. Баспаханадан облыстық, қалалық газеттер шығып тұратын заманда “цех мастери” қызметін атқардым.

Сол жылдары ҚазМУ-нен Мұратбекте жолдамамен “Семей таңы” газетіне жұмысқа қабылданған болатын. Газет атынан “кезекші редактор” болып басылым процесін қадағалап баспаға келіп жүрген кезде ең алғаш танысқан едік. Жақсы араласып, бірге жұмыстан қайтып, қанша жаяу жүрсек те шаршамай, Мүкеңнің өлеңдерін тыңдап, жұбымыз жазылмайтын. Сөйтіп 23 ақпанда отау құратынымызды шешкен едік. Мүкең әкемнің алдынан өтіп, Қарауылда үлкен той жасаған болатынбыз.

Екі қыз, бірұл тәрбиелеп өсірдік. Тағдырдың жазуы, амал кем, жан жарым бақилық болып кеткеніне міне 73 күн болды. Адам туған кезінде тағдыры пешенесіне жазылып қояды деген рас болар, бәлкім. Бір-ақ күнде Мүкең айырылып қалам-ау деген оймыма кіріп-шыққан емес. Алланың ісіне

амал бар ма? Естелік жазу деген мен үшін қоштасу. Ал менің қоштасқым келмейді. Сапарда жүргендей болады. Есік ашылып күлімдеп кіріп келетіндей боп тұрады. «Шәршадым жаным Райпуз, шай қойшы» -деперкелетіп айтушы еді. Біз қиналған, қуанған сәттерде түсімізге ену арқылы ғана «қайтып келеді», сөйтіп бізге аян береді, сонысымен бізді қорғап-қоршап жүреді. Ол үшін адамдар тіршілікте бір-бірінің қадірің білуі керек-ақ. Анамызбен хабарласып тұрамын. Сөйлескен кезде ол кісінің көңілі босап қалады, кейде менің де. Ондайда бір-бірімізді жұбатамыз, сабырға шақырамыз. Анамыздың айтатын ақыл-кеңесі, төзімділігі, қайсарлығы маған үлкен демеу болып келеді. Бауырлары жиі телефон шалып хал-жағдайымды білісіп тұрады.

Мүкең көзінің тірісінде-ақ көп білетін, көп оқитын, көкірегі даңғыл азамат-ақын ретінде танылды. Ешкімге ұқсамайтын дара мінез иесі болды. Таным-түсінігі, мінез-құлқы, өмір айналадағы адамдардан мүлде бөлек болды. Оның жеке өз әлемі – Абай, поэзия. Сол Абай үшін жаралған жан еді. Одан басқа ештеңеге қызықпайтын. Барына қанағат деп жүретін.

...Қалдырсам деп бір мұра ұрпағыма,

Қамшы бастым талаптың тұлпарына.. – деп өзі жазғандай қолынан қалам ұстау келетін.

Мүкең шығармашылығымен еркін айналысуына қолымнан келгенше мүмкіндік жасадым. Көбіне тыныштықты қалайтын. Жазуға түнде отырушы еді. Үстелдің үстіне – қағазын, темекісін, шайын дайындап қоятынмын. Біз ұйқыға жатқанда, ол жазуға отыратын. Қолы қалт еткенде кітаптан бас алмайтын. Жас кездерімізде түнің ортасында тәтті ұйқыда жатқанда оятып-өлеңдерін тыңдататын. Ұйқым бұзылмай тұрғанда тез жатуды ойлап отыратын едім. Оқып болған соң, менің ойымды сұрайтын, мен болсам «мәләдес», “тамаша” деп құтылатын едім. Себебі таңертен балаларды бала бақшаға апару, жұмысқа бару еді. Кейінен мен не құрайлы ұйқылы тыңдап отырғанымды сезіп, не түсіндің деп мазмұнының сұрайтын. Содан тағыда оқышы деп өтінетінмін.

Ақын адам бірде дана, бірде бала дейді ғой. Бірде күн секілді жарқырап, бірде дауыл соқандай боп. Шынында да аңғалдығы бар еді. Қалжыңға сеніп қа-

латын. Мүкеңжағымпаздарды байқаса, қарадай күйініп отыратын. Турасын айтам деп туғанына жақпай-тындардың бірі еді.

Мүкең бір сөйлем немесе сөз жазса да оның мағынасына, стилистикасына, үтір-нүктесіне дейін қатты мән беретін. «Абай» журналына келген авторлардың мақалаларын «бит қарағандай» қарайтын. Үнемі айттып отыратыны, журналға шығатын мақалалар деңгейі биік болу керек деп. Жүрегі Абай деп соқты, Абай деп өтті өмірден.

Менің ендігі міндетім – артында қалдырған мұраларына ие боп, жарияланбаған дүниелерін жарыққа шығару. «Абай» журналына қарай шығарып. Ырысхан ағаның, Мүкенің ісің жалғастыру.

Мүкең кеткен күннен бастап жазылып жатқан естеліктерді жинақтап отырмын. Құдай қаласа жылдығына естеліктерді кітап етіп шығару ойда бар.

Менің жүрегімнен ойып орын алған бұл жолы мәңгілікке, жаны жәннатта болғай деп, қол жайып тілек тілеуден басқа амал жоқ. Өйткені бүкіл бір үлкен әулеттің қамын ойлаған, кез келген қиын істен қиялап жол тауып беретін бастаушысы да өзі еді. Жалғызсырап тұр жүрегім... Дәл қазір жанымда болсаң ғой. ... Арашалай алмадық. Әкетті ажал арамыздан. Қош бол.

Абай ауданының әкімшілігіне, тұрғындарына қайғымызға ортақ болып, әулетімізге көңіл айтқан жандарға үлкен ризашылығымды білдіремін. Соңғы сапарға шығарып салуға ат салысқаныңыздарға мың алғыс. Мұндай қиын сәтте қолдап, құсалы жүрекке жылу ұялаттыңыздар.

1918 жылы негізін Мұхтар мен Жүсіпбектей алыптар салған бұл журналды 1992 жылы Ырысхан

Мұсаұлы және оның ізбасары Мұратбек тәуелсіздік туа сала жаңғыртқан болатын. Ұлттық құндылықтарды насихаттаушы, қазақ баспасөзінде өзіндік орны айқын журналдың бұдан былай да жарыққа шыға беруіне аудан тарапынан жазылу жалғасын таба беретіне сенемін. Хәкім Абайдың мол мұрасын дәріптеуге аудан болып жұмылып қолдау көрсетеді деп ойлаймын. Осы ауданда әкемдей жақсы көретін Төлеген Жанғалиев ағам үзбей жазылып, қолдап келеді. Сондықтан,

«Бірінді, қазақ, бірін дос,
Көрмесен, істің бәрі - бос» - деген ұлы ақын өсіретін басылымның маңдайына жазып, ауыз біршілігімізді сақтауға шақырамын.

Райхан Абылмансұрқызы
ақынның жары, ҚР «Ақпарат саласының үздігі».

Денсаулық

МЕДИЦИНАЛЫҚ ҚҰРАЛДАРМЕН ЖАБДЫҚТАЛДЫ

Абай ауданының медицина саласының ұзақ жылғы тарихы сонау 1955 жылдардан бастау алады. 1955 жылы ауданға тұңғыш жоғары білімді дәрігер хирург, аурухананың іргесін қалаған Қазақстанға еңбек сіңірген дәрігер, медицина ғылымдарының кандидаты, көрнекті қоғам қайраткері Құсымжанов Мырзакен Құсымжанұлы 1955-1962 жж бас дәрігер болса, одан кейін әр жылдары аудандық медицина саласында Т.Ш. Шалабаев, Т.К. Хасенов, Ж. Әділбеков, Қ.Қ. Битенова, Б.Х. Әлиев, А.Қ. Балтақиева басшы болып қызмет жасаса, бүгінде Б.Е. Қалбабаев басқарып отырған аудандық аурухана аудандағы 11064 халыққа 34 жоғары білімді дәрігермен, 105 орта буын медицина қызметкерлерімен заман талабына сай сапалы медициналық қызмет көрсетіп отыр.

Абай аудандық ауруханасы қазақтың рухани отаны қасиетті Абай ауданының орталығы Қарауылда орналасқан. Аудандық аурухананың 3 қабатты ғима-

раты сонау 1976 ж. қолданысқа берілген. Еліміз Тәуелсіздік алғалы Ұлылар мекені атанған Абай ауданы дамудың жаңа кезеңіне қарыштан қадам басқан кезінде ауданның медицина саласы да түрлі реформалармен өзгерістерге ұшыраса да заман талабына сай үнемі даму үстінде. Көптеген оңтайландыру шараларын жүзеге асырып, аурухананың материалдық техникалық базасына нығайтумен болды. Бүгінде аудан халқына 27 төсектік орталық аурухана, 5 дәрігерлік амбулатория, 1 ФАП, 3 МП медициналық қызмет көрсетеді. Кәзіргі талап бойынша науқастардың басым көпшілігі амбулаториялық деңгейде және күндізгі бөлімдер арқылы емделуіне басымдылық берілуіне байланысты орталық ауруханада 20 төсектік 2 аусымдағы күндізгі бөлім жұмыс жасайды.

Амбулаториялық жағдайда барлық диспансерлік есептегі науқастар мен балаларға тегін дәрі мен камтамасыз ету жолға қойылған, бұл жұмыс «Алло» порталы арқылы жүзеге асырылып, үнемі бақылау-

да болады. Науқастарға сапалы қол жетімді медициналық көмек көрсетуге байланысты енгізілген цифрлы технологиялармен жұмыс істеу жолға қойылған, ХХІ ғасыр білім мен біліктілер заманы десек, біздің медицина қызметкерлері де заман талабынан қалыс қалмай, цифрлық технологияны толықтай меңгеріп, КМИС (кешенді медициналық ақпараттық жүйе) күнделікті жұмыста іске қосылған. Сол сияқты медициналық қызметке жедел қолжетімді болу үшін «Datumed» мобильді қосымшасын жүктеу арқылы жүзеге асырылады.

Аурухана сапалы медициналық қолжетімді көмекке қажет құрал-жабдықтармен толықтай жабдықталған, атап айтқанда цифрлы флюорография аппараты, жіштегі нәрестенің ағзаларының жұмыс жасауын бақылайтын КТГ, шала туған нәрестеге көмек көрсететін SPAP аппараты, маммограф, УЗИ, СМАД, ХОЛТЕР, операциялық стол, лампалар, видеокольпоскоп, эхокардиография аппараттары, лабораториялық құрылғылар заман талабына сай компьютерлік жүйеде жұмыс істеп тұр. Шалғай елді мекенге медициналық тексерулер өткізу үшін берілген жылжымалы медициналық кешен құрамында, флюорограф, гинекологиялық құрылғы, УЗИ, ЖТД кабинеті, лаборатория жоспарлы түрде елді мекендерді аралап жұмыс атқаруда.

2024 жылғы цифрлы ретген аппараты, стоматологиялық құрылғы, УЗИ, УВЧ, ультрадыбыспен емдеу, фототерапия аппараттарына (жаңа туған нәресте

үшін) тапсырыстар жасалып, қаржы мәселесі шешілген.

Сонымен бірге тозығы жеткен емдеу мекемелерін жаңадан салу, күрделі жөндеу жүргізу жұмыстары да қарастырылып отыр. Атап айтқанда Саржал ауылына дәрігерлік амбулатория ғимараты, Медеу, Орда ауылдарына МП салуға, орталық аурухананың 2 ғимаратына күрделі жөндеу жұмысы, орталық аурухананың жылу қазандығы, Көкбай, Кенгірбай-би, Архат ауылындағы медициналық нысандардың жылу қазандығын жөндеуден өткізу жоспарланып отыр.

Бүгінгі таңда медицина қызметкерлеріне толыққанды жұмыс жасауға қиындықтар мен проблемалар да жоқ емес, мысалы үшін халық санының аздығы, жан басына қаржыландыру, қызмет көрсету радиусының үлкендігі, елімізде қалыптасқан жоғары білімді маман тапшылығы, жедел-жәрдем бөлімінің бізден бөлініп қалаға қарауы т.б. жұмысқа өз әсерін тигізеді.

Бақытжан ҚАЛБАБАЕВ,
Абай аудандық ауруханасының бас дәрігері

Ойлан тап

Бағдар сөз

Достар, күн сайын сөз-жұмбақ немесе соған ұқсас түрлі бас қатырғыштарды шешумен айналысу мидың саулығын жақсартып, жұмысын белсенді етеді екен.

Ал, кеттік, кім тапқыр екен?!

1. Жан-жануар алдызат ...	2. Қырдағы әп ойпағы ... араласып				
	3. Диканштылар жер ағытып, егін ...	4. Жаңбыр керкі енеді жыл құсы ...	5. Гүлм... ағаш майысып қарағанда	6. Мейірімділік, дұшпаға ... төгер	
			7. Тастағы үнін қосар б...з көкек	8. Тан атқан соң шыға... жұнның біліп	
	9. Жаңға жақсы күйнер қыз-келі...				
	10. Жаңғыртқы да... қыстың сыны	11. Шаруа құған жаст...н мойны босап	12. Күн жоқта кісіміздер жұп...з бен ай	13. Жапбаңдақар өйінің тұр...сымен	14. Күнкі...дап жүргенде көп қосқандап
					15. Ж...төлмен көбейіп дәулет өнер
	16. Масығдай құлпырар жа...ін жүзі			17. Түйе боддап, қой қолдап - к...адашу	
	18. Қызыл арай сары алтын ш...			19. Адамзат...н кенілі есіп көтерілер	

Ұялы телефондарыңызды қосып,
КЮАР КОДПЕН
ӘН ТЫҢДАЙ АЛАСЫЗДАР!

